

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI MÜZİKLERİ ANABİLİM DALI**

**BURSA'DA YAŞAYAN BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE MÜZİĞİN SOSYO-
KÜLTÜREL BAĞLAMDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NADİR TINAZCI

BURSA-2024

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI MÜZİKLERİ ANABİLİM DALI**

**BURSA'DA YAŞAYAN BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE MÜZİĞİN SOSYO-
KÜLTÜREL BAĞLAMDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nadir TINAZCI

**Danışman:
Prof. Dr. Ahmed TOHUMCU**

BURSA-2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dünyası Müzikleri Ana Bilim Dalı'nda 702173004 numaralı Nadir TINAZCI'nın hazırladığı "Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Müziğin Sosyo-Kültürel Bağlamda İncelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili savunma sınavı, 27/08/2024 günü 13.00-15.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın **BAŞARILI** olduğuna **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Ahmed TOHUMCU
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Erdem ÖZDEMİR
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Süleyman FİDAN
Gaziantep Üniversitesi

27/08/2024

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DÜNYASI MÜZİKLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 23/09/2024

Tez Başlığı / Konusu: Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Müziğin Sosyo-Kültürel Bağlamda İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin, 23/09/2024 tarihinde şahsım tarafından *turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

23.09.2024

Adı Soyadı: Nadir TINAZCI

Öğrenci No: 702173004

Anabilim Dalı: TUDAM

Programı: Türk Dünyası Müzikleri

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Ahmed TOHUMCU

23/09/2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum " Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Müziğin Sosyo-Kültürel Bağlamda İncelenmesi" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

23/09/2024

Adı Soyadı: Nadir TINAZCI

Öğrenci No: 702173004

Anabilim Dalı: TUDAM

Programı: Türk Dünyası Müzikleri

Tezin Türü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar adı soyadı	Nadir Tınazcı
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dünyası Müzikleri
Bilim dalı	-
Tezin niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Tez danışmanı	Prof. Dr. Ahmed TOHUMCU

BURSA'DA YAŞAYAN BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE MÜZİĞİN SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA İNCELENMESİ

Müzik kültürü, Bulgaristan Türklerinin kimliklerini koruma ve ifade etme süreçlerinde merkezi bir yer tutmakta, aynı zamanda kültürel entegrasyonlarına da önemli katkılar sağlamaktadır. Bu yüksek lisans tezi, Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müzik kültürünü sosyo-kültürel bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye olan göçleri 1878'deki 93 Harbi adıyla anılan Osmanlı-Rus savaşının hemen ardından başlamış ve 1994'e kadar aralıklarla devam etmiştir. Yüz yıldan fazla bir süre boyunca gerçekleşen toplu göçlerin tamamına yakını zorunlu göç kapsamında yer alırken, dönemlerine göre bazı farklılıklar göstermiştir (Tekin & Altunsoy, 2019: 123).

Çalışma, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen Türklerin müzikal geleneklerinin Bursa'daki yaşamlarına nasıl entegre olduğunu ve müzik kültürünün toplumsal kimliklerini nasıl şekillendirdiğini araştırmaktadır. Araştırma kapsamında, Bulgaristan Türklerinin göç süreci ve Bursa'ya yerleşmelerinden sonra yaşadıkları toplumsal değişimler ele alınmış, müziğin bu süreçlerdeki rolü üzerinde durulmuştur. Nitel bir metodoloji benimsenerek mülakatlar, katılımcı gözlemler ve literatür taraması yapılmıştır. Yerel müzik grupları, kültürel dernekler ve topluluk etkinlikleri üzerinden toplanan veriler analiz edilmiştir. Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müziğini sosyo-kültürel bağlamda incelemeye yönelik bir araştırma için gerekli temel bilgi ve bulgular analiz edilerek, müziğin bu topluluk üzerindeki etkileri ve anlamları detaylı şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde Bursa'da yaşamakta olan Bulgaristan Türkleri için müziğin hem kendi toplulukları içinde hem de daha geniş anlamda Bursa toplumu ile olan ilişkilerinde önemli bir köprü işlevi görmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen Türkler, kültürel kimliklerini ve toplumsal hafızalarını müzik aracılığıyla korumuş ve aktarmıştır. Bu araştırma, müziğin bu topluluk için nasıl bir anlam taşıdığını ve sosyo-kültürel kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Bursa, Bulgaristan Türkleri, Göç, Müzik, Sosyo-Kültürel Bağlam

ABSTRACT

Name & surname	Nadir Tınazcı
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Music of the Turkic World
Subfield	-
Degree awarded	Master
Supervisor	Prof. Dr. Ahmed TOHUMCU

INVESTIGATION OF MUSIC IN THE SOCIO-CULTURAL CONTEXT OF BULGARIAN TURKS LIVING IN BURSA

Music culture holds a central place in the processes of preserving and expressing the identities of the Turkish community from Bulgaria and significantly contributes to their cultural integration. This master's thesis aims to examine the music culture of the Turkish community from Bulgaria living in Bursa in a sociocultural context. The migration of the Turks from Bulgaria to Turkey began immediately after the Russo-Turkish War of 1877-78, known as the 93 War, and continued intermittently until 1994. While the majority of the mass migrations that took place over more than a century were forced migrations, they showed some differences according to their periods (Tekin & Altunsoy, 2019: 123).

This study investigates how the musical traditions of the Turks who migrated from Bulgaria to Turkey have integrated into their lives in Bursa and how the music culture has shaped their social identities. Within the scope of the research, the migration process of the Turkish community from Bulgaria and the social changes they experienced after settling in Bursa were addressed, with a focus on the role of music in these processes. Adopting a qualitative methodology, interviews, participant observations, and literature reviews were conducted. Data collected from local music groups, cultural associations, and community events were analyzed. By analyzing the fundamental knowledge and findings necessary for a study examining the music of the Turkish community from Bulgaria living in Bursa in a socio-cultural context, the impacts and meanings of music on this community will be discussed in detail. The findings reveal that music serves as an important bridge for Turks from Bulgaria living in Bursa, both within their own community and in broader sense, in their relations with Bursa society. The Turks who migrated from Bulgaria to Turkey have preserved and conveyed their cultural identity and social memory through music. This research aims to reveal the meaning of music for this community and its role in social, cultural, and identity construction.

Keywords: Bursa, Bulgarian Turks, Immigration, Music, Socio-Cultural Context

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL KİMLİK VE MÜZİK

1.1. Kimlik Kavramı	4
1.2. Kültür Kavramı	5
1.2.1. Kültürleşme.....	6
1.2.2. Kültürleme.....	6
1.2.3. Kültürleşme	7
1.3. Sosyo-Kültürel Kimlik İnşasında Müziğin Rolü	7

İKİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TARİHÇESİ VE TÜRKİYE'YE OLAN GÖÇ SÜREÇLERİ

2.1. Bulgaristan Türklerinin Tarihçesi	11
2.1.1. Osmanlı Dönemi Bulgaristan Türkleri.....	13
2.1.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri	14
2.2. Bulgaristan Demografisinde Türkler.....	14
2.3. Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'ye Göç Süreçleri.....	15
2.3.1. Tarihsel ve Kültürel Açıdan Bulgaristan-Türkiye İlişkileri.....	16
2.3.2. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Nedenleri.....	18
2.3.2.1. 1923-1949 Göçleri	19
2.3.2.2. 1950-1951 Göçleri	20
2.3.2.3. 1969-1978 Göçleri	20
2.3.2.4. 1989 Büyük Göçü	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE KÜLTÜREL KİMLİK VE MÜZİK

3.1. Kültürel Kimlik Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Halk İnanışları	22
3.1.1. Doğumla İlgili İnanışlar	23

3.1.2. Evlilikle İlgili İnanışlar	24
3.1.3. Ölümle İlgili İnanışlar	25
3.1.4. Nevruz ve Hıdırellez	26
3.2. Bulgaristan’da Müzik ve Türk Müziği Kültürü	28
3.3. 1950-1980 yılları arasında Bulgaristan’da Yaşayan Türklerin Uyguladıkları Düğün Gelenekleri	35
3.4. 1980-1990 Yılları Arasında Bulgaristan’daki Yasak Döneminin Türk Müziğine Etkileri.....	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BURSA İLİNDE YAŞAYAN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO- KÜLTÜREL KİMLİKLERİNE MÜZİĞİN ETKİSİ

4.1. Bursa Hakkında Genel Bilgiler	47
4.2. Geçmişten Günümüze Bursa’da Müzik	49
4.3. Bursa’da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Sosyo-Kültürel Kimlik ve Müzik ...	51
4.3.1. Halk inanışları	52
4.3.1.1. Doğum ve Ölüm.....	52
4.3.1.2. Evlilik.....	54
4.3.1.3. Nevruz ve Hıdırellez	55
4.3.2. Müzik ve Kültürel Kimlik Bağlamında Düğün Gelenekleri	56
4.3.3. Göçmen Dernekleri ve Müzik Kültürü	59
4.3.4. İnanç ve Müzik.....	63
4.3.5. Popüler Kültür ve Müzik.....	64
4.4. Sosyo-Kültürel Kimlik Bağlamında Bursa’da Yaşayan Bulgaristan Türklerinin Müzik Uygulamalarında Ayırt Edici Özellikler.....	66
4.4.1. Bulgar ve Türk Müziği Etkileşimi	67
4.4.2. İcralardaki Fonetik Farklılıklar	69
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Bulgaristan Siyasi Haritası (Harita Genel Müdürlüğü: 2024)	12
Şekil 2. Hüseyin Köroğlu'dan derlenen asker ağıtı. (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA=440 Hz).....	32
Şekil 3. Zamanın Bulgaristan yönetimince Türklere karşı uygulanan isim değiştirme politikalarına sanatı ile tepkisini koyan ses sanatçısı Hasan Rodoplu'nun yaptığı eser (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA=440 Hz).	33
Şekil 4. Bulgaristan'daki Türkler arasında Mahalli Sanatçı olarak ünlenen Hafize Beysim Gün'ün sözlerini yazıp bestelediği ve görüşmemiz esnasında seslendirdiği, Bulgaristan'da askerlik yapan Türkler arasında meşhur olmuş eserinin notası (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA=440 Hz).	35
Şekil 5. Düğün gecesi sırtından bıçaklanan damat ağıtı. Kaynak kişi Hüseyin Köroğlu. (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA= 440 Hz).	39

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1. Bulgaristan’da 1961’de kurulan ve Bulgar Halk Müziklerini seslendiren “100 Kaba Gayda” gurubu. Kaynak: KÜLTÜR (bnr.bg).....	29
Resim 2. Bulgar Kavalı, kaynak: Hüseyin Parkan Sanlıköl Müzik Enstrümanları Müzesi (nilufermuze.com).....	29
Resim 3. Bulgar Tamburası, kaynak: Bulgarian Tambura- Tapadum	30
Resim 4. Bulgar Tapanı, kaynak: Tradutional Bulgarian DRUM Tapan with belt & sticks synthetic skin 20" / 51 cm. – Bulgariana	30
Resim 5. Gadulka çalan 1989 göçmeni görüşmeci kişi Hüseyin Köroğlu, kaynak: N. Tınazcı arşivi.....	31
Resim 6. Zilli maşa (Asker, 2022: 248).	41
Resim 7. Tümpek (dümbelek) (Asker, 2022: 214).	41
Resim 8. Daire (dayre) (Asker, 2022: 209).	42
Resim 9. Bal-Göç Derneği Görükle Şubesi’nin gitar kursu öğrencileriyle yaptığı kurs sonu etkinliğinden bir görüntü, solda görüşmeci kişi müzik öğretmeni Turgay Paksoy; Kaynak: N. Tınazcı arşivi.....	61
Resim 10. Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği korosunun konser provasından bir görüntü, Kaynak: N. Tınazcı arşivi.....	62
Resim 11. Eğridere Reliler Derneği Sevgi Korosu’nun konserinden bir görüntü, Kaynak: N. Tınazcı arşivi.....	63

GİRİŞ

Bursa, tarih boyunca çeşitli toplumlara ev sahipliği yapmış olmasından kaynaklanan zengin kültürel yapısı ile dikkat çeken bir şehir olmuştur. Bu toplumlardan biri de savaşlar sonrasında Anadolu toprakları dışında kalan bölgede yaşamlarını sürdürmeye devam etmiş ve sonrasında bir kısmı Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkleridir. Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden bu Türk topluluğu, kendi kültürel mirasını da Bursa'ya taşımış ve burada yeni bir hayat kurmuştur. Bu bağlamda, Bulgaristan Türklerinin müzik kültürü, hem Bursa'nın kültürel zenginliğine katkıda bulunmuş hem de kendi kimliklerini koruma ve ifade etme aracı olarak önemli bir rol oynamıştır.

Bu araştırmanın amacı, Bulgaristan Türklerinin göç süreci ile birlikte müzikal pratiklerinin nasıl etkilendiğini ve müziğin kimliklerini nasıl şekillendirdiğini anlamaktır. Ayrıca, müziğin bu topluluk için sosyal bağları güçlendirme, kültürel mirası aktarma ve toplumsal dayanışmayı sağlama işlevleri de değerlendirilecektir. Bu çalışma, Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müzik kültürünün sosyo-kültürel dinamiklerini ortaya koyarak, bu alandaki literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sosyo-kültürel kimlik, müzik ve göç temaları üzerine kuramsal yaklaşımlar, araştırmanın temelini oluşturmuştur. Ayrıca, müziğin sosyal bağlamlarda nasıl işlev gördüğünü anlamak için etnomüzikoloji yöntemleri kullanılmıştır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türkleri ile kişisel görüşmeler yapılarak müzikal performanslar, repertuvar analizi ve toplumsal bağlamda müziğin rolü üzerine detaylı incelemeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular göstermektedir ki Bursa'daki Bulgaristan Türkleri, müziği kültürel kimliklerini ifade etme ve koruma aracı olarak kullanmaktadır.

Geleneksel müzikler, Bulgaristan'daki yaşamlarını ve göç sürecini hatırlatan önemli birer semboldür. Düğünler, bayramlar ve özel günlerde yapılan müzikli etkinlikler, toplumsal dayanışmayı artırmakta ve kültürel mirası canlı tutmaktadır. Bursa'daki Bulgaristan Türkleri, müziklerinde hem Bulgaristan'dan getirdikleri geleneksel unsurları hem de

Bursa'daki yerel kültürel etkileri harmanlamaktadır. Bu adaptasyon, müziğin dinamik ve yaşayan bir kültürel unsur olduğunu göstermektedir.

Mülakatlar, etik kurallar çerçevesinde Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinden 11 kişi ile yapılarak bu kişilerin müzikle olan ilişkileri, kültürel kimliklerini nasıl tanımladıkları ve müziğin bu tanımlamadaki yeri üzerine odaklanmıştır. Ayrıca, geleneksel Bulgaristan Türk müziği ve bu müziğin Bursa'daki icra biçimleri de gözlem yoluyla analiz edilmiştir. Çalışma ile elde edilen bu bulgular, müziğin Bulgaristan Türkleri için sadece bir eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda kültürel mirasın aktarılmasında, toplumsal dayanışmanın sağlanmasında ve kimlik inşasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Çalışma şu araştırma soruları üzerinde temellendirilmiştir:

1. Bulgaristan'dan Bursa'ya göç etmiş Türklerin sosyo-kültürel kimliğinin korunmasında müziğin etkisi var mıdır?
2. Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden Türklerin dini inanışları müzik kültürlerini etkilemiş midir?
3. Bursa'da yaşayan Bulgaristan'dan göç etmiş Türklerin sözlü müzik repertuarı ülkemizdekinden farklı mıdır?
4. Bursa'ya göç etmiş olan Bulgaristan Türklerinin ülkemizde yaptıkları icralarda kullandıkları çalgılar nelerdir?
5. Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müziklerinde hangi formlar yer almaktadır?

Araştırmayı temellendiren hipotezler ise şu şekildedir:

1. Bulgaristan'dan Bursa'ya göç etmiş Türklerin sosyo-kültürel kimliğinin korunmasında müziğin toplumu birleştirici yönde etkisi vardır.
2. Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden Türklerin dini inanışları müzik kültürlerine yansımıştır.
3. Bursa'da yaşayan Bulgaristan'dan göç etmiş olan Türklerin sözlü müzik repertuarı doğdukları topraklara has özellikler taşır.

4. Bursa'ya göç etmiş olan Bulgaristan Türklerinin kullandıkları çalgılar ülkemizdekilerle aynıdır.
5. Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müzikal formları ülkemizdekilerle benzerlik göstermektedir.

Bu bağlamda, Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel kimlik inşasında müziğin etkisine odaklanan bu çalışmanın birinci bölümünde, araştırmanın teorik çerçevesi ve literatür taraması sunulacaktır. İkinci bölümde, Bursa'daki Bulgaristan Türklerinin tarihçesi ve göç süreçlerini ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, bu topluluğun kültürü, köken vatanlarında detaylı bir şekilde incelenecek ve elde edilen bulgular sosyo-kültürel bağlamda değerlendirilecektir. Dördüncü bölümde ise Bursa'ya olan göç süreci ile beraber söz konusu kültürde nasıl değişiklikler olduğu müzik eksenli olarak analiz edilecektir. Sonuç bölümünde ise araştırma sonucunda elde edilen verilerin genel değerlendirmesi yapılarak öneriler sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL KİMLİK VE MÜZİK

Müzik, toplumlarının en temel ifade biçimlerinden biri olarak, bireylerin ve toplulukların sosyo-kültürel kimliklerini yansıtan güçlü bir araçtır. Kültürel kodları, değerleri ve tarihsel deneyimleri taşıyan müzik, toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirerek kimliğin inşasında merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle etnik, dini ve yerel kimliklerin korunması ve aktarımında müzik hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir ifade alanı sunmaktadır. Müzik göç, asimilasyon ve kültürel etkileşim süreçlerindeki kimliğin korunması rolünü tarih boyunca sürdürmüştür.

1.1. Kimlik Kavramı

Kimlik, bireyin kendisi ve çevresiyle olan ilişkilerini anlamak için önemli bir kavramdır. Bireyin kendisini nasıl tanımladığını ve başkaları tarafından nasıl tanımlandığını ifade eder. Kimlik, müşterek bir geçmişten doğan kolektif belleğin birlikte yaşayan insanlar üzerinde oluşturduğu aidiyet, birlikte hareket etme duygusu ve kültürel değişiklik olma durumudur. Kolektif kimlikte ise geçmişe dayanan bazı semboller, sanat eserleri, hatıralar, inançlar ve geçmişin mirasıyla, yani kolektif belleğe dayanarak inşa edilir (Dönmez, 2011-2: 151). Toplumdaki kolektif belleğin oluşumu ve aktarımı sürecinde, tarih, dil, din ve diğer tüm unsurlar, kültürel aidiyet bağlarıyla birlikte geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bir devamlılık sağlar (Özmen, 2014: 75). Birlikte hatırlama; kültürel olgular, olaylar, ritüeller ve gelenekler aracılığıyla gerçekleşir ve bu süreçte bu unsurlar şekillenir. Belli başlı kültürel hafıza taşıyıcıları bazıları gelenekler, dini ritüeller, düğün törenleri, kutlamalar ve bayramlardır. Böylece kültürel bellek, kültür kodlarının muhafaza edildiği alan olur. Toplum bilimiyle ilgili yaptığı araştırmalarla dikkat çeken isimlerden biri olan Connerton'a göre "kolektif belleğin aktarımında en önemli araç ortak anma törenleri ve ritüellerdir" (Özmen, 2014: 77). Bu ritüeller ve törenler, topluluğun ortak geçmişi ve kimliği ile olan bağına canlı tutarken, bireylerin kişisel hafızalarının da toplumsal belleğe eklenmesini sağlar. Dolayısıyla, kültür ve bellek birbirini besleyen

iki temel olgu olarak toplumsal yapının inşasında ve devamlılığında belirleyici rol oynamaktadır.

1.2. Kültür Kavramı

Kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran ve o toplumun kimliğini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. UNESCO'nun Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde dile getirilen tanımına göre kültür en geniş anlamda, bir toplum ya da bir toplumsal grubu tarif eden maddi- manevi ve zihinsel-duygusal özelliklerin bileşi ile oluşmuş bir bütündür. Bu tanım, bilim ve edebiyat kavramlarıyla yetinmeyip aynı zamanda hayat tarzlarını, insanın temel hak ve değer yargılarını, inanç ve geleneklerini de kapsayan bir olgudur (Oğuz, 2011: 128).

Sosyal bilimciler, kültürü anlamak ve analiz etmek için farklı yaklaşımlar ve teoriler geliştirmiştir. Bu yaklaşımlar, kültürün yapısını, işlevini ve bireyler üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlar. Tylor'a göre; bir toplumun üyeleri olarak insanların edindiği ve öğrendiği bilgi, gelenek-görenek, sanat ve benzeri beceri ve alışkanlıklar gibi unsurları kapsayan karmaşık bütüne kültür denir. Bu ise insanın sosyo-kültürel çevresi içinde kazandığı tüm değer ve davranışları ifade eder.

Smith'e göre kültür tanımları şu başlıklar altında toplanmıştır:

a-kültür maddeci değil manevi değerlerin üst tanımı olarak; inançların, değerlerin ve sembollerin bir bütünüdür.

b-kültür, ekonomiden, sosyal ihtiyaçlardan ve güçler dağılımından bağımsız değildir.

c-kültür, sanatla sınırlı olmayıp sosyal hayatın tüm yönlerini kapsar (Oğuz, 2011: 132).

Kültürün sürekliliği ve toplumsal yapılar aracılığıyla kuşaklar arasında aktarılması önemlidir. Kültürün varlığını sürdürebilmesi hem bireylerin yetiştirilme tarzlarıyla hem de toplumsal kurumların etkili bir şekilde işlev göstermesiyle mümkündür. Her kültürde, bu aktarımı sağlayan belirli yöntemler ve mekanizmalar bulunmak zorundadır, çünkü kültür, bireylerin ve toplulukların iş birliği sayesinde şekillenip var olmaktadır (Malinowski, 1992: 67). Kültürün yalnızca maddi ve manevi öğelerin bir araya

gelmesiyle değil, aynı zamanda topluluk içindeki dinamik etkileşimler ve sosyal iş birliği ile varlığını sürdürebilmesi, kültürlenme kavramıyla da yakından ilişkilidir.

1.2.1. Kültürlenme

Kültürün özelliklerinden biri de öğrenilir olması durumudur. Birey, içinde büyüyerek kültürü keşfeder ve öğrenir, böylece toplumun bir üyesi haline gelir ki bu hale 'kültürlenme' adı verilir. Kültürlenme bireye ihtiyaçlarını nasıl doyuracağını öğretir. Her kültür, kendi ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağını kendi belirler (Aman, 2012: 139). Kültürlenme, bireylerin veya grupların farklı kültürel öğelerle etkileşimleri sonucunda, bu öğeleri benimseyerek gerçekleşir. Bu süreç, göç, eğitim, iletişim, turizm, ticaret gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir ve kişilerin davranış, inanç, dil, normlar ve değerler gibi kültürel unsurlarında değişikliklere yol açar. Kültürlenme süreci, bireysel veya toplumsal düzeyde gerçekleşebilir ve farklı kültürel kimliklerin harmanlanmasına veya bir arada yaşamasına katkıda bulunabilir. Malinowski'nin düşüncesine göre ilkel insan dahi en az toplumun modern insanı kadar kendi lehine kuralları manipüle etme eğilimi de göstermektedir (Aman, 2012: 147). Kültürlenme süreci bireyin topluma uyum sağlamasını içerirken, kültürleme süreci, bireylerin farklı bir kültürle karşılaştıkları ve bu yeni kültürel unsurları öğrenip, mevcut kültürel birikimlerine ekledikleri çok yönlü bir etkileşim sürecini ifade etmektedir.

1.2.2. Kültürleme

Kültürleme ise tanımı gereği, bilinçsiz veya bilinç-dışı, kendiliğinden, yaygın, tesadüfi ve kişisel öğrenmeleri ve şartlanmalar da içine alır. Kültürleme, en geniş tanımıyla, eğitim ve öğrenmedir (Güvenç, 1979: 134). Batı dillerinde "enculturation" olarak bilinen kültürleme, kültürel süreçler arasında en önemli ve evrensel olanı olarak kabul edilir. Genel anlamıyla bu kavram, toplumsal boyutta bir eğitim sürecini ifade eder. Bu süreç, bireyin doğumdan ölüme kadar kendi toplumunun kültürel değerlerini öğrenmesini ve toplum tarafından kabul gören, beklenen birey olma sürecini kapsar. Sosyal bilimciler ve tarafından "sosyalleşme" ya da "toplumsallaşma" olarak adlandırılan bu eğitim olgusu, aslında kültürleme sürecinin kendisidir (Uygunkan, 2005: 207) Öğrenme süreci çocukluktan döneminden başlayıp insanın yaşamı boyunca devam eder. Eğitim toplumsal değerlerin pekiştirilmesinde önemli bir unsurdur. Günümüzde Televizyon, internet, sosyal medya ve diğer kitle iletişim araçları, bireylerin kültürel bilgiye erişimini ve

kültürel normları öğrenmelerini hızlandırmaktadır. Kültürleme, bireylerin kimlik gelişiminde ve kişisel değerlerinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.3. Kültürleşme

Kültürleme kendi kültüründen öğrendiklerini kapsarken, kültürleşme insanın diğer toplumlardan öğrenerek aktardıklarını kapsar. Daha geniş olarak ise toplumların karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmeleridir ki; bu iki toplumdan biri daha baskın bile olsa her ikisinin de bu kültür alışverişinden etkilerek değiştiği önermesinde bulunur (Güvenç, 1979: 135). Kültürleşme, göç, savaş, ticaret gibi sosyal faktörlerin etkisiyle ekonomik ve politik faktörün etkisiyle hızlanabilir. Bireylerin hem de toplulukların değerlerinde, inançlarında kaçınılmaz değişikliklere yol açar. Milton'un kültürleşme yaklaşımına göre; kişilerin kendine ait olan kültürü muhafaza etmeleri ile yerleştikleri yerin kültürüne uyum sağlamaları olgusu arasında negatif bir ilinti vardır. Kültürleşmeye maruz kalan toplumun yeni kültüre uyumlaşması neticesinde, kendi kişiliklerini, değerlerini ve davranışlarını kaybetmeleri beklenmektedir. Bu modelin göçmen ve azınlıklar için değişimin tek yolu olduğunu savunur, o da asimilasyondur. Bu çağdaş yaklaşıma göre baskın olan kültüre uyumlaşmak kültürleşme sürecindeki doğal neticedir (Zafer, 2016: 78). Bir kültürün kendi içindeki değişimi “yenilik” olarak ifade edilebilir, ancak dış etkenler nedeniyle gerçekleşen değişimler ise kültürleşmenin bir sonucudur. Yenilik süreci, bireyin yeni bir alışkanlık başlatması ve sonrasında bunun toplumun diğer üyeleri tarafından öğrenilmesi ile gerçekleşirken, kültür değişiminde ise ilk adımı kurumlar atmaktadır (Merriam, 1964: 303). Kültürleşme ve kültürleme süreçleri, bireylerin ve toplulukların sosyo-kültürel yapılarını şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır. Bu süreçler, kültürel değerlerin öğrenilmesi, benimsenmesi ve farklı kültürel gruplar arasında etkileşimlerle zenginleşmesini sağlamaktadır. Ancak sosyo-kültürel inşanın bu dinamik süreçlerinde, yalnızca değerler ve normlar değil, aynı zamanda sanatsal ve estetik unsurlar da önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle müzik, kültürel kimliklerin oluşumunda ve toplumsal yapının inşasında önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.

1.3. Sosyo-Kültürel Kimlik İnşasında Müziğin Rolü

Kültürel kimlik; dil, din, gelenekler ve müziksel pratikler gibi unsurlarla toplum içinde şekillenirken sosyo-kültürel kimliği oluşturur. Sosyo-kültürel kimlik, bireyin ve topluluğun, sosyal ve kültürel bağlamlar içinde kendilerini tanımlama ve ifade etme

biçimidir. Sosyo-kültürel sistemin varlık gösterebilmesi için önemli iki değişkenin birarada bulunması gerekmektedir. Bunlar biyo-kültürel ürünler olan kişilik ile kişilerin birbiriyle aynı kavramlarda bireşmek üzere kullandığı sembolik bir sistem olan dil'dir (Güvenç, 1979: 112). Kültürel olarak müziğin oluşum sürecinde yerel, bölgesel ve kültürlerarası farklılıklar öne çıkar. Bunun dışında göç hareketleriyle de bazı özgün farklılıklar oluşur. Bunlar, müzikle oluşan kültürün kimliğini yansıtmaktadır (Dağdeviren, 2022: 232). Müzik, bireylerin ve toplulukların duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimi olmasının ötesinde, kültürel mirasın aktarımında ve toplumun ortak hafızasının inşasında işlevsel bir role sahiptir.

“Sosyal ve kültürel olarak iki alanın, sosyo-kültürel yapı olarak ele alınmasını zorunlu kılan öge hem sosyalliği hem de kültürelliği ifade eden toplumsal kurumlardır. Bireyler sosyo-kültürel yapı içerisinde bir yandan kültür çevresine, diğer yandan sosyal çevreye bağlıdır ve bu sebeple sosyokültürel yapı içerisinde belirli kurumlara ihtiyaç vardır. Kurum ise, kişilerin sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla belirli, onaylanmış ve birleştirilmiş tarzda oynadıkları, sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır” (Yıldırım, 2014: 2).

Kültürel değerlerin ve tarihsel olayların gelecek nesillere aktarılmasında geleneksel müzikler ve danslar etkili araçlardır. Bu tür müzikler sosyo-kültürel kimliğin sürekliliğini sağlar. Topluluk içindeki aidiyet duygusunun pekiştirilmesine aracılık etmesi bakımından müziğin yeri oldukça önemlidir. Bununla birlikte müziğin insanlar arasında sosyal iletişimi ve dayanışmayı artırıcı bir rolü vardır. Festivaller, dini törenler ve diğer toplumsal etkinliklerde müzik, insanların bir araya gelmesini ve ortak deneyimler paylaşmasını sağlamaktadır. Bu da toplumsal bağların güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Diğer kültür ürünleri gibi müzik de hareketli bir yapıya sahiptir. Göç edilen coğrafyalardan getirilen kültürel bileşenler ile, yerleşilen bölgedeki kültürel öğeler birleşerek yeni bir kültürel yapı oluşturur. Yerleşilen bölgeye uyum sağlama süreci öncelikle bölgenin geleneklerini tanımakla başlar. McGregor'un da belirttiği gibi, kültürel uyum sağlama, yıllar alabilen bir "süreç"tir. Bu tanıma sürecinin başlamasında önemli faktörlerden bir tanesi de dildir (Söylemez, 2019: 2546). Müzikal performans sırasında, etnik gruba ait ortak sembollerin kullanımı; iletişimi sağlamak, birliği güçlendirmek ve kimliği pekiştirmek amacıyla yapılan bir eylemdir. Bu iletişim sonucunda güçlenen kimlik hissi, aynı etnik kökene sahip grupların örgütlenmesi ve birbirlerine destek olmalarının temel unsurlarından biridir (Dönmez, 2011: 156). Müzikteki kodlar söz, dans,

ezgi, çalgı, ritim gibi müzik öğeleri ayrı ayrı analiz edilmelidir. Bu analiz sırasında, mziğın kaynağını oluşturan diğerkltrel ürünler göz ardı edilmemeli ve müzikle birlikte değerkendirilmelidir. Mziğın kaynaklandığı kültürün geçmişi, yemekleri, giyim tarzları ve gelenekler gibi unsurları, müziği tamamlayan bütüncül öğeler olarak değerkendirilmelidir (Dönmez, 2011: 159). Toplumların tarihi, gelenekleri, inançları, yaşam biçimleri ve sosyal ilişkileri, mziğın biçimini, içeriğini ve kullanım amacını doğrudan etkiler. Bu nedenle bir toplumun müziği, o toplumun kimliğini ve sosyokültürel yapısını yansıtan önemli bir göstergedir. Sonuç olarak müzik, sosyo-kültürel kimlik oluşumunda diğerkltrel unsurlarla birlikte çok boyutlu ve etkili bir rol oynamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TARİHÇESİ VE TÜRKİYE'YE OLAN GÖÇ SÜREÇLERİ

Türkler tarih boyunca çok geniş coğrafyalarda yaygın olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Heredotos'un saydığı doğu kavimleri içinde Targitalar, Tevrat'ta ismi bulunan Yafes'in çocuğu Toliarma, İskit yurdunda yaşadıkları düşünülen Tyrakeler, Hintlerin eski kaynaklarında geçen Turukha, ön Asya'da bulunan eski çivi yazısı tabletlerde geçen Turukkular ve Çin kaynaklarında sıkça göze çarpan Tikler'in Türk adıyla anılan kavimler olduğu değerlendirilmektedir (Kafesoğlu, 2021: 43). Türklerin tarih boyunca farklı coğrafyalarda geniş bir alana yayılmış oldukları ve çeşitli kaynaklarda isimlerine rastlandığı göz önüne alındığında, onların kadim bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu derin tarihsel bağların yanı sıra, Türklerin kökenine dair mitolojik anlatılar da bu kültürün nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Göktürklerin atalarına dair rivayetler, bu mitolojik geçmişin güçlü bir parçasıdır ve Türk topluluklarının kendilerini doğa ve kutsal varlıklarla nasıl ilişkilendirdiğini gözler önüne sermektedir. Bu mitolojik anlatılardan en meşhuru olan "kurttan türeyiş" efsanesini Bahaeddin Ögen şöyle ifade eder:

"Bir rivayete göre Göktürklerin ilk ataları, Hsi-Hai, yani Batı Denizi'nin kıyılarında oturuyorlardı. Lin adlı bir memleket tarafından, onların kadınları, erkekleri, çocukları ile birlikte, büyüklü, küçüklü, hepsi birden yok edilmişlerdi. Türklerin hepsini öldürdükleri halde, yalnızca bir çocuğa acımışlar ve onu öldürmekten vazgeçmişlerdi. Bununla beraber, onun da kol ve bacaklarını keserek, kendisini "Büyük Bataklik" ın içindeki otlar arasına atmışlardı. Bu sırada dişi bir kurt peyda olmuş ve ona her gün, et ve yiyecek getirmişti. Çocuk da bunları yemek suretiyle kendine gelmiş ve ölmemişti. Az zaman sonra, çocukla kurt, karı-koca hayatı yaşamağa başlamışlar ve kurt da çocuktan gebe kalmıştı. Türklerin eski düşmanı Lin devleti, çocuğun hala yaşadığını duyunca, hemen adamlarını göndererek hem çocuğu ve hem de kurdu öldürmelerini emretmişti. Askerler kurdu öldürmek için geldikleri zaman kurt onların gelişlerinden daha önce haberdar olmuş ve kaçmıştı. Çünkü kurdun kutsal ruhlarla ilgisi vardı ve daha önce onlar vasıtası ile haber almıştı. Buradan kaçan kurt, Batı Denizi'nin doğusundaki bir dağa gitmişti. Bu dağ, Turfan'ın kuzey-batısında bulunuyordu. Bu dağın altında da, çok derin bir mağara vardı. Kurt, buraya gelince, hemen bu mağaranın içine girmişti. Bu mağaranın ortasında, büyük bir ova vardı. Bu ova, baştanbaşa ot ve çayırıklarla kaplı idi. Ovanın çevresi de, aşağı yukarı 200 milden fazla idi. Kurt, burada on tane erkek çocuk doğurdu. Göktürk Devletini kuran "Aşina" ailesi, bu çocuklardan birinin soyundan geliyordu" (Ögel, 1993: I, 22-23).

Bu anlatıdaki temel unsurlardan biri olan "kurt" motifi, Türk mitolojisinde hem bir koruyucu hem de bir rehber olarak önemli bir yere sahiptir. Dişi kurt, yaralı ve savunmasız bir çocuğu kurtararak ona hayatta kalma şansı vermiş, ardından soyun devamını sağlamıştır. Bu olay, Türk toplumlarında hayatta kalma, direnç ve yeniden doğuş temalarının ne kadar güçlü olduğunu simgelemektedir. Kurt tarafından doğurulan çocukların Göktürk devletini kuran Aşina ailesinin soyuna dayandırılması, bu ailenin liderlik ve köken iddiasını kutsal bir zemin üzerine kurduğuna işaret etmektedir. Bu durum, Türk boyları arasında liderliğin meşruiyetini sağlama noktasında mitlerin oynadığı rolü açıkça ortaya koymaktadır. Soylarının kutsal bir varlığa dayandığını düşünen topluluklar, liderlik pozisyonlarının tanrısal bir temele dayandığına da inanarak siyasi güçlerini pekiştirmektedirler. Bu anlatılar, Türklerin tarihsel olarak güçlü bir kimlik ve köken bilincine sahip olduklarını ortaya koyarken, bu kadim milletin tarihsel süreçteki rolü daha somut gelişmelerle şekillenmiştir. Özellikle M.Ö. 2. yüzyılda gerçekleşen Kavimler Göçü, bu mitolojik geçmişin ardından tarih sahnesindeki yerini farklı coğrafyalarda göstermeye başlayan Türk boylarının göç hareketlerini ve devletleşme süreçlerini belirleyen kritik bir dönüm noktasıdır. Türk boylarının çeşitli coğrafyalara yayılarak kültürel ve politik anlamda etkilerini göstermeye başladığı bu dönemde, Balkanlar da önemli bir yer tutmuştur. Bu süreçte, Türklerin batıya doğru ilerleyen göç hareketleri, özellikle Bulgaristan coğrafyasındaki varlıklarının temellerini atmıştır. Orta Asya'dan başlayan bu tarihsel yolculuk, Bulgaristan Türklerinin kimlik oluşumunda ve tarih sahnesindeki yerlerinde belirleyici rol oynamıştır. Şimdi, Bulgaristan Türklerinin bu bölgedeki tarihine ve gelişimine daha yakından bakalım.

2.1. Bulgaristan Türklerinin Tarihçesi

M.Ö. 2. yüzyıldaki Kavimler Göçü ile birlikte Orta Asya'nın güney taraflarından Kafkaslara göç etmiş Türk boyu kabul edilen Bulgarlar, 7. yüzyılda büyük bir devlet kurmuşlar fakat Hazarlar karşısında aldıkları mağlubiyet ile Aşağı Tuna boylarına yerleşerek, zamanımıza kadar gelen Bulgar isminin ve devletinin temelini oluşturan Tuna Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır (Karatay, 2010: 2). Volga Bulgarları Volga-Kama bölgesine yerleşerek 10. yüzyıl başlarında Almış Han zamanında İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti olmuşlar, İtil Bulgarları ise bugünkü Kazan Türklerinin ataları olarak o dönemde kurdukları kadılık kurumu ve yaptıkları camilerle Doğu Avrupa'da Türk-İslam kültürünün temsilcisi durumunda bulunmuşlardır (Alaca, 2016: 13). Bununla

beraber Türk kavimleri 4. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında Bulgaristan'a olan göçlerini sürdürmüş ve yaklaşık bin beş yüz senedir bölgedeki yaşamlarına devam etmişlerdir (Cebeci & Balenli, 2009: 279).

Bir Balkan ülkesi olan Bulgaristan'da günümüz itibariyle yaklaşık 8,5 milyon kişi bulunmakta olup bu nüfusun 2 milyondan fazla bir kısmını oluşturan ve ekseriyetle Rodop, Dobruca, Deliorman bölgelerinde yaşamakta olan Türkler bu coğrafyayı; Bulgar, Gagauz, Tatar, Rum, Sırp, Ulah, Yahudi, Makedon, Çingene, Ermeni gibi etnik gruplarla beraber paylaşmaktadır (Cebeci & Balenli, 2009: 279).

Avrupa'nın güneydoğusunda bulunan Bulgaristan, yüzölçümü olarak 110.879 km² ile Avrupa'da 16. dünyada ise 105. sırada kendine yer bulan bir Balkan ülkesidir ve hem Tuna hem Balkan ayrıca Slav-Ortodoks devleti olması hasebiyle de dünyada tektir. Avrupa'nın Balkan yarımadasındaki güneydoğu ucunu oluşturması, Güneybatı Asya ile Kuzey Afrika'nın arasında kavşak noktasında bulunması gibi özel avantajlara sahiptir. 8 milyonu aşan nüfusun dağılımını etkileyen başlıca özellik Bulgaristan'ın coğrafi yapısındaki çeşitliliktir (Ertin, 2015: 140). Kuzeyinde Romanya, batısında Sırbistan ile Kuzey Makedonya, güneyinde Yunanistan ile Türkiye sınır komşusudur. Başkenti Sofya, para birimi Bulgar Leva'sı, resmi dili Bulgarca ve azınlıklar haricindeki dini Ortodoks Hristiyan olan ülkenin doğuda Karadeniz'e de kıyısı vardır.

Şekil 1. Bulgaristan Siyasi Haritası (Harita Genel Müdürlüğü: 2024)

2.1.1. Osmanlı Dönemi Bulgaristan Türkleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'ı fethetmesiyle birlikte Anadolu'dan önemli miktarda Türk nüfusu Bulgaristan'a yerleşmiştir. Göçler genellikle 14. ve 15. yüzyıllarda yoğunlaşmıştır. Osmanlılar, yapacakları akınlardan önce bazı noktalara gelip yerleşerek açtıkları zaviyeler ve tekkeler marifetiyle yerli halkın bu fetihe karşı psikolojisini hazırlamışlardır (Mehmed, 2016: 68). Aynı zamanda; kurulmuş olan Bektaşî, Nakşî, Rûfai, Halvetî, Mevlevî, Şazeli, Kadiri tarikatları bölgede mevcut bulunan halk arasından İslamiyet'in daha kabul edilebilir bir yoldan yayılmasına zemin hazırlamışlardır (Mehmed, 2016: 68). Osmanlı yönetimi, stratejik bölgeleri kontrol etmek ve tarımsal üretimi artırmak amacıyla bu göçleri teşvik etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, yaklaşık 500 yıl boyunca Bulgaristan'ı kontrol altında tutmuş ve bu dönemde Bulgaristan'da önemli bir Türk nüfusu oluşmuştur. Osmanlı döneminde Bulgaristan'daki Türkler, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü yapısı içinde, Bulgaristan'daki Türkler, farklı etnik ve dini gruplarla birlikte yaşamışlardır. Bu durum, kültürel alışverişi ve toplumsal çeşitliliği artırmıştır. Osmanlı hukuku ve gelenekleri, sosyal hayatın düzenlenmesinde önemli rol oynamıştır. Mehmed'e göre;

“Osmanlı sultanları, saray saray görevlileri, Bulgaristan topraklarında faaliyet gösteren akıncılar, sancakbeyleri, ulema ve bölgeye göç eden halk, kurdukları vakıflar sayesinde gelir kaynakları oluşturmuşlar ve bu faaliyetler bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşma'sında önemli katkı sağlamıştır. 16. yüzyıldan sonra Bulgaristan coğrafyasındaki Türk ve Müslüman yoğunluğu ve vakıf eserlerinin çokluğu yer yer Anadolu'dan daha fazla olmuştur” (2016: 68).

Türkler Bulgaristan'da tarım, hayvancılık, ticaret ve zanaat gibi çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunarak ticaret ağının genişlemesine önemli katkılar sağlamışlardır. Osmanlı döneminde inşa edilen birçok cami, köprü, hamam ve kervansaray, günümüzde Bulgaristan'da hala ayakta durmakta ve Osmanlı kültürel mirasının izlerini taşımaktadır. Bu yapılar, Türk mimarisinin ve sanatının önemli örnekleridir. Sonuç olarak Osmanlı'nın Balkanlardaki etkisi, Türk kültürünün ve geleneklerinin bu coğrafyada yayılmasını sağlamıştır.

2.1.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri

Cumhuriyet dönemi Bulgaristan Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Bulgaristan'da yaşayan Türk toplumunu ifade eder. Bu dönemde, Bulgaristan Türkleri çeşitli sosyal, ekonomik ve politik zorluklarla karşılaşmış ve kimliklerini korumak için mücadele etmişlerdir. 1929'da dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz, Bulgaristan'da aşırı milliyetçilik duygularının ve hareketlerinin artmasına yol açmıştır. Mevcut sınırlı maddi kaynaklarını diğer topluluklarla paylaşmaya karşı olan ırkçı Bulgarlar hem Müslüman Türklere hem de Yahudilere yönelik baskılarını yoğunlaştırmış, Müslümanların bulunduğu bazı köylere saldırılar düzenleyerek Türkleri göçe mecbur bıraktığından (Tekin & Altunsoy, 2019: 128), cumhuriyetin ilk dönemlerine denk gelen 1923-1949 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaklaşık olarak 220 bin göçmen gelmiştir (Kayapınar, 2012: 389). Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'daki Türklerin eğitim dili genellikle Bulgarca olmuştur. Ancak, Türkçe eğitim veren okullar da mevcuttu ve Türkçe dersler belirli bir süre boyunca müfredatta yer almıştır. 1924 yılında Bulgaristan'da gerçekleştirilen toprak reformunda, diğer topluluklara kıyasla en az toprak dağıtımı Türkler arasında yapılmıştır. Ayrıca, 1928 yılında medeni kanunlarda yapılması planlanan bir değişiklik, müftülerin boşanma ve miras paylaşımı gibi hususlarda karar verme yetkisi ellerinden alınmıştır. Müftüler sadece nikâh kıyma yetkisiyle sınırlandırılmıştır (Çulha, 2017: 55). Bütün bunlara rağmen Bulgaristan Türkleri, kültürel kimliklerini korumak için çeşitli dernekler vasıtasıyla kültürel etkinlikler düzenlemişlerdir. Türkçe gazeteler ve dergiler yayımlanmış, tiyatro ve müzik etkinlikleri düzenlenmiştir. Bulgaristan Türkleri, azınlık hakları için çeşitli mücadeleler vermiştir. 1944-1989 yılları arasında Bulgaristan'da sosyalist rejim döneminde, Türklerin kimlikleri üzerinde ciddi baskılar olmuştur. Bulgaristan Türkleri, kimliklerini ve kültürlerini korumak için mücadele etmişlerdir. Türkiye'ye göç edenler, burada Bulgaristan Türkleri olarak kendi kimliklerini korumuşlardır.

2.2. Bulgaristan Demografisinde Türkler

Bulgaristan Türkleri Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki Tuna ve Edirne vilayetlerinde yaşamakta olan Türklere verilen isimdir (Şimşir, 1986: 1). Osmanlı Devleti'nin Rumeli kıtasında bulunan vilayetlerden en büyüğü olan Edirne Vilayeti'nin; kuzeydoğusunda Karadeniz, batısında Selanik, güneyinde Marmara Denizi bulunmaktadır ve tahmini

yüzölçümü 42.500 km² olup nüfusu da 777.676 kişidir (Özey, 2013: 5-6). 1862 tarihli nüfus defteri kayıtlarına göre Tuna Vilayeti'nde ise yaşayan kişi sayısı 823.167'dir (Koyuncu, 2014: 683). Savaş öncesinde Tuna ile Edirne Vilayetlerinde yaşamakta olan Müslüman nüfus toplamda 1.500.000 kişi civarındaydı. 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı esnasında yapılan katliamların ardından 515.000 kişi göç ederek Osmanlı topraklarına sığındı. Bu kişilerin bir kısmı daha sonra eski topraklarına geri döndü. Bu savaşta 261.937 kişi katledildi veya sürgünler sırasında hayatını kaybetti. Bu da o dönemdeki nüfusun %17'sine tekabül etmektedir (Serter, 2019: 339). Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Berlin Antlaşmasıyla kurulan Bulgaristan, başlangıçta 63 bin kilometrekarelik bir prenslikti. 1885 yılında 96.000, 1913 yılında 103.000 ve ardından 111.000 kilometrekarelik bir devlet haline gelmiştir. Bulgaristan, bu şekilde Türkiye'nin zararına büyüdükçe, parça parça olarak Türk nüfusu da baskısı altına almıştır (Şimşir, 1986: 17). Ancak göçlerden yani 1989'dan itibaren Bulgaristan'da genel nüfus artış hızı %0,83 iken, bu oran Müslümanlar arasında ortalamanın çok üzerindedir. Örneğin Kırcaali'de %3'tür ve ileriki zamanlarda demografik dengelerin değişeceği öngörülmektedir (Ertin, 2015: 138).

YILLAR	TÜRKLERİN NÜFUSU	YILLAR	TÜRKLERİN NÜFUSU
1887	640.000	1940	603.331
1892	705.000	1941(+Dobruca Türkleri)	569.728
1900	850.000	1949	539.656
1905	800.000	1952	505.439
1910	656.025	1956	504.560
1926	800.052	1992	577.555
1934	749.900	2001	618.268

Tablo 1. 1887-2001 yılları arasında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sayıları (Öz & Yıldırım, 2022: 14)

2.3. Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'ye Göç Süreçleri

Siyasi, ekonomik veya sosyal sebeplerle kişilerin veya toplulukların bir bölgeden bir başka bölgeye ya da ülkeye gitmeleri eylemine “göç”, bu eylemi yapanlara ise “göçmen” denir (Taş, 2015: 333). Göç süreci, bireylerin ve toplulukların kimliklerini yeniden tanımlamalarına neden olmaktadır. Göç ve onun taşıdığı sosyal hareketlilik, sosyal ve kültürel değişime sebep olan ve aynı zamanda bu değişime hız kazandıran süreçlerdir.

İnsanlar göç süreci ile, yeni bölgelerindeki sosyo-kültürel değişimlere yol açtıkları gibi, kendileri de bu değişimden etkilenirler. Bu değişimler bilgi, inançlar ve değerlerle, teknoloji, maddi kültür, aile, ekonomi, din ve eğitim gibi çeşitli kurumlardaki yapılar ve işleyişlerde; sanat, sosyal tabakalaşma ve grup içi ilişkilerde; ayrıca insanların dünya ve kendileri ile ilgili kabullerinde gözlemlenir. Kısacası, göç hem göç edenler hem de göç edilen bölgenin sakinleri için derin ve köklü değişiklikler meydana getirir (Zafer, 2016: 76). Bütün bunlar kültürleşme kavramı dahilinde gerçekleşir. Göçmen topluluklar, geldikleri yeni ortamlarda kendi kültürel kimliklerini koruma ve ifade etme çabası içinde olurlar. Bu bağlamda müzik, göçmen topluluklar için önemli bir araçtır. Müziğin kimlik inşasındaki rolü üzerine yapılan çalışmalar, müziğin toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirdiğini ve kültürel kimliği pekiştirdiğini açığa çıkartmıştır.

Bulgaristan Türklerinin göç sebepleri arasında, siyasi baskılar, ekonomik zorluklar ve kültürel ayrımcılık gibi faktörler bulunmaktadır.

Bulgaristan'daki Türk topluluğu, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkisinin mirasçısı olarak yüzyıllar boyunca önemi gitgide artan bir şekilde varlık göstermişlerdir. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan siyasi ve ekonomik değişimler, Bulgaristan Türkleri için göç olgusunu kaçınılmaz halde getirmiştir. Özellikle 1980'li yıllarda Bulgaristan'da uygulanan asimilasyon politikaları ve etnik baskılar, Türkiye'ye doğru olan kitlesel göç hareketlerini tetiklemiştir. Bu göç süreci, yalnızca bireysel hayat hikayeleri ve toplumsal dinamikler açısından değil, aynı zamanda kültürel kimlikler üzerinde de etkisini göstermiştir. Bununla birlikte iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler ve bölgesel politikalar çerçevesinde de önemli değişikliklere gidilmesine yol açmıştır.

2.3.1. Tarihsel ve Kültürel Açıdan Bulgaristan-Türkiye İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan, aynı ittifak bloğunda yer alarak ortak düşmanlarına karşı savaşmış ve birbirlerini desteklemişlerdir. Bu nedenle dönemin Osmanlı makamları sadece Bulgaristan dış politikasını değil, iç siyasi ilerlemesini de oldukça yakından izlemiştir (Sancaktar, 2019: 127). 18 Ekim 1925 tarihine gelindiğinde, imzalanan Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve Oturma Sözleşmesi, iki ülke için de devletler hukuku prensiplerine uygun diplomatik ilişkilerin kurulmasına vesile olmuştur. Bu antlaşma, Türkiye'deki Bulgarların ve Bulgaristan'daki Türklerin haklarını koruma taahhüdünü içeren önceki anlaşmaların teyidi niteliği taşımaktadır.

(Akça, 2008: 76). 50’li yılların Komünist Yönetim dönemine gelindiğinde, aşırı milliyetçi duygulara sahip Bulgarlar tarafından güçlendirilen “Türk karşıtlığı” hususunun, Türklerin arasında da kaçınılmaz bir şekilde “Bulgar karşıtlığı” fikrini doğurduğunu, ancak Bulgarların aksine Türklerin, devlet yönetiminde bulunan Bulgarlar ile diğer sıradan Bulgar vatandaşlar arasında ayırım yapıp bu karşıtlık fikrini daha ziyade “yönetim karşıtlığı” biçiminde değerlendirdikleri söylenebilir (Seyaz, 2020: 83). İlerleyen yıllarda Bulgaristan Hükümeti, Türklere karşı baskıların artmasını fırsat bilip 1989’daki “Büyük Göç”e zemin hazırlamak için azınlıkların sınır dışı edileceğini duyurdu ve ardından dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın da duruma müdahil olması ile Türk soydaşlar Türkiye’ye doğru yola çıktılar. Aradan yıllar geçip de 2021’de Bulgaristan Hükümeti o yıllardaki asimilasyona yönelik olayları kınamış da olsa, bu durum soykırımı hiçbir şekilde dünyaya unutturmayacaktır (Öz & Yıldırım, 2022: 15). 2000’li yıllarla beraber Türkiye dış politikadaki aktifliğini artırarak Balkanlarla geliştirdiği ekonomik ilişkileri, sosyo-kültürel bağları ve siyasal diyalogları büyük ölçüde ilerletmiştir (Öz & Yıldırım, 2022: 16). Türkiye’nin cumhurbaşkanı seviyesinde bir ziyaret ile Kırcaali’de yaşayan soydaşlarımızla görüşüp onların yanında olduğunu ifade etmesi, Türklerin Bulgaristan’daki rolünün önemini göstermesi anlamında kıymetli olmuştur. Diğer bir anlamıyla ise bu ziyaret Türkiye’nin, soydaşlarımızın Bulgaristan’ın ülke içi dengelerinde yapıcı tutumda bir politika üstlenmesi istediği sonucunu doğurmaktadır (Özlem, 2015: 104).

Şimşir’e göre; 1950’ler itibariye kömünist rejimin Bulgaristan’daki bütün toprakları kolektifleştirmesi neticesinde en çok ezilen taraf %80’i çiftçilikle geçinen Türkler oldu. Bununla birlikte Türkler ayrı köylerde, başka mahallelerde, ibadet ve yeme içme yerleri farklı, dil, din, gelenek-görenek, giyim-kuşam, eğitim-öğretim bakımından kendi içlerinde bir yaşam sürmekteyken Rejimin Bulgarlarla iktisadi kaynaştırma ve eritme biçiminde kendini gösteren politikaları gereği; aynı işin işçiliği, aynı kooperatifin üyeliği, aynı kazandan yemek yenilmesi gibi zorunlu bağların kurulmasıyla tarlalar arasındaki sınırların kalkması gibi sosyal ve kültürel alanlarda da sınırlar kalkmış oldu (1986: 22). Bu durumlardan etkilenen Bulgaristan Türk yazınındaki hatıra türü, 140 yılı aşkın bir süredir Bulgar hükümrânlığı altında yaşamakta olan Bulgaristan Türklerinin karşı karşıya kaldıkları bireysel ve toplumsal zorlukları, maruz kaldıkları fiziksel ve psikolojik şiddeti

ve yaşadıkları çeşitli maceraları anlattıkları, bunları resmî belgelerle desteklemeye çalıştıkları edebi türler içerisinde ilk sıraları almaktadır (Seyaz, 2020: 74).

Bulgaristan Türkleri farklı bir toplumda yaşadıkları sorunları ve vatana duydukları özlemi farklı yollarla dile getirmişlerdir. Örneğin günümüz Bulgaristan'ında yaşamakta olan Türk edebiyatı, Rumeli Türk yazınının bir devamıdır. Kaynağında halk kültürü bulunan Bulgaristan Türk şiiri aruz vezni, hece ölçüsü yanında serbest ölçü ile de yazılmış; şiirlerde konu edinilen temaların başlıcaları millet ve vatan sevdası, memlekete duyulan hasret, toplumsal sorunlar, kederler, hayatın zorlukları ve tabiat olmuştur (Yalçın, 2009: 569).

Yanı sıra, Türk kültürüne ait unsurların Bulgaristan'da da yoğun biçimde gözlemlendiği söylenebilir. Örneğin Türk kültürüne dair terminolojik unsurların Bulgar diline ve edebiyatına yansması oldukça yoğundur; bugün birçok tekerleme, bilmece, atasözü ve deyim, ninni, türkü, ağıt, mâni, masal, halk hikayesi gibi birçok kültür ürünü çevrilerek Bulgarcada yer edinmiş ve kullanılmaktadır. Türkçeden Bulgarcaya 4-5 bin kadar kelime geçmiş ve birçok türkü, Bulgarca şarkı haline dönüşmüştür (Yalçın, 2009: 571). Halk dansları, müzik ve diğer kültürel etkinlikler, bu etkileşimin en görünür olduğu alanlardandır. Özellikle, düğünler ve diğer geleneksel kutlamalar iki kültürün iç içe geçtiği etkinliklerdir. Bulgar mutfağı ve Türk mutfağı birbirinden etkilenmiştir. Örneğin, kebab, börek, baklava gibi Türk mutfağının önemli yemekleri Bulgar mutfağında da yaygındır. Aynı şekilde, Bulgar mutfağının bazı unsurları Türk mutfağını etkilemiştir. Yemek isimleri tencere-tava gibi yemek taşıyıcı elemanlar ilgili Türkçe kullanımlar ise, Bulgar dili eğitimcilerine göre, artık değiştirilmesi mümkün olmayacak şekilde Bulgar diline geçmiştir. 19. yüzyıl başlarında şehirlerde yaşayan Bulgar halk, Türkçeyi ana dilleri gibi bildiklerinden, Sofroniy Vračanski (ö. 1813) adlı Bulgar yazar, eserlerinin anlaşılabilirliğini artırmak için Türkçe kelimeleri fazlaca kullanmak zorunda olduğunu ifade etmiştir (Yalçın, 2009: 572). Bulgaristan Türklerinin edebiyatı ise, bu süreçte bir yandan baskılara karşı bir direniş aracı olurken, diğer yandan da değişen toplumsal yapının izlerini taşıyan bir tanıklık niteliği kazanmıştır.

2.3.2. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Nedenleri

1800'lerin sonlarına doğru Bulgarlar, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunuyordu. Bir taraftan Osmanlı Devleti'nden destek

sağlayarak kendi bağımsız kiliselerini kurup, öteki taraftan Rusya'dan yardım alarak Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanma hazırlıkları yapmaktaydılar. Daha önceki yıllarda birçok ayaklanma çıkarılmış, ancak bunlar genellikle sonuçsuz kalsa da bu süreçte Bulgaristan'daki Türkler, yağma, tahribat, tecavüz, soykırım gibi baskılarla göç etmeye zorlanmıştı. Bulgarların amacı, kendi yaşadıkları topraklarda bağımsız bir devlet kurarak çoğunluk durumunda olan Türkleri azınlık durumuna düşürmekti. Rusların amacı ise Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak ve kontrol altında tuttıkları zayıf bir Bulgaristan devleti vasıtasıyla da Ege Denizi'ne ulaşmaktı. 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşı, Rus ve Bulgar talepleri için çok uygun bir zemin oluşturmuştu (Ercan, 1990: 301). Şimşir'e göre;

“1877- 78 savaşı, bu nüfus dengesini Türkler zararına altüst etmiştir. Tuna cephesinde yedi ay süren bu savaşta, bir milyon kadar Türk, çok kanlı biçimde yerlerinden sökülüp göçe zorlandı. Yarım milyon kadar Rumeli Türkü de 1877- 78 yıllarında katliamdan, açlıktan, soğuktan, salgın hastalıklardan kındı. Böylece Bulgaristan'a bir vatan açıldı. Savaşın sonra yerlerine dönmek isteyen Türk göçmenleri, Rus işgal kuvvetleri ve Bulgar çetelerince silahla karşılandılar ve tekrar geriye, anavatana sığınmak zorunda kaldılar. Tuna ve Edirne vilayetleri Türkleri daha o tarihte sayıca bir «azınlık» durumuna düştüler. 1879'dan sonra Balkanlardan Türk göçleri, kanayan bir yara gibi, akmış durmuş, Türk nüfusu gittikçe azalmıştır” (1986: 18).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki hakimiyetinin sona ermesiyle birlikte, Bulgaristan'da kalan Türk nüfus, yeni kurulan Bulgar devletinin etnik ve milliyetçi politikalarının hedefi haline gelmiştir. 1878'deki 93 Harbi'nden sonra başlayan göçler, özellikle zorunlu göçler olarak dikkat çekmiştir. İlerleyen zamanlarda Türkçe konuşmanın yasaklanması gibi etnik baskılar ve boyun eğdirme politikaları, tarım politikalarıyla yaşam koşullarının zorlaştırılması, eğitimde ve kamusal alanlarda Türklerin kültürel kimliklerinin baskı altına tutulması gibi nedenlerle göç mecbur hale getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Bulgaristan'ın uyguladığı baskıcı politikalar nedeniyle önemli miktarda Türk göçü gerçekleşmiş, sonrasında 70'li yıllar boyunca zorunlu göç politikaları devam etmiş ve nihayetinde asimilasyon politikaları ve isim değiştirme biçimde devam eden baskılar nedeniyle 1989 göçü yaşanmıştır.

2.3.2.1. 1923-1949 Göçleri

Bulgarların nesilden nesile devam ettirdiği Türk düşmanlığı, Bulgaristan Türk azınlığına karşı yaptığı zulümler ve eziyetler biçiminde kendini gösterirken; Bulgarların bu köklü kini yüzünden Bulgaristan'dan Türkiye'ye akmakta olan göç seli, cumhuriyetin ilk

döneminden 2. Dünya savaşına kadar olan yıllarda yani 1923-1939 yılları arasında 220.041'i bulmuştur (Şimşir, 1985: 56).

2.3.2.2. 1950-1951 Göçleri

1944 yılında başa geçen Bulgar komünist rejimi, Bulgaristan'da yaşamakta olan Türklerin gelecek endişelerini artırarak onları göç etmeleri konusunda heveslendirmiş, 1950 yılına girildiğinde ise bu heveslendirme gerek Bulgaristan Türkleri gerekse Türk Makamları üzerinde bir baskı ve zorlamaya dönüşmüştür. Bulgaristan'da yaşamakta olan Türklerin, Türk Makamlarına gönderdikleri hicret etme isteklerini belirten dilekçelerdeki sebeplerin başında, dini yaşantılarının engellendiği ve tarlalarının kooperatif yapıldığı gelmektedir (Şimşir, 1985: 58). Katılımcı 4'ün anlattığına göre;

(...) “patates ekerdik, Bulgar yetkililer hasatımızdan almak için gelecekleri zaman, kuyulara gömüp üzerine yaprak yığdık. Görevliler şüphelendi ‘yaprakları devirin’ dediler, babam da sert bir yüz ifadesi ile ‘eğer bulamazsanız yaprakları geriye siz dizersiniz’ diye cesaretli bir duruş sergileyince vazgeçip gittiler” (K4).

Bulgaristan'da yaşamakta olan Türkler arasında kaygıya neden olan ve onları göçe zorlayan önemli etkenlerden biri de Türk okullarının Bulgar Devleti tarafından kamulaştırılmasıydı. Azınlıkların kültürel olarak geliştirilmesiyle bilinç düzeylerinin yükseleceğini ve etnik kökenlerinden bağımsız olarak emekçi sınıfın çıkarlarının kişisel çıkarlarını ve etnik kimliklerini aşacağını düşünüyorlardı. Böylece, azınlıkların da Bulgar çoğunlukla birlikte kendi istekleri ile Bulgar sosyalist hüviyetini benimseyeceklerine inanıyorlardı (Pinar, 2014: 63). Fakat durum arzu ettikleri gibi olmadı ve 1951'in sonuna kadar Bulgaristan'dan 154.393 göçmen Türkiye'ye giriş yaptı (Pinar, 2014: 73).

2.3.2.3. 1969-1978 Göçleri

1969-78 yılları arasında yaklaşık 130 bin Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gönderildi; ancak Bulgar yöneticiler, sadece göçlerle Bulgaristan'daki Türk nüfusunun azaltılamayacağını fark ettiler. Türk nüfusun hiçbir şekilde azalmadığını anlayan Bulgar idareciler, Türk öğretmenlere yüksek maaşlar ödeyip Bulgar meslektaşları gibi emeklilik ve diğer sosyal haklardan faydalandırarak Türk okulları ile Bulgar okullarını birleştirdi ancak sonunda Türkçe yayınları yine toplatarak iyi niyetli bir çabanın arkasına sakladığı gerçek niyetini göstermiş oldu (Şimşir, 1985: 392).

2.3.2.4. 1989 Büyük Göçü

80'li yıllarda Bulgaristan'da siyaset yapmaları yasaklanan Türkler, kendi hislerini ve düşüncelerini ifade etmek için edebiyat, resim, şiir, müzik ve spor gibi alanlara yönelerek büyük başarılarla ulaşmışlardır. Örneğin, asimilasyon politikalarından kaçarak Türkiye'ye sığınan Naim Süleymanoğlu ve Halil Mutlu gibi sporcularımız, Türk sporunda unutulmaz başarılarla ulaşmış ve Balkanlarda yaşamlarını sürdüren Müslüman Türkler için de ilham kaynağı olmuşlardır. Ayrıca, sanat ya da siyaset alanında tepkilerini ortaya koyan Türk kökenli bireyler, ölüm kamplarına gönderilerek belirsiz bir süre boyunca orada tutulmuşlardır (Çakmak, 2022: 788). 1984 ile 1989 yılları boyunca artarak süren baskı, şiddet ve zulümler sonrasında 6 Haziran 1989 tarihinden itibaren başlayıp tüm sene boyu devam eden zorlayıcı göç sürecinin atılan ilk adımları ile beraber toplamda 350 bin kişi Türkiye'ye göç etmiş oldu ancak bu sayının 130 bin kadarı uyum sorunları yaşayarak Bulgaristan'a geri döndü (Çakmak, 2022: 789).

Göç süreçleri, hem göçmenlerin geldikleri hem de göç ettikleri yerlerdeki toplumsal yapıyı dönüştürme potansiyeline sahiptir. Üçüncü bölümde halk inanışları ile birlikte müzikal kültürün Bulgaristan'daki uygulama biçimleri işlenecek, göç etkisinin bu uygulamalarda meydana getirdiği değişim ve dönüşüm ise dördüncü bölümde incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE KÜLTÜREL KİMLİK VE MÜZİK

Kültürel kimlik, çalışmanın birinci bölümünde bahsedildiği gibi bireylerin ve toplumların kendilerini tanımlama ve anlamlandırma süreçlerinde önemli bir rol oynar. Tarih boyunca farklı etnik ve kültürel gruplar, çeşitli sosyo-politik ve ekonomik dinamikler nedeniyle göç etmiş, yerleşmiş ve yeni kültürel kimlikler oluşturmuştur. Bu bağlamda Bulgaristan Türkleri, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a yayılması ile birlikte Bulgaristan'a yerleşen ve günümüzde hala bu bölgede varlıklarını sürdüren önemli bir etnik grubu temsil etmektedir. Bu bölümde, Bulgaristan Türkleri'nin halk inanışları ve müzik kültürü bağlamında kültürel kimliklerini nasıl korudukları ayrıca, Bulgaristan'daki sosyo-politik değişimlerin bu kimlik üzerindeki etkileri ve bu topluluğun kültürel mirasını nasıl yaşattığı ele alınacaktır.

3.1. Kültürel Kimlik Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Halk İnanışları

Bulgaristan Türkleri yüzyıllar boyunca Balkan coğrafyasında varlıklarını sürdürmüş, zengin kültürel mirasa sahip bir topluluktur. Bu topluluğun kültürel kimliği, folklorik unsurları ve inanç sistemleri derin bir tarihi arka plana dayanmaktadır. Bulgaristan Türklerinin halk inanışları hem İslamiyet öncesi dönemlerden kalan şamanistik öğeleri hem İslamiyet'in etkisiyle şekillenen pratikleri hem de aynı coğrafyanın paylaşılmasından ötürü zaman içinde etkilendikleri Bulgarların uygulamalarını içermektedir. Bu inanç sistemleri topluluğun günlük yaşamını, geleneklerini ve sosyal ilişkilerini biçimlendirerek onların kimlik ve aidiyet duygularını güçlendirmiştir. Bu bölümde, Bulgaristan Türklerinin halk inanışlarının kökenleri, temel öğeleri ve günümüzdeki yansımaları üzerinde durularak; bu inanışların kültürel ve toplumsal bağlamda nasıl şekillendiği ve sürdürüldüğünün incelenmesi bu çalışma kapsamında gerekli ve önemlidir.

İnsan hayatında üç mühim "geçiş" dönemi bulunur ki birincisi "doğum", ikincisi "evlenme" ve üçüncüsü ise "ölüm"dür. Bu üç dikkate değer geçişin etrafında çeşitli

adetler, ayinler, törenler yer almakta ve bu geçişleri yönetmektedir. Bu uygulamaların tümü, genel olarak, insanın yeni konumunu kutlamak ve onu kutsamak, ayrıca geçiş anında yoğunlaştığı düşünülen tehlike ve zararlı tesirlerden korumak amacı taşımaktadır (Yeşil, 2015: 118). Ayrıca Nevruz ve Hıdırellez gibi geleneksel bayramlar da Bulgaristan Türklerinin halk inanışlarının önemli bir parçasını oluşturur. Nevruz baharın gelişini ve doğanın uyanışını simgelerken, Hıdırellez ise bolluk ve bereketin müjdecisi olarak kutlanır. Nevruz ve Hıdırellez sadece birer bayram olmanın ötesinde, topluluk içindeki birlik ve beraberliği pekiştiren, kültürel kimliği koruyan ve aktaran önemli ritüellerdir.

3.1.1. Doğumla İlgili İnanışlar

Türk kültüründe evli çiftlerin çocuk sahibi olması, onların toplum nazarında yeni ve daha üst bir mevkiye ulaşmasını sağlamaktadır (Baysal, 2020: 1108). Eski Türklerde doğumla ilgili inanışlar ve ritüeller, doğanın güçlerine ve ataların ruhlarına duyulan derin saygıyı yansıtır. Bu uygulamalar, doğumun kutsallığını ve yeni bir yaşamın başlangıcının önemini vurgular. Günümüz Türk Dünyası ekseninden bakıldığında Kırgız Türklerinde, kadının çocuğunun olmaması onun için büyük bir eksiklik olarak kabul edilirken, Tatar Türklerinin inanışında bu durumdan kurtulmak için kapı eşiğini değiştirmek gerekir; Yakut Türklerinde bunun için törenler yapılır, Tuvalarda ise Şaman'a başvurulur (Yeşil, 2015: 120). Bulgaristan Türklerinde ise bu anlayış, çocuğu olmayanın türbelere gidip dua ve adakta bulunması şeklinde kendini gösterir. Hamile olan kadınlar ise nazardan korunmak için kendi inanışlarına göre çeşitli önlemler alır. Nazar boncuğu takmak, dualar okumak ve koruyucu tılsımlar taşımak yaygındır. Hamileliğin üçüncü ayı ile birlikte "aş çalma" dönemine giren kadının, eğer istediği yiyecek verilmez ise 'sakat çocuk doğuracağına' inanılır (Kalafat, 2007: 232). Koyun-keçi kellesi yer ise çocuğun "çirkin" olacağı; yumurta yerse gamzeli, çilli, kel olacağı; tarladan ot yenirse çocuğun akıllı olacağı; yeşil erik yiyen aşeren annenin çocuğunun yeşil gözlü olacağı; zeytin yiyen annenin çocuğunun kara gözlü olacağına inanılır. Ayrıca nişastadan yapılan "yalaşı" yerse beyaz tenli olacağı, balık yiyenin dilsiz, tavşan eti yiyen annenin ise çocuğunun beyaz saçlı olacağına ve erkek çocuk doğması için ise et yenilmesi gerektiğine inanılır. (Kalafat, 2007: 233). Bir diğer inanış ise; gizli yemek yiyen hamile kadının doğurduğu çocuğun vücudunda, gebelik esnasında gizlice yediği yiyeceğin şekline benzer izlerin bulunacağı inancıdır. Örneğin; görüşme yapılan K3'ün aktardığına göre; oğlunun belinde bulunan 10 cm. çapındaki ben'in sebebinin; kendisinin hamilelik döneminde gizlice

yediği zeytini, mutfağa bir başkası girdiği esnada aniden kendi beline doğru saklamış olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Üstelik bunu ‘gerçekten oluyor mu acaba’ düşüncesi ile denemek için bilinçli bir şekilde yapmıştır (K3).

Anne ve bebeğin korunması, sağlıklı bir doğum sürecinin sağlanması ve yeni doğan bebeğin hayata güvenle başlaması için yapılan uygulamalar, toplumsal bağları güçlendirir. Modern tıbbın ve teknolojinin gelişimiyle birlikte doğum süreçleri de değişim göstermiştir ancak bu değişimin, geleneksel inanışların ve ritüellerin tamamen ortadan kalkması anlamına gelmediği anlaşılmaktadır.

3.1.2. Evlilikle İlgili İnanışlar

Halkbilimi açısından incelendiğinde düğün ritüelleri ve gelenekleri toplumsal kimliğin, sosyal normların ve kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasında son derece kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda halkbilimi alanında en ilgi çekici araştırma konularından birisi de evlilik törenleridir. Bu törenler, geçiş ritüelleri bağlamında incelenirken, "ritüel, ayin ve tören" kavramları ön plana çıkar. Ayin ile tören tanımlamaları, dini ve seküler olanı ayırt etmekte kullanılırken, ritüel terimi bu iki kavramı da kapsayan, analiz ve anlamlandırma süreçlerinde daha geniş bir kullanım alanı bulan kavramdır (Altınay, 2013-3: 45). Türkiye’de ve Balkan ülkelerinde yaşamakta olan Türklerin düğün ritüelleri, tarihi ve kültürel kökenleri açısından incelendiğinde benzerlikler, farklılıklar ve çeşitlilikler gözlemlenir (Altınay 2013-3: 45).

Bulgaristan’da Türkler arasında genellikle perşembe akşamları başlayan düğünlere davetliler şeker ya da “düğün ekme” (düğün ekmeği) ile “okuucu” (okuyucu-davetçi) tarafından davet edilir. Bu kişi maddi yardım yapılmaya layık dul kadınlar arasından seçilir ve kendisine havlu ya da basma benzeri “baaşı” (bahşiş) verilerek bir miktar para yardımında bulunulur. Uğurlu günler olarak sayıldığından perşembe ya da pazartesi günleri erkek tarafına gönderilen kızın “çiizi” (çeyizi) orada merak edenler için sergilenmektedir. Kınada kadınlar tarafından çalınan zilli maşa, tümbek (dümbelek) ve dayre (daire) eşliğinde diğer kadınların söylediği türküler genellikle hüznüldür çünkü evin kızı artık başka yere gelin olmaktadır. (Paşaoğlu, 2006: 79-80). Düğün günü gelini evinden almaya giden damat tarafından bir kişinin, bir sopanın ucuna bağlanan soğan veya elmayı silahla vurması istenir ve ancak bu şekilde kızı götürebilecekleri söylenir (Paşaoğlu, 2006: 85). Yanı sıra, müzik eşliğinde gelin ile kayınvalidesi düğünde birlikte

oyunlarken kayınvalide eline bir testi alır ve yere atıp kırar. Testinin kırılması ile gelin ve ailesinin kötü nazarlardan korunacağına inanılır (Öznur, 2012: 17). Deliorman bölgesinde yaşayan kadınlar, müziği düğün dışında, erkeklerin bulunmadığı kapalı ortamlarda da icra etmektedirler. Örneğin imece usulü yapılan işi hızlandırarak ritmik hale getirmek ve çalışanları zinde tutmak için “cazgır” adlı denetleyici tarafından türküler söylenmektedir. Bununla birlikte genç kızlar ve orta yaşlı kadınlar “hasır dokuma” işinin yapıldığı imece ortamlarına, sadece söylenen türkülere eşlik edip eğlenmek amacıyla da katılabilmektedirler (Kaderli, 2006: 128).

3.1.3. Ölümle İlgili İnanışlar

Eski Türklerin cenaze törenlerindeki uygulamalar arasında ölen kişinin övülmesi, kurbanlar kesilip cesedin ve eşyalarının çukura indirilmesi, vedalaşma sözleri ve mezarın kapatılması yer alıyordu. Bu törenlerin kesin sırası açıkça belirlenemese de genellikle dinsel nitelikteki törenlerin gömme işleminden önce gerçekleştirildiği düşünülebilir (Roux, 1999: 261). Kaşgarlı Mahmut, Alp Er Tunga'nın cenaze töreninde, herkesin kendi yakasını yırtarak yüzlerini çizdiğini, çılgılık attıklarını ve göz kapaklarının kapanıncaya kadar ağladıklarını anlatır. Aynı şekilde, Dede Korkut da hikayelerinde yas göstergesi olarak tırnağıyla yüzünü parçalayan ve saçını yolan Beyrek'in annesi ile ak giysilerini çıkarıp kara giyen kız kardeşlerinden söz eder (Yeşil, 2015: 130). Bu inanışlardan bazılarının Bulgaristan Türklerinde varlığını İslam dini ile birlikte farklılaşarak da olsa sürdürdüğü görülmektedir. Ölen kişinin mezarının kapatılmasının ardından söylenen vedalaşma sözleri, yerini Kur'an-ı Kerim okunmaya ve dua etmeye bırakmıştır. Cenaze merasiminde koyu renk giysiler giyilmesini tatbik edenler halen bulunmaktadır. Ölünün gömülmesi ve yas sürecinde geleneksel faktörler bulunmakla beraber daha ziyade dini kuralların geçerli olduğu bu geçiş dönemini din adamları yönetir (Yeşil, 2015: 133). Ayrıca eski uygulamalar ile benzer biçimde, ölen kişinin ardından onun iyi özellikleri anlatılarak övülür, kötü yönlerinden bahsedilmez. Bununla birlikte ölen kişinin gözlerinin açık olarak kalması, geride bıraktığı sevdiklerine özlem duyuyor olması şeklinde yorumlanır. Ayrıca eli açık vaziyette ölen kişinin cömert biri olduğuna inanılır (Kalafat, 2007: 237-238). Defin işlemi ertesi güne kaldığında ölen kişi evinin dışında bir yerde bekletilir ve şişme olmaması için karnına bir demir parçası konur. Bu demirin konmasındaki bir diğer sebep, şeytanın emri altındaki cinlerin ölen kişinin içine girmemeleri ve onu ele geçirmemeleri içindir (Kalafat, 2007: 238-239). Yas süresinin

uzatılması ve ölen kişinin yakınlarının üzüntüden kendilerini harap etmesi gibi uygulamalar İslam inancı ile bağdaşmadığından terkedilmektedir.

Bahsettiğimiz bu ritüeller, ölümün ardından yaşanan acının hafifletilmesine ve yas sürecinin daha anlamlı ve inançlara uygun bir şekilde geçirilmesine katkıda bulunur. Bu da geleneklerin sürdürülmesi, dini inançların yaşatılması ve toplumsal bağların güçlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

3.1.4. Nevruz ve Hıdırellez

Kelime anlamı olarak “yeni gün” anlamına gelen nevrüz, yazılı kaynaklarda ilk olarak Kaşgarlı Mahmut’un ‘Divan-ı Lügat’it-Türk’ adlı eserinde ‘Bedhrem’ (bayram) olarak nitelenmiş bir kültür mirası olarak karşımıza çıkar ve Türk dünyasındaki çeşitli bölgelerde Sultani, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Novruz, Navrız, Baba Marta, Cılgayak; Bulgaristan Türkleri arasında ise Mevris, Kızıl, Kırklar, İlkyaz adlarıyla anılır (Özkan, 2020: 3). Bulgaristan’ın Razgrad şehrine bağlı Bisertsı adlı Bektaşî köyünde 21 Mart’ın Hz. Ali’nin doğum günü olduğuna inanılır ve günün anlamına dair şiirler okunur ki bir örneği şöyledir:

“Şah-ı mâran, Şîr-i Yezdan Murtaza doğdu bugün,

Böyle bir gün doğdu ol Nevruz idi.

Burcu namle girdi ol gün güneş...”

Ardından birçok kişinin katılımıyla semah dönülür ve doğanın uyanıp çiçeklerin açmasından dolayı türküler okunur ki onun da bir örneği şöyledir:

“İşte geldi, kardeşler, Nevruz bayramı.

Bizde bu bayramı sevmeyen var mı?

Kırklar aşkına bayrama gelenler,

Kırklardan ayrılmaz Ali’yi sevenler,

Nevruz uyandırır uyuyanları...”

Bu törenin ardından ‘Baba’nın yaptığı dua ile kır işlerinin başladığı ilan edilir.

Cebel bölgesindeki Türkler arasındaki nevruga dair uygulamalarda ise nevrug ateşi, ormandan getirilen ağaç kabuklarının birbirine sürtülmesi ile yakılır ve yıl boyunca hasta olmamak düşüncesi ile bu ateşin üzerinden atlanılarak eğlenilir. Sonrasında eve dönenler bu ateşten bir parça götürerek evlerindeki ilk ateşleri bu kor ile yakarlar. Ayrıca nevrugda tatlı yiyeni yıl boyunca yılan sokmadığına inanılır (Özkan, 2020: 4-5).

1 Mart itibari ile Bulgarların ve bazı bölgelerdeki Türklerin adına “martenitsa” dedikleri bileklikler; bahçelerin tel çitlerinden geçen koyunların tellere takılan tüylerinden kıvrılarak yapılır ve çocukların bileklerine takıldıkları esnada onları güneşin yakmaması için şu mâni söylenir:

Mart mart martlasın

Mart çuvacığı yakmasın

Ayağına dikenler batmasın

Yılanlardan korkmasın

Kuşlardan ürkmesin

Mart mart martlasın

Mart çuvacığı yakmasın.

Yanı sıra, ilk leylek görüldüğünde ‘martenitsa’lar çıkarılarak bir taşın altına gömülür ve 9 gün sonra o taşın altına bakılır. Çok karınca varsa o yılın bereketli geçeceğine inanılır (Özkan, 2020: 7). Sonuç itibariyle Nevruz, her yıl yeniden hatırlattığı umut ve yenilenme mesajlarıyla insanlığın ve onun özelinde Türklüğün ortak mirasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir ve Bulgaristan Türkleri de barış ve hoşgörü mesajlarını yayma potansiyelinin farkında oldukları bu mirası özenle korumaktadırlar.

Özkan’a göre Hıdırellez, halk arasında bulunan yaygın inanışlar çerçevesinde Hızır ve İlyas’ın karşılaştığı günün anısına kutlanmakta olup, halk dilinde Hızır ve İlyas sözcüklerinin söylenişlerinin birleştirilmesi ile türetilmiş bir tanımlamadır. Bulgaristan Türkleri, Hıdırellez’i 6 Mayıs itibariyle çok canlı olarak kutlar. Bulgaristan’ın bazı

bölgelerinde Hıdırellez’de belirli günler iş yapılmaz, kadınlar ise dikiş işlerine ara verir, aksi takdirde yılın göreceği ve ağzının köpüreceğine inanılır. Filibe bölgesindeki bazı köylerde erkekler, Kur’an-ı Kerim okuyarak köyün sınırlarını gezerlerken doluya maruz kalmadan yılın bereketli geçmesi için dualar okurlar. Gidilen dere kenarlarından toplanan kırk adet taş, dilekler tutularak suya atılır. Akşam olduğunda ateş yakılarak üzerinden atlanır. Midrevo’da yaşayan gençler ise Hıdırellez eğlencelerinin yapılacağı yere bayramlık giysilerini giymiş olarak giderler. Delikanlılar yeme-içme ile vakitlerini geçirirken kızlar ve genç kadınlar salıncaklarda sallanıp halaylar çekerek söyledikleri türküler ve maniler eşliğinde eğlenirler. Bisertsı adlı Bektaşî köyünde ise hıdırellez ‘Cem’e gidilerek türküler ve maniler söylenerek kutlanır (2020: 8-12-18).

Hıdırellez’in bahsedilen ritüelleri ve sembolizmi, insanlığın ortak değerlerini ve inançlarını yansıtarak barış, umut ve bereket dileklerini evrensel bir mesaj olarak taşımanın yanı sıra Bulgaristan’daki Müslüman Türk toplumunun kültürlenme neticesinde değişen inançlarını da gözlemleme imkânı sunmaktadır.

3.2. Bulgaristan’da Müzik ve Türk Müziği Kültürü

Halk inanışları ve ritüeller, aynı zamanda içinde müziğin bulunduğu geleneklerin de önemli bir parçasını oluşturur. Müziğin toplulukların kültürel kimliğini pekiştiren, nesiller arası bağı güçlendiren ve duygusal ifade biçimi olarak vazgeçilmez bir yeri vardır. Bulgaristan Türkleri, geleneksel halk müziği ve düğünleriyle bu kültürel mirası sürdürmektedirler. Bu bölümde, bu kültürel mirasın halk inanışlarıyla nasıl iç içe geçtiği ve Bulgaristan Türklerinin müziği ve içinde bulunduğu geleneksel uygulamaların, geçmiş yıllar itibarıyla Bulgaristan’daki baskılar altında nasıl tatbik edildiği incelenecektir.

Yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerin etkisi altında kalan Bulgaristan, kendine özgü bir müzik kültürü geliştirmiştir. Geleneksel Bulgar müziği duygusal melodileri, ritmik yapıları ve benzersiz çalgıları ile dikkat çekmektedir. Kaval, gayda, gadulka ve tambura gibi çalgılar Bulgaristan’ın farklı bölgelerinde, halk danslarından düğün törenlerine kadar geniş bir yelpazede kullanılan çalgılardır. Bulgaristan’daki Türk müziğinin coğrafi olarak etrafını saran Bulgar müziğinin çalgıları, çalışmanın sonraki bölümlerinde ele alınacak olan konularda bu iki müzik türünün hangi düzeyde etkileşimde bulunduğu dair analizler yapabilmek açısından önemlidir. Örneğin gayda (gayda) ya da Bulgar gaydası olarak bilinen bu nefesli çalgı, geleneksel Bulgar halk müziğinde önemli bir yer

tutmaktadır (bkz. Resim 1). Düğünlerde, bayramlarda ve diğer kutlamalarda yaygın olarak kullanılır. Türkler arasında bu çalgıya “tulum” denir.

Resim 1. *Bulgaristan’da 1961’de kurulan ve Bulgar Halk Müziklerini seslendiren “100 Kaba Gayda” gurubu. Kaynak: KÜLTÜR (bnr.bg)*

Çoban flütü olarak da bilinen kaval ise geleneksel Bulgar halk müziğinde yaygın olarak kullanılan bir nefesli çalgıdır (bkz. Resim 2). Görüşmeci kişi olan Ali Türkcan’a göre “Bulgarlar üflemeli çalgılarda oldukça mahirdir” (K7).

Resim 2. *Bulgar Kavalı, kaynak: Hüseyin Parkan Sanlıkol Müzik Enstrümanları Müzesi (nilufermuze.com)*

Bir diğ er çalgı olan tambura, dört telli bir lavta türüdür ve Bulgar halk müziğinde sıkça kullanılır. Genellikle melodik ve ritmik arka plan için çalınır. Bulgar halk müziğinde, üstün bir Türk m ziğ  zevkinin izlerinin bulunduğ nu Batılı uzmanlar da ifade etmektedirler. Balkan  lkelerinin kavalı ve halk sazları hep Türklerden alınmıştır, nitekim Bulgar tamburu da onlardan biridir (Gazimihal, 2006: 86).

Resim 3. *Bulgar Tamburası*, kaynak: *Bulgarian Tambura- Tapadum*

Büyük bir davul olan tupan, Bulgar halk dansları ve müziklerinde ritim sağlamak için kullanılır.

Resim 4. *Bulgar Tapanı*, kaynak: *Tradutional Bulgarian DRUM Tupan with belt & sticks synthetic skin*
20" / 51 cm. – Bulgariana

Gadulka (gıdılga) ise kara dut ve söğüt ağacından yapılan yaylı bir çalgıdır ve Bulgar halk müziğinde yaygın olarak kullanılır. Bulgaristan'daki Türk müzisyenler de “gıdılga” olarak telaffuz ettikleri bu çalgıyı çeşitli müzik performanslarında ve etkinliklerinde kullanmaktadır. Eski yıllarda kapı kapı gezip bu çalgı eşliğinde ayı oynatır, bahşiş toplarlardı (K10). Çalgının Türkler arasındaki adı “kemançe”dir.

Resim 5. Gadulka çalan 1989 göçmeni görüşmeci kişi Hüseyin Köroğlu, kaynak: N. Tınazcı arşivi.

Balkan Savaşları sırasında, Bulgaristan'daki Türkler, Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını koruyarak Osmanlı saflarında savaşmışlardır. Bu çatışmaların getirdiği yıkım, Türklerin müzik ve kültürel ifade biçimlerinde derin izler bırakmıştır. Savaşlarda hayatını kaybeden askerler için yakılan ağıtlar, sadece bireysel birer yas ifadesi olmanın ötesine geçmiş; kolektif hafızada bir direnç ve dayanışma sembolü olarak yerini almıştır. Bu ağıtlar, Bulgaristan'daki baskılar altında şekillenmiş ve göçle birlikte Bursa'ya taşınmıştır. Savaş ardından yakılan o ağıtlardan birine, Bursa'da yaşamakta olan Bulgaristan göçmeni Hüseyin Köroğlu ile yaptığımız görüşmede ulaşılmıştır (Şekil 2). Balkan Savaşları sırasında cephede arkadaşlarının teker teker şehit düşmeye başladığını gören askerimiz, kendisinin de öleceğini anlamış ve geride kalan annesine, öldüğünün söylenmemesini,

“arka taburlarda kaldı, geliyor” denmesini istemiştir (K10). Görüşmeci kişi Hüseyin Köroğlu’nun ninesinden duyduğu ve görüşmemiz esnasında seslendirdiği o ağıtın sözleri ise şöyledir:

Ayletmen annemi

Geliyor den beni

Arka taburlarda

Kaldı den beni.

Hicaz Ağıt
Ayletmen Annemi

Yöre: Kırcaali/Ustra Köyü
Kaynak Kişi: Hüseyin KÖROĞLU
usul: Türk Aksağı

Derleme Tarihi: 07.08.2024
Derleyen/Notaya Alan:
Nadir TINAZCI

♩ = 172

Ay let men an ne mi ge li yor den be ni

Ar ka ta bur lar da kal dı den be ni

Ayletmen annemi
Geliyor den beni
Arka taburlarda
Kaldı den beni.

Şekil 2. Hüseyin Köroğlu’dan derlenen asker ağıtı. (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA=440 Hz).

1940’lı yıllara gelindiğinde ise Bulgar idareciler sürekli aynı yöntemi kullanarak özgürlük-eşitlik adı altında, önce uyuşturup-zayıflatıp sonra darbe vurarak Türk toplumunu sindirme politikası uygulamışlardır. Bu niyetlerini hayata geçirmek için öncelikle Türk okulları desteklenmiş sonra kapatılıp Türkçe eğitim yasaklanmıştır. Hemen ardından bu durumu unutturmaya yönelik olarak önce Türk şair ve yazarların kitapları yayımlanıp sonrasında yayınevini Türkçe kitaplar bölümü kapatılmıştır. Dönemin Komünist Parti Sekreteri Todor Jivkof, Türkçe yayınların artması gerektiğini

söylese de kısa bir süre sonra, gösteriş için yayımlattığı anlaşılan bu kitapları toplatıp Türk adı kullanmayı dahi yasaklatarak Bulgaristan'da Türk olmadığını ileri sürmüştür. Bu tür gel-gitlerin yaşandığı bir dönemde Sofya Radyosu'nun gerçekleştirdiği Bulgaristan'da yaşayan Türklere yönelik yayın anlayışı ile birlikte, 30'lu yıllardan itibaren doğmuş olan Türk şarkıcı ve türkücüler yetişmiştir (Şimşir, 1986: 285-287). Bu isimlerden biri olan Türk Müziği ses sanatçısı Hasan Rodoplu, Jivkof'un Türkçe adların yasaklanmasına yönelik tutumuna tepki olarak çarpıcı bir eser yapmış ve kendisiyle yaptığımız görüşmede bu eseri seslendirmiştir (Şekil 3).

UŞŞAK TÜRKÜ
Oldu mu Jivkof

yöre: Rumeli
usul: sofyan

güfte-beste: Hasan RODOPLU
notaya alan: Nadir TINAZCI

♩:160

Ol du mu Jiv kof ol du mu Jiv kof gön lün ol du mu

Sen bey gir den e şek yap tın se mer uy du mu

Şekil 3. Zamanın Bulgaristan yönetimince Türklere karşı uygulanan isim değiştirme politikalarına sanatı ile tepkisini koyan ses sanatçısı Hasan Rodoplu'nun yaptığı eser (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA=440 Hz).

Bulgaristan çapında düzenlenen ses yarışmasında birinci olan ve böylelikle girdiği Sofya Radyosu'nda iki yüz civarında türkü kaydı bulunan Hasan Rodoplu, kendisinin iznini alarak Şekil 3'de verdiğimiz türküyü yaptıktan sonra Bulgar Hükümeti tarafından 48 saat içinde sınır dışı edildiğini ifade etmiştir.

1950 yılına gelindiğinde ise, tiyatrolar kurulup süratle yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu meyanda Türkler, tiyatrolarında kendi halk oyunlarını toplayarak üzerinde çalışmışlar ve sahnelemeye başlamışlardır (Ulusoy, 2016: 153). Razgrad, Kırcaali ve Şumnu'da Türk tiyatrolarının kurulduğu 1950'li yıllarda kendilerini yetiştirip adlarını duyuran genç sanatçılar olmuştur (Şimşir, 1986: 287). Bu tiyatro ve ses sanatçılarından biri olarak Sofya Radyosu'nda türküler okumuş olan Hafize Beysim Gün, kendisi ile yapılan görüşmede şu bilgileri vermiştir:

(...) “Bulgaristan Sofya Radyosu bana dedi ki ‘sesin çok güzel, kaydını yapalım ama bize öyle türküler getir ki; İstanbul Radyosu’nda olmayan, Türkiye arşivinde bulunmayan türküler olsun’ Ben de Razgrad Tiyatrosu’nda müzikallerde çalışırken gittiğimiz yerlerde hemen soruyordum ‘burda yaşlı bir kadın, yaşlı bir dede var mı’ diye. Gezdiğim kasabalarda-köylerde 1966-67 yıllarında kayıtlar aldım. Silistre’nin, Rusçuk’un, Razgrad’ın, Varna’nın köylerinden çok güzel türküler edindim. Bu türkülerin hepsi birbirine benzer. Sonra Sofya Radyosu ile irtibata geçtim ‘gelin, bakalım’ dediler, söylediğimde ise bayıldılar. 7-8 tanesinin kayıtları yapıldı, bir tane de Bulgarca türkü okudum, ücretlerini aldım. Sonradan ben onlara bir miktar para ödeyerek cd’lerimi Radyo’dan aldım. Bulgaristan’da meşhurdum, radyoda çıkacak türkülerimi kaçırmamak için tarlada çalışan kadınlar yanlarında radyo bulundururdu. Hüzünlü türküler, neşeli olanlara nazaran insani dürtülerimizi daha fazla harekete geçiriyor; acı birçok kişinin içinde var, çok kişinin anası vefat etmiştir, oğluna askerde bir şey olmuştur... Türkülerin bu kadar sevilmesindeki sebep halktan besleniyor oluşu, içindeki dokusu ve güzelliğidir. Bulgaristan’da yeni veya eski olarak söylenmekte olan türküler ile anadoludakileri kıyasladığımız zaman ‘acı’ anlamında çok büyük bir benzerlik var. Bazı Bulgar halk türkülerini ise bizim ağıtlara çok benziyor. Onların acıları, uzun dönem Osmanlı idaresinde yaşadıklarından dolayı olabilir. Hangi rejimi yaşıyorsan ondan etkileniyorsun. Birkaç tane de sözü müziği kendime ait türküm var. ‘Kazarmanın (askeriye) önünde al-yeşil bostan, bostanın içinde savrulur fistan’ sözleriyle yazıp bestelediğim türkü, halen askerdeki delikanlılar arasında çok sevilmiyormuş. Yıllar sonra 1982’de İstanbul Radyosu’nda da kayıtlar yaptım. ‘nasıl türküler ki bunlar, çok değerli’ dediklerinde ben de cevaben ‘bunlar hep Osmanlı’da saraylarda kadınların söylediği ne halk müziği ne sanat müziği, bu ikisinin ortasıdır’ dedim. Okuyuş tarzıma dair ‘bu noktalar-virgüller senin derinlerine kazınmış’ yorumları yapıldı. Ayrıca Bulgaristan’da 3 tane Türk tiyatrosu bulunurdu bunların orkestraları ve dansçı kadroları vardı. Bu tiyatrolardaki müzikallerde oynarken bu türkülerini seslendiriyorduk” (K1).

Segah Türkü
Kazarmanın Önünde

yöre: Vama
usul: sofyan
♩ = 90

güfte-beste: Hafize Beysim GÜN
notaya alan: Nadir TINAZCI

Ka zar ma nın ö nün de bir ye şil bos tan

Bos ta nın i çin de sav ru lur fis tan sav ru lur fis tan

A man be su bay yol da şım yal va rım sa na
bir haf ta dın len ce ği çok gör me ba na

Şekil 4. Bulgaristan'daki Türkler arasında Mahalli Sanatçı olarak ünlenen Hafize Beysim Gün'ün sözlerini yazıp bestelediği ve görüşmemiz esnasında seslendirdiği, Bulgaristan'da askerlik yapan Türkler arasında meşhur olmuş eserinin notası (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA=440 Hz).

Ağıtların yakılmasına sebep olan savaşlar ve ölümler, kültürün yaşanılmasının önüne getirilen engeller, yapılan baskılar ve tüm bunların içinde bir şekilde devam ettirilen düğünler ve kına eğlenceleri, bayramlar, panayırılar geleneksel Türk müziğinin yaşatılmasına ve yenilerinin üretilmesine vesile olmuştur.

3.3. 1950-1980 yılları arasında Bulgaristan'da Yaşayan Türklerin Uyguladıkları Düğün Gelenekleri

Bir önceki bölümde bahsedilen geleneksel çalgılar, ülkedeki farklı etnik grupların müziklerinde kullanılmış olmasına rağmen, Türklerin düğün gelenekleri kendine özgü ritüel ve çalgılara sahiptir. Bu bakımdan, önceki yıllarda geleneksel oyunları ve türküleri ile coşkulu bir şekilde yapılan bu düğünlerin de incelenmesi gerekir. Bulgaristan'daki Türkler arasında evlilik törenlerindeki ilk aşama olan kızın beğenilmesi ve istenmesi, 50'li ve 80'li yıllar arasında öncelikle ailelerin görüşmesi ile başlamaktaydı. Oğlu evlilik çağına gelmiş olan aile, kendilerine bir gelin aramaya başlarken yedi kuşak aile yakınlarından ve komşu olmamasına özen gösterir, ahlak ve beceri yönünden yakınlarından bilgi aldıkları ve fiziki olarak da beğendikleri kızın ailesine, geliş nedenleri belirtilerek ziyarette bulunulurdu (Çağınlar, 2018: 155-156).

“...Eğridereli olan annem at üstünde gelin olmuş, ben Varnahıym orası daha modern bir yer, Deliorman'da az kişi at üstünde düğün yaparken, Rodoplarda bu uygulama daha

fazladır. At üstündeki gelinin üstüne çok katlı örtüler örtülürdü. Damat arkadaşlarından birisi çıkar derdi ‘damadın düğünü için şu kadar hediye vereceğim ama damadı istediğim yerde traş edeceksiniz’ sonra damadın diğer arkadaşları da gelir, hep beraber eğlenirler, adeta aralarında halk tiyatrosu yaparlardı. Ustra kesmiyor diyen berbere hediyeler verilirdi. Sonra kızlar kendi aralarında halay yaparlar oğlanlar da bu halaydan kendilerine kız beğenirlerdi” (K1).

Bekar kızlar kendi aralarında para toplayarak buğday ve et alırlar ardından keşkek yaparlardı. Sonrasında kızlar, erkek elbisesi ve gelinlik giyip çeşitli oyunlar-eğlenceler yaparlar, izleyen diğer kadınlarla beraber türküler ve şarkılar eşliğinde hep birlikte keşkeği yerlerdi. Buna “yedi kızlar aş” denirdi (K4). Böylelikle genç kızlar farklı rollerde bir araya gelerek aralarındaki sosyal bağlarını güçlendirirler. Aynı oyun, müzik ve yemeğin ortak nokta olarak paylaşıldığı, astlık-üstlük bulunmayan ortamlar kimlik ve aidiyetlerin pekişmesini sağlamaktadır (Varlı, 2022: 105).

Evlilik çağına gelmiş olan birkaç kız, köyün meydanında iki grup halinde karşılıklı olarak sırayla maniler söyleyerek yürürlerdi. Önce birinci gurup 15-20 adım yürüyerek maniler söyler, sonra diğer guruptaki kızlar yürüyüp o manilere cevap niteliğinde başka maniler söylerlerdi (K4). Benzer şekilde bayram zamanlarında bayram yerlerinde köyün kızları bu kez erkeklere hitaben maniler söylerlerdi. Örneğin; bu manilerden birisi şöyledir

Ah akdina akdina

Fese püskül takdina

Söylesene be Hasan

Hangimize baktina (K5).

Bu bağlamda, mâni söyleyen kızların bu formu kullanarak kendi aralarında bir sosyal bağ, toplum içinde ise iletişim kurdukları görülmektedir. Hece ölçülerine ve vurgularına göre içinde bir ritim, söylenişinde bir ezgi barındıran maniler bu yönüyle tesirli ve akılda kalıcıdır. Sözel ifadeye estetik bir boyut katan manilerin ileride türküyeye dönüşme ihtimali de yüksektir. Geleneksel toplum yapısı içinde doğrudan söylenildiğinde hoş karşılanmayabilecek olan beklentiler, duyulan hisler ve umutlar sevilene maniler yoluyla ulaştırılmaya çalışılır (Çelik, 2019: 22). Köyün delikanlıları onları izlerken, beğendikleri

kızın elinde bulunan mendili kapması için küçük bir çocuk görevlendirirlerdi. Böylelikle beğeni ve evlilik yolundaki tanışmanın ilk adımı atılmış olurdu (K4). Tanışan gençler; düğünlerde, bayramlarda ve panayırılarda birbirleri ile görüşme imkânı bulurlardı (K5). Türkler, birbirlerine son derece bağlı ve yardımsever bir şekilde törenlerini yaparlar ve gayet de cömert davranırlar (Öztürk, 2004: 26). Düğünden bir gece öncesi “damat günü” olarak adlandırılır ve gençler bir araya gelerek davul ve klarnet eşliğinde “köçek, çiftetelli, kasap ve ormancı” oyunlarını oynarlardı (K9).

“Evililiklerde başlık parası ve altın yoktu, sadece hediyeler alınırdı; benim düğünüm de öyleydi. Evlenecek olan kız evden çıkarken dua okutulur, arabadan inerken kayınvalidesi de testi kırardı. Bir de altıgen şeklinde uçurtmaya benzer, farklı renkteki kumaşlardan yapılan ve gelin alayının önünde taşınan bayrağın salanan kumaşlarıyla uyumlu bir şekilde davullar ritim tutardı” (K1).

Çağimler’a göre yukarıda bahsedilen bayrak, damat evine gelindiğinde evin damına asılır. Gelinin köyünden gelen delikanlıların bayrağı kaçırmaması için damadın ve yakınlarının onu namusu gibi koruması beklenir, yine de kaçırılacak olursa damat ya da babası kaçırın kişilere para ödeyerek bayrağı geri alırdı. Gelin, düğün yapılacak olan yere geldiğinde genellikle ‘Ramo’ oyunu ile karşılanır ki aynı zamanda bu düğün eğlencesinin de başladığını ifade eder, ardından da yenmeye başlanan yemekler ile birlikte ‘Köçek Oyunu’ adlı oyun havası çalınırdı (2018: 156). Yaşlılar, oyun olarak “Cezayir Havaları” oynarlardı. Dedelerinden kalma kılıçların kınlarına kum koyarlardı ki; kılıcı çekerken etkileyici bir ses çıksın. Sonrasında toprağa bir daire çizerler ve onun içinde oynarlardı. Ancak onların oyunu bittikten sonra gençler oynayabilirdi. Bunun dışında bir de “Karaca tavuk” adlı oyun oynanırdı (K10). Kadınlar da kendi aralarında çember içinde döndükleri oyunları oynarlar, dambıra (zilli def) eşliğinde türküler söylerlerdi (K9). Düğünün ardından yeni evli çift evlerine girerlerken “sekiz kızın, dokuz oğlun olsun” temennisi ile damadın sırtına vurulur bu esnada damadın yakın arkadaşları, vuranların kimler olduğunu iyice kontrol ederlerdi çünkü bu vurma sırasında düşmanları tarafından öldürülmüş olan damatlar çok fazladır hatta bununla ilgili yakılmış ağıt tarzı türküler bulunur (Çağimler, 2018: 160). Bu ağıtlardan biri “Tan yerine Nişan Düştü” mısraı ile başlar ve konusu kısaca şöyledir: Düğün bitiminde gelin ve damat odalarına çekilirken, kapıda damadın sırtına vuracak olan arkadaşlarının içine gizlenmiş bir düşman, vuruyormuş gibi yaparak O’nu sırtından bıcaqlar. Damat, sessiz sedasız yatağına yattığı gibi öylece kalır. Sabah olup tan yeri ağarınca gelin, damadın önce uyuduğunu sanır sonra öldüğünü anlar (K10). 1953

yılında Bulgaristan- Kırcaali- Ustra Köyü'nde doğmuş olan 1989 göçmeni Hüseyin Koroğlu'dan derlediğimiz bu ağıtın (Şekil 5) sözleri şu şekildedir:

Tan yerine nişan düştü

İngeler kapıya üştü

Üşmeyin ingeler kapıya

Ali 'm bu akşam şehit düştü

Bir incecik çıra yaktım

Açtım da Ali 'me baktım

Uyur isen uyan Ali 'm

Kalk sabah oldu nazlı yarım

Çanak çömlek hep tekerlendi

Al yanaklarım şekerlendi

Uyur isen uyan Ali 'm

Kalk sabah oldu nazlı yarım

Hüseyini Ağıt

Tan Yerine Nişan Düştü

Yöre: Kırcaali/Ustra Köyü
Kaynak Kişi: Hüseyin KÖROĞLU
usul: Düyek

Derleme Tarihi: 07.08.2024
Derleyen/Notaya Alan:
Nadir TINAZCI

♩=200

Tan ye ri ne ni şan düş tü _____ in ge ler ka pı ya üş _____ tü

üş me yin in _____ ge ler ka pı _____ ya A lim bu ak şam şe hit düş _____ tü _____

Tanyerine nişan düştü
İngeler kapıya üştü
Üşmeyin ingeler kapıya
Ali'm bu akşam şhit düştü

Bir incecik çıra yaktım
Açtım da Ali'me baktım
Uyur isen uyan Ali'm
Kalk sabah oldu nazlı yarım

Çanak çömlek hep tekerlendi
Al yanaklarım şekerlendi
Uyur isen uyan Ali'm
Kalk sabah oldu nazlı yarım

Şekil 5. Düğün gecesı sırtından bıçaklanan damat ağıtı. Kaynak kişı Hüseyin Köroğlu. (Arel-Ezgi nota sistemi ile yazılmıştır, LA= 440 Hz).

Bulgaristan'daki Türk düğünlerinin bitiminden sonraki birkaç hafta içinde öncelikle kız tarafının hazırlanan yemeklerle beraber erkek tarafına yemeğe gitmesine 'damat arkası' denir. Sonra aynısını erkek tarafı yapar ki buna da 'gelin arkası' denilirdi. "Türkiye'deki düğünlerle kıyaslayacak olursak burada çok fazla maddiyat söz konusu, altınlar, diğer harcamalar vs. Bulgaristan'da daha rahat, damada ve geline toplanıp yardım edilir, hediyeleşmeler olur. Düğünlerin çoğu yemekli olur yine bir kısmı dualı olur. Dualı olduğu zaman içki içilmezdi" (K1).

Bulgaristan'da 1930'lu yıllara kadar yasak olduğu için gizli yapılan sünnet düğünleri ise sonradan oldukça görkemli bir hal almıştır. Önce, bir çocuk kapı kapı dolaşarak davetlileri düğüne çağırır, bu çocuğa da bahşiş olarak yumurta verilir. Ailede birden fazla erkek çocuğu bulunuyorsa hepsi aynı düğün içinde sünnet edilir, hatta ailenin durumu iyi ise başka ailelerin çocuklarını da sünnete dahil ederdi. Sünnet çocukları ata

bindirilip köy içerisinde konvoy oluştur, bu konvoyun önünde de müzisyenler bulunurdu. 1950’li yıllardan itibaren çalgı aletlerine akordeon eklenene kadar, sadece davul-zurna ile çalınan müzikler çoğunlukla oyun havalarından oluşurdu. Kesilen kurbandan yapılmış olan et yemeklerinin yanında, patates ve kuru erik ya da nar yahnileri ikram edilir arkasından sütlaç ve baklava gibi tatlı ikramları eşliğinde eğlence devam ederdi. Yemeklerden sonra ise davetliler içinde bulunan yaşlılardan birisi Kur’an okurdu (Çağınlar, 2018: 163). Bulgaristan’da sünnet düğünleri ise Türkiye’dekilerle hemen hemen aynıdır (Öztürk, 2004: 26).

Yanı sıra, bazı düğünlerde ve Ramazan ayının bitiminde okunan Mevlid, Osmanlı kültürünün bir parçası olarak Bulgaristan Türkleri arasında da önemli bir yere sahiptir. Bulgaristan’da 1940’lı yıllarda Türkler arasında Mevlit okunacağı zaman erkekler kazanlarla keşkek yaparlar, bu yemek yakın çevrede bilinen hastalara dahi gönderilirdi. İnce hastalıktan ölen bir kişi için iki müezzin “çifte sala” verirdi. Ramazan’ın her bir günü farklı bir kişi iftar için yemek yapar ardından mektebe gider, hoca ile beraber diğer erkekler iftar yapar, teravih kılıp gelirlerdi (K4). Mescide “mektep” denirdi; Ramazan bitiminde herkes orada toplanır ve mevlit düzenlenirdi (K5). Katılımcı 1’in mevlit ile ilgili anlattıkları şöyledir:

(...) “Babam evde Kur’an okurken makamlı okuyordu, bayılıyordum sesine. Ben de hep çalışmalarımı sesli olarak yaptım, bunun yararını gördüm. Bulgaristan’da sünnet olan çocuklar ve ölmüş olanlar için mevlit okutulur. Mevlithanlar, buradakilerden daha iyi okurdu. Biz burada ne okudun bize biraz anlat derdik, anlamını söylerlerdi. Cemiyet sahibi değil de oradaki dinleyenler, kullanılmamış bir yemeni içine kendi aralarında birşeyler toplarlar ve okuyana verirlerdi” (K1).

Bunun yanında, Türkler arasında okunan ve “Mustafa Mevlidi” adı verilen bir mevlit türü daha vardır (K9). Mevlid, Bulgaristan Türkleri arasında onları bir araya getiren dini bir etkinlik olmasının yanı sıra, kültürel kimliğin bir ifadesidir ve bu tür etkinlikler, topluluk içindeki bağları güçlendirerek kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunur.

Yukarıda bahsettiğimiz kutlamaların vazgeçilmez unsurlarından olan müziklerde kullanılan geleneksel ritim çalgıları düğünlerin neşesini, coşkusunu ve duygusal derinliğini artırarak törenlerin ruhunu yansıtır. Örneğin; geleneksel Türk çalgılarından biri olan zilli maşa, oldukça basit yapıda, buna karşın oldukça işlevseldir. Bir maşanın ucuna pirinç ziller takılarak yapılan çalgı, avuç içleriyle vurularak çalınır (bkz. Resim 6). Zilli maşa, genellikle ev ortamındaki kına ve eğlencelerde kadınlar arasında, müziğe bir coşku katmak için kullanılan vurmali çalgılarımızdandır (Asker, 2022: 248).

Resim 6. Zilli maşa (Asker, 2022: 248).

Bir diğ er geleneksel ritim  algısı olan t mpek (dümbelek) ise darbukanın çömlekten yapılmış geleneksel olan biçimidir. Gövdesi doğal bir malzeme olan topraktan, derisi ise hayvan derileri kullanılarak yapıldığından sesi de oldukça doğaldır (bkz. Resim 7). T mpek, kadınların kendi aralarındaki d   n ve e lencelerinde kullandıkları vurmalı bir çalgıdır (Asker, 2022: 213-214).

Resim 7. T mpek (dümbelek) (Asker, 2022: 214).

Bir ahşap kasnağa deri gerilerek yapılan en eski geleneksel ritim çalgılardan biri olan dayre (daire) ise (bkz. Resim 8) Bulgaristan Türklerinin düğün ve özellikle kına eğlencelerinde ritim saz olarak kullanılmasının yanı sıra, bu eğlencelerdeki türkülere tek başına da eşlik edebilen bir çalgı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Türklerin kullanmış olduğu dayrenin zilli olanına “dambıra” adı verilmektedir (K9).

Resim 8. *Daire (dayre)* (Asker, 2022: 209).

Yukarıda bahsettiğimiz çalgılar, düğünlerde sadece müziği değil, aynı zamanda kültürel anlatıyı da taşıdıkları için önemlidir. Her melodi, her ritim, geçmişten gelen bir hikâyeyi, bir anıyı ya da bir değeri yansıtır. Bu nedenle, Bulgaristan Türklerinin düğünlerinde çalınan geleneksel müzik aletleri, sadece eğlence amacıyla değil, aynı zamanda kültürel kimliğin korunması ve sürdürülmesi için de büyük bir öneme sahiptir. Balkanlar'ın zengin kültürel mozaığının önemli bir parçasını oluşturan Türklerin tarih boyunca kendi kültürel mirasını korumuş olduğunun en açık göstergelerinden birisi de düğünlerindeki geleneksel dokunun yakın zamana kadar el değmemiş halini sürdürmüş olmasıdır.

3.4. 1980-1990 Yılları Arasında Bulgaristan'daki Yasak Döneminin Türk Müziğine Etkileri

1980'li ve 1990'lı yıllar, Bulgaristan'da yaşayan Türkler için zorlu bir dönemin simgesi olmuştur. Bu yıllarda, Türk kimliğini bastırma amacı güden asimilasyon politikaları, yalnızca dil ve dini özgürlükleri kısıtlamakla kalmamış, aynı zamanda müzik ve kültürel ifadeleri de hedef almıştır. Bulgaristan'daki Türkler, yüzyıllar boyunca zengin bir kültürel

miras oluşturmuş; türküleri, oyunları ve düğün gelenekleri ile bu mirası nesilden nesile aktarmıştır. Ancak bu yasaklar, Türklerin kültürel kimliklerini ifade etme yollarını ciddi şekilde sınırlamıştır. Türkçe mziğın yasaklanmasıyla, Türk toplumu kültürel kimliğini koruma mücadelesi vermiş, yasakların getirdiğı zorluklara rağmen mziğı yaşatma yolları aramıştır.

Bursa’da yaşayan Bulgaristan Türklerinden Meltun Kadioğulları, kendisi ile yaptığımız görüşmede şu bilgileri vermiştir:

“Müzikli ortamlarda çoğunlukla hareketli türküler çalınmaktaydı. Buna karşın asker ve göçmen türküleri de okunurdu. “Kasap Oyunu” ve “Çiftetelli” oyunlarda başı çekerti. Türkler çiftetelli oynarlarken Bulgarlar da eşlik eder, onlar paydışko oynarlarken Türkler de katılırdı ve karşılıklı olarak birbirlerimizin türkülerini okurdık. 1980 ve 1990 yılları arasında Bulgaristan’da Türk Mziğı’nin yasaklandığı bu dönemde Türkler, Makedon ve Bulgarların Rodop Türküleri ile düğünlerini devam ettirdiler. Bununla birlikte Türkçe sözleri Bulgarcaya tercüme ederek türküleri yeniden yazdılar ama bu durum pek fazla sevilmedi.” (K5).

Kadioğulları’nın bahsetmiş olduğı yasaklar sırasında Türklerin, Makedon ve Bulgarların Rodop Türküleri gibi alternatiflerle düğünlerini devam ettirmeleri, kültürel srekliliğı sağılama çabasının bir ifadesidir. Ancak bu alternatifler özgün Türk mziğının yerini tam olarak tutmamış, bir nevi geçici çözüm olmuştur.

Türklere ve Bulgarlara sadece mziğın paydaşları olarak bakıldığında, bu müzikal etkileşimin zamanla iki halk arasındaki kültürel sınırları bulanıklaştırdığı ve ortak bir müzik dili oluşturduğı görülmektedir. Türklerin çiftetelli oynarken Bulgarların onlara eşlik etmesi ya da Bulgarların paydışko oynarken Türklerin katılması, yasakların toplumlar arasında bazı durumlarda daha yumuşak algılanmasına neden olarak kültürel alışverişin somut örneğı olmuştur. Ayrıca birbirlerinin türkülerini okumaları, bu iki topluluk arasında belirli noktalarda bir bağ kurulmasını sağılaması yönüyle mziğın evrensel bir dil olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bu durum, farklı etnik gruplar arasında müzik aracılığıyla kurulan yakın ilişkilerin, barışçıl bir birlikte yaşam modelinin gelişmesine katkı sağıladığını aıkça ortaya koymaktadır. Ancak siyasal sonuçlar hiç de öyle olmamış; toplumun toplumla olan ilişkileri biçiminde değil, İdare’nin Türk toplumuna olan baskıları olarak kendini göstermeye artarak devam etmiştir.

Giderek sıkılaştırılan siyasi politikalar sonucunda Bursa'ya göç etmeden önce bu zorlu yıllardaki yasaklara kendi orkestrası ile ancak 1989 yılına kadar direnebilmiş olan görüşmeci kişimiz Ali Türkcan, o dönemi şu cümlelerle özetlemiştir:

“Yasak döneminde orkestramız ile restaurantlarda çalarken Türkçe şarkı okuyabilmemiz için 5 tane Bulgarca şarkı okuma zorunluluğu vardı. Bize yasak olan türkülerimizi Arnavutlar hep söylemeye devam ettiler. Bununla birlikte Kırcaali gibi yalnızca Türklerin yaşadığı bölgelerde çalınan türküler daha bir Anadolu'ya yakınken, iç Bulgaristan'da Bulgarlarla beraber yaşayan Türklerin müzikleri ister istemez Bulgarlarınkine yaklaştı” (K7).

Türkcan'ın bu ifadeleri, Bulgaristan'daki Türk toplumunun maruz kaldığı asimilasyon politikalarının müzik üzerindeki etkilerini çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır. Türkçe şarkı söylemenin kısıtlanması ve bunun yerine Bulgarca şarkılar okuma zorunluluğu, Türk kimliğini baskılamaya yönelik açık bir girişim şeklinde değerlendirilebilir. Bu tür uygulamalar sonucunda kültürel kimliği koruma çabasının zorlaştırıldığı ve Türklerin kendi müziklerini ifade etme özgürlüğünden mahrum bırakıldığı da söylenebilir. Fakat Arnavutların Türkçe türküler söylemeye devam etmesi, mevcut külliyyatın tamamen unutulmamasını ve Bulgaristan Türklerinin bu geçiş dönemini daha az kayıpla atlattıklarını sağlamıştır. Arnavutlar, kendi kimliklerini koruma mücadelesinde Türklerle dayanışma içinde olmuş, yasaklara rağmen bu türküler aracılığıyla arka planda bir çeşit direniş sergilemişlerdir. Ayrıca müziğin yerel bağlama göre şekillendiği ve coğrafi faktörlerin kültürel etkileşim üzerinde belirleyici olduğu da görülmektedir. Kırcaali gibi sadece Türklerin yaşadığı bölgelerde müziğin Anadolu'ya daha yakın olması, bu bölgelerdeki Türklerin kültürel kimliklerini koruma konusunda daha başarılı olduklarını gösterir. Öte yandan, iç Bulgaristan'da Bulgarlarla birlikte yaşayan Türklerin müziklerinin zamanla Bulgar kültürüne yaklaşması, zorunlu bir kültürel adaptasyon sürecinin sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu durum müziğin, baskı ve zorluklar karşısında bile kültürel kimliği ifade etme ve koruma aracı olarak nasıl güçlü bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bulgaristan'da aldığı müzik eğitimini 1989 göçü ile birlikte yerleştiği Bursa'da tamamlayan bir diğer görüşmeci kişimiz Turgay Paksoy; kurmuş oldukları orkestraları ile Bulgaristan'daki bir müzik yarışmasında iyi bir performans sergileyerek en çok alkışı

almış olmalarına rağmen kendilerine “bu yarışma amatörler için halbuki siz profesyonelsiniz” denildiğini ve yetkililer tarafından birincilikleri ilan edilmeyerek haksızlığa uğratıldıklarını belirtmiştir. Ayrıca Paksoy, Bulgarlar tarafından isimleri değiştirilmiş olan Türklere “yeni Bulgar”, mevcut Bulgarlara ise “eski Bulgar” denildiğini ve bu şekilde bir ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını da sözlerine eklemiştir. Buna ilave olarak, Türk Halk Müziği’ni notalarıyla, oyunlarıyla, kıyafetleriyle anlatan 40-50 kadar kitabının, ne kadar saklamış olsa da aramalar sırasında bulunup el konduğunu anlatmıştır (K8). Bir diğer görüştüğümüz kişi olan Mümin Köseoğlu da benzer şekilde, Balkan Harbi’nden bu yana geçen zaman içinde Türk kültürüne dair büyük bir birikimin yer aldığı kitaplarını Bursa’ya getiremediğini belirtmiştir (K9).

Aktarmış olduğumuz ve Bulgaristan Türklerinin yaşadığı bu tür deneyimler, bir yandan Türk azınlığın toplumsal olarak kültürel mirasını ve kimliğini koruma çabasını yansıtırken, diğer yandan bireysel olarak kendilerini dışlanmış hissetmelerine neden olmuş ve üst üste binen bu olaylar zaman içinde onların ötekileştirilmiş bir kimlik geliştirmelerine yol açarak 1989 Büyük Göçü’ne giden yolu iyice görünür kılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BURSA İLİNDE YAŞAYAN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL KİMLİKLERİNE MÜZİĞİN ETKİSİ

Tarihsel süreç içinde göç etmiş olan bütün topluluklarda olduğu gibi Bulgaristan Türklerinin de sosyo-kültürel dokularında bazı değişiklikler olduğu, ancak göç edilen yeni coğrafyalarda kendi kültürel değerlerini ve kimliklerini koruma çabası içinde oldukları görülmektedir. Bu bağlamda müziğin, bütün toplulukların kimliklerini korumada ve yeniden inşa etmede önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türkleri de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden ve bu süreçte kendi kültürel kimliklerini sürdürmeye çalışan bir topluluk olarak Bursa'nın zengin kültürel dokusuna yeni bir katman eklemişlerdir. Bu bakımdan Bulgaristan göçmenleri yeni bir coğrafyada yaşamlarını sürdürürken, geldikleri yerin kültürel unsurlarını da yanlarında getirmiş; böylelikle müzik aracılığıyla hem kendi kültürel miraslarını korumuş hem de Bursa'nın yerel kültürüyle etkileşime geçmişlerdir. Bu bağlamda, Bulgaristan Türklerinin yanlarında getirdikleri müzik kültürü hem kendi kimliklerini korumada hem de yeni topluma uyum sağlamada önemli bir araç halini almıştır ve müzik bu topluluğun dil, gelenek ve göreneklerini yaşatmanın yanı sıra toplumsal birlik ve beraberliği pekiştiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde göç ve kimlik ilişkisi çerçevesinde müziğin bir sosyo-kültürel araç olarak nasıl kullanıldığı, geleneksel müzik formlarının nasıl korunduğu ve yeni bir kültürel ortamda nasıl yeniden şekillendirildiği ele alınacaktır. Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türkleri üzerinden yapılacak bu inceleme, göçmen toplulukların kimlik inşası süreçlerine ve müziğin bu süreçteki yerine dair önemli bir perspektif sunacak ve geçmişteki uygulamalar ile kıyaslama yapılabilmesine imkân tanıyacaktır. Ancak Bulgaristan Türklerinin Bursa'daki müzik kültürünü inceleyerek müziğin topluluk içindeki rolü ve bu rolün sosyo-kültürel kimlik üzerindeki etkilerini ele almaya başlamadan önce, Bursa'nın tarihine ve müzikal geçmişine bir göz atmak, sonrasında ise müziğin günümüzdeki durumunu irdelemek yerinde olacaktır.

4.1. Bursa Hakkında Genel Bilgiler

Bursa ili, Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nin güneyinde, 40 derece kuzey enlemi ve 29 derece doğu boylamının kesişiminde yer almaktadır. Komşuları; doğuda Bilecik ve Adapazarı, kuzeyde İzmit, Yalova, İstanbul ve Marmara Denizi, güneyde Eskişehir ve Kütahya, batıda ise Balıkesir'dir. Bursa'nın yüzölçümü 11.027 kilometrekaredir ve 17 ilçeye sahiptir. Bu ilçeler: Büyükorhan, Gemlik, Gürsu, Harmancık, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Kestel, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, Orhangazi, Yenişehir, Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım'dır. Ayrıca, 230 belde ve 659 köy bulunmaktadır. Marmara Denizi'ne olan kıyı şeridi 135 kilometre uzunluğundadır (Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2020 sonuçlarına göre, Bursa'nın nüfusu 3.101.833'tür (Akhan vd., 2021: 11).

Bursa; Karacabey, Orhangazi, İznik, İnegöl ve Yenişehir gibi verimli ovalara, platolara ve buralardaki çok yüksek olmayan dağlara ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede Uluabat ve İznik gölleri ile çeşitli göletler, Nilüfer, Deliçay, Göksu ve Kemalpaşa Çayı gibi akarsular bulunmaktadır. Bursa'nın bitki örtüsü oldukça zengindir ve alanının yüzde 17'si ovalarla kaplıdır. Türkiye'nin batısında yer alan en yüksek dağ olan Uludağ (2543 m) da Bursa'dadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 155 metre olan Bursa, genellikle ılıman bir iklime sahiptir, ancak bölgesel farklılıklar görülmektedir. Kuzeyde Marmara Denizi'nin etkisiyle daha yumuşak ve ılık bir iklim hakimken, güneyde Uludağ'ın sert iklimi hissedilmektedir. Şehrin en sıcak ayları Temmuz- Eylül, en soğuk ayları ise Şubat-Mart'tır.

Bursa ilinin topraklarının yaklaşık %35'i dağlarla kaplıdır. Dağlar genellikle doğu-batı yönünde uzanır. Bu dağlar; Orhangazi'nin batısından başlayarak Gemlik Körfezi'nin batı ucunda bulunan Bozburun'a doğru uzanan Samanlı Dağları, Gemlik Körfezi'nin güneyini kaplayan ve deniz ile Bursa Ovası'nı ayıran Mudanya Dağları, İznik Gölü'nün güneyi ile Bursa Ovası'nın kuzey kesimleri arasında yer alan Katırlı Dağları, Mudanya Dağları'nın uzantısı olan Karadağ ve Marmara Bölgesi'nin en yüksek dağı olan 2.543 metre yüksekliğindeki Uludağ'dır (Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

Yapılan arkeolojik kazılarda günümüzde Bursa'nın il sınırları dahilinde kalan en eski uygarlıkların 8500 yıl kadar eskiye uzandığı ortaya çıkarılmıştır. Bursa bölgesi, MÖ 4. yüzyıl itibarıyla Bitinya Devleti kuruluncaya kadar, çeşitli ülkelerin egemenliğinde idi.

Ünlü tarihçi Herodot'a göre, o tarihlerde Bursa ve etrafında bulunan tek kent MÖ 12. yüzyılda kurulmuş olan Cius'tur (Gemlik). Türkler ilk kez 1080 yılından itibaren Bursa'ya gelir ve şehir 1097'de Haçlıların eline geçene dek İznik, Selçuklu Devleti'ne başkent olur. 14. yüzyıla kadar Bitinya hükümdarlığında kalan Bursa, Osman Bey'in uzun süre devam eden kuşatmasından sonra 6 Nisan 1326 tarihinde, oğlu Orhan Bey tarafından fethedilerek Osmanlıların başkenti yapılır. Osman Gazi de vasiyet ettiği gibi Tophane'de bulunan Gümüşlü Kubbe'ye defnedilir. 1365'te Edirne'nin alınıp başkent yapılmasına dek imparatorluğa başkentlik yapar. Sırasıyla Edirne ve İstanbul'un başkent yapılmasından sonra, Bursa her daim Anadolu'nun manevi başkenti sıfatıyla itibar görmüştür. Bursa yöresi 1900'lü yılların başında Hüdavendigâr Vilayeti sınırları içinde kalıyordu. Kentin kendi belediyesi 1877'de kuruldu. Osmanlı Devleti'nin çökmeye başladığı dönemde, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye, İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiğinde Bursa'da 2 yıl, 2 ay, 2 gün süren Yunan işgalinden ardından 11 Eylül 1922 günü tekrar özgürlüğüne kavuşur. Bursa, çok kısa bir zaman içinde büyük sayılabilecek bir gelişim göstererek, günümüzde ülkemizin dördüncü büyük şehri unvanını almıştır (Akhan vd., 2021: 10).

Bursa'nın nüfusu, tarih boyunca önemli değişimlere uğramış, çeşitli göç dalgalarına ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak artış göstermiştir. Şehir hem iç hem de dış göçlerle çeşitlenen bir nüfus yapısına sahiptir. Bursa'nın nüfus artışı şehirleşme, sanayileşme ve ekonomik fırsatların etkisiyle hızlanmış, bu da şehrin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Çeşitli kaynaklar, 1951 yılında Bulgaristan'dan hareket eden göçmenlerin en yoğun olarak Bursa'ya yerleştiğini belirtmektedir. 1950 yılında Bursa'ya 3 bin göçmen gelirken, 1951 yılı itibariye bu sayı 13 bini bulmuştur. Gemlik ve Mudanya'ya ulaşan göçmenler Bursa'nın merkezine yönlendirilmiştir. Burada, yakınları bulunan göçmenler onların yanına yerleşirken, diğerleri ise şehirde bulunan misafirhanelerde geçici bir süre barındırılmıştır (Mutlu, 2020: 73).

1968 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan Yakın Akraba Göçü Anlaşması ile beraber 1969 – 1972 yılları arasında Bursa'ya 7820 kişi ise serbest göçmen giriş yapmıştır (Mutlu, 2020: 74). Bursa'ya 1968-1979 yılları arasında gelen göçmenler

çoğunlukla Hürriyet, İstiklal, Davutkadı, Sinandede, Vatan semtlerine yerleşmişlerdir (Taş, 2015: 336).

1989 Büyük Göçü'ne gelindiğinde ise Bursa, yakın akrabalarının bulunması nedeniyle önemli bir kısmı Kırcaali ve Razgrad'tan hareket eden göçmenlerin çoğunu kendine çekerek Bulgaristan'dan tahmini 90–100 bin göç almıştır ve Türkiye'de iller bazında %27,2 ile yine ilk sırada bulunmaktadır (Mutlu, 2020: 75). 1989 göçmenleri genellikle Görükle, Kestel, İnegöl ve çevrelerine yerleşmişlerdir. Son 75 yılda Bulgaristan Türklerinden Bursa'ya yaklaşık 124 bin kişi göç etmiştir (Taş, 2015: 336). Bursa'nın ilçelerine göre nüfus dağılımı tablo 2'de yer almaktadır.

2020 Yılı İlçe Belediye Nüfusları			
İlçe	Erkek	Kadın	Toplam
Büyükorhan	4.659	4.826	9.485
Gemlik	58.074	57.330	115.404
Gürsu	48.919	48.066	96.985
Harmancık	2.986	3.159	6.145
İnegöl	141.314	140.070	281.384
İznik	21.796	22.306	44.102
Karacabey	42.340	42.326	84.666
Keles	5.739	5.760	11.499
Kestel	35.512	35.353	70.865
Mudanya	49.831	52.692	102.523
Mustafakemalpaşa	50.554	51.266	101.820
Nilüfer	240.819	244.013	484.832
Orhaneli	9.334	9.721	19.055
Orhangazi	40.141	39.977	80.118
Osmangazi	441.739	439.720	881.459
Yenişehir	26.901	27.414	54.315
Yıldırım	330.109	327.067	657.176
Toplam	1.550.767	1.551.066	3.101.833

Tablo 2. *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2020 sonuçlarına göre, Bursa'nın nüfusu* (Akhan vd., 2021)

Bu bağlamda Bursa, hızla büyüyen nüfusuyla dikkat çekerken, bu gelişim şehrin zengin müzik kültürüne de yansımıştır. Bursa'nın müzik kültürü hem geleneksel hem de modern perspektiften ele alınarak konuya devam edilecektir.

4.2. Geçmişten Günümüze Bursa'da Müzik

Bursa'nın coğrafi özellikleri, şehrin tarihi ve kültürel yapısını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bursa'nın köklü tarihi ve kültürel mirası, şehrin müzik anlayışını da etkilemiş

ve burada pek çok önemli müzisyen ve besteci yetişmiştir. Bu bağlamda Bursa'nın müzik tarihinin, şehrin kültürel ve coğrafi yapısıyla iç içe geçtiği söylenebilir.

Bursa'nın müzik kültürü, geçmişten günümüze çeşitlilik gösteren ve zenginleşen bir yapıya sahiptir. Geleneksel ve modern müzik türlerinin bir arada yaşatılması, şehrin kültürel zenginliğini korumasına ve geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Geçmişten günümüze Bursa'da müzik kültürünü incelediğinde, çeşitli dönemlerde farklı müzik türlerinin ve geleneklerinin öne çıktığı görülür. Bursa'daki müzik hayatı, sadece geleneksel müzikle sınırlı kalmamış, modern dönemlerde çeşitli müzik türleriyle zenginleşmiştir.

Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olması nedeniyle, pek çok alanda olduğu üzere müzik açısından da önemli bir merkez olmuştur (Tohumcu, 2015: 367). Tarihsel süreç içerisinde adeta bir okul görevi gören pek çok tarikat ve dergâhı bünyesinde barındırmış olan Bursa, bu yönüyle 'evliyalar şehri' unvanı alarak, Türk müziği zevkinin sevilip yayılmasında başı çeken dini müziğin gelişimi noktasında da baş tacı edilmiştir (Tohumcu, 2015: 368). Bu bakımdan tasavvuf müziği icra edilen Mevlevihaneler ve Bektaşî tekkeleri Bursa'da müzik kültürünün önemli merkezleri durumunda olmuşlardır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Bursa'da Avrupa (Batı) müziğine olan ilgi artmış özellikle 1930'lu yıllardan itibaren, Klasik Batı Müziği yükseliş evresine girmiştir. 1925 yılında bir seyyahın, ziyarette bulunduğu Bursa'nın bir köyünde müzik ve dansa dair yaptığı gözlemler şu şekildedir:

“Burada medeni ve görgülü bir toplumsal yaşam sürüyor, köy halkı müzik ve dansa son derece önem veriyor. Müzikleri pek modern değil ise de dansları gayet renkli ve naiftir. Müzik aletleri küçük bir armonikadan ibaret olup bu, adeta köyün ortak malı gibidir. Kim isterse armonikayı alıp evinde çalar ve bu sesi işitenler o evde bir cemiyet olduğunu anlayarak davete lüzum görmeksizin cemiyete katılır. Köyün imamı da oyunlar konusunda pek mahirdir. Vakit girdiğinde ise minareden ezanı okur” (İlhan, 2012: 36).

Günümüze gelindiğinde ise Bursa, zengin müzik kültürü ile dikkat çekmektedir. Bursa'da kurulan konservatuvarlar ve müzik okulları, genç yeteneklerin eğitiminde önemli rol oynamaktadır. Kültür Bakanlığı Bursa Devlet Klasik Türk Müziği Korosu ve Bursa Bölge Devlet Senfoni Orkestrası klasik müzik konserleri ile şehrin kültürel hayatına katkıda bulunur. Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde bulunan Devlet Konservatuvarı, Halk Eğitimi Merkezleri ve Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Orkestra Şube

Müdürlüğü; Türk Müziği eğitimi almak isteyen vatandaşlara yönelik hizmet vererek nota, repertuvar ve enstrüman destekli eğitimler sağlamaktadır. Bursa'nın halk müziği geleneği de oldukça güçlüdür. Özellikle, perde arkasında kullanılmasıyla izleyicilerde gizli bir merak uyandıran çalgıları ve zaman içerisinde gelişen kendine has repertuvarıyla Karagöz-Hacivat gösterileri halen ilgi görmektedir. Müzik kültürünün Bursa'da gelişmesine bir diğer katkıyı ise “gezek” kültürü vermiştir. Toplumdaki herkesin üye olabildiği gezekler, üyelerinden her hafta bir kişinin evinde toplanılarak, önceden belirlenmiş bir repertuvarın toplu halde icrasına dayanır ve Bursalı birçok meşhur müzisyenin yetişmesine vesile olmuştur (Tohumcu, 2015: 368). Bursa'ya özgü türkü ve şarkılar, bölgenin kültürel mirasını yaşatırken kına geceleri, düğünler ve diğer yerel etkinliklerde halk müziği yaygın olarak icra edilmektedir. Ayrıca Bursa'nın farklı semtlerinde düzenlenen yerel müzik festivalleri ve etkinlikler, halk müziği ve popüler müziğin yaşatılmasına yardımcı olmaktadır. Uluslararası Bursa Festivali, Bursa Rock Festivali, Nilüfer Müzik Festivali gibi etkinlikler, farklı müzik türlerini bir araya getirir ve hem yerel halkı hem de turistleri çeker. Bursa'da düzenlenen bütün bu konserler, eğitimler ve diğer müzikal etkinlikler bireysel tercihlere göre farklılıklar gösterse de göçmen topluluklar arasında da ilgi görür. Bu tür etkinlikler müziğe olan ilgi ve katılımın artırmasının yanında, kültürel çeşitliliği zenginleştiren bir unsurdur.

4.3. Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Sosyo-Kültürel Kimlik ve Müzik

Çalışmanın üçüncü bölümünde de bahsedildiği gibi, 1980'li yıllar itibariyle Bulgaristan'da yaşanan ekonomik ve idari sorunların burada yaşamını sürdüren Türk azınlığa yansımalarının siyasi baskılar biçimine dönüşmesi ve bu durumun gitgide artarak devam etmesi neticesinde 1989 yılından 2000 yılına kadar Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türkü sayısı 500 bini geçmiştir (Akhan & Batmaz, 2015: 33). 1989'da yaşanan bu zorunlu göç, topluluğun Türkiye'deki kimlik arayışlarını derinleştirmiş ve yeni bir sosyo-kültürel yapı içinde var olma mücadelesini beraberinde getirmiştir.

Çalışma yaşamına erken giriş yapan birinci kuşağın tasarruf eğilimlerinin fazla oluşu iş sahibi olabilmelerini kolaylaştırmış olsa da diğer taraftan kendilerine uygun iş bulamadıklarından ötürü Türkiye'de bulunmaktan memnun olmayanların oranının %73,5 olduğu görülmektedir (Akhan & Batmaz, 2015: 34). Bunun yanı sıra, çifte vatandaş olabilen göçmenlerin %88,3'ü, Türkiye'de yaşıyor olmaktan memnun olduklarını

söylemişlerdir (Akhan & Batmaz, 2015: 38). Akhan ve Batmaz'ın konuyla ilgili yapmış olduğu araştırmaya göre; “Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden göçmenlerin %41,3’ünün 48-58 yaş arasında olduğu, %24’ünün 1989 yılında göç ettikleri saptanmıştır. Yapılmış olan araştırmaya katılanların %59,3’ünün kadın, %40,7’sinin erkek olduğu; Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden göçmenlerin %79,3’ünün evli, %20,7’si bekar; eğitim durumları incelendiğinde ise, %6,7’sinin ilkokul, %24,7’sinin ortaokul, %55,3’ünün lise, %13,3’ünün üniversitede mezunu olduğu saptanmıştır” (Akhan & Batmaz, 2015. 28).

Yukarıda bahsedilen veriler ışığında, öncelikle Türkiye’ye göç ederek Bursa’da yaşamına devam etmekte olan Bulgaristan Türklerinin kültürel kimlik inşasında önemli rol oynayan halk inanışlarından bahsedilmesi gerekir. Zira, çalışmanın 3. bölümünde bahsedilen Bulgaristan Türklerinin halk inanışlarının göç ile birlikte Bursa’da nasıl bir değişime uğradığının anlaşılması, müzikal pratiklerindeki değişimin ve dönüşümün yorumlanmasını kolaylaştıracaktır.

4.3.1. Halk inanışları

Halk inanışları bir toplumun kültürel mirasının önemli bir parçasıdır ve bu inanışlar tarih boyunca yaşanan sosyal, ekonomik ve coğrafi değişimlerle şekillenir. Göç olgusu bu bağlamda kültürel etkileşim ve değişimin en önemli faktörlerinden biri olarak öne çıkar. Bursa, Osmanlı Devleti’nden bu yana çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı ve kültürel zenginliğin yoğun olarak gözlemlendiği bir şehir olmuştur. Daha önce bahsettiğimiz gibi, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Bulgaristan’dan göç eden Türklerin önemli bir kısmı, geldikleri coğrafyanın kültürel ve inançsal yapısını da beraberlerinde getirerek Bursa’da yeni bir yaşam kurmuşlardır. Bu göçmen topluluk Bulgaristan’dan getirdikleri halk inanışlarını Bursa’nın yerel kültürüyle biçimlendirerek özgün bir inanç ve ritüel sistemi oluşturmuştur. Bu bakımdan, öncelikle Bursa’ya göç etmiş olan Bulgaristan Türklerinin halk inanışları ve bunların içerisinde yaşayan ritüellerin kültürlenme neticesinde nasıl bir değişime uğradığı ele alınacaktır.

4.3.1.1. Doğum ve Ölüm

Orta Asya Türklerinde doğum yapmak üzere olan kadına zarar vereceği düşünülen ‘Albastı’ inanışı ile paralellik gösteren ve anne ile bebeğin zarar görmesinden korkulan ‘40 bası’ inancı Bursa’da yaşayan Bulgaristan Türkleri arasında bulunur. Bu,

ikindiden sonra toplanmayıp dışarıda bırakılan bebek çamaşırlarının ya da bebeğin kendisinin, doğum yapan kedi ve köpeklerin yavruları ile bir araya geldiğinde 40 karışacağı/dönüşeceği inancıdır. Görüşme yaptığımız kişilerden biri; büyüme belirtileri göstermediğinden '40 bası' olduğu düşünülen bir bebeğin normale döndürülmesi için üç çarşamba boyunca '40 ayırtan' denen kişiye götürüldüğünden söz etmiştir (K2). Bu gibi durumlara maruz kalmamak için doğumdan sonraki ilk 40 gün boyunca anne ve bebek dışarı çıkmayarak evinde dinlenir. Bebek, mümkün mertebe başkalarına gösterilmez, dikkatli olunması gerektiği anlamında bebeğin üzeri sarı bir bez ile örtülür. 40 günlük süre dolduğunda ilk kez birlikte dışarı çıkacakları zaman bebeğin ve annesinin eşyaları temizlenir, giysileri yıkandıktan sonra dışarıya çıkarlar ki, buna 'kırk uçurma' denir. Bazı göçmenler bu kırk günlük 'riskli' süre geçirildikten sonra ev ev dolaşıp, üzerine renkli boyalarla güzel resimler yapılmış olan yumurtalar toplarlar. Bu uygulama bebeğin, küçük de olsa artık ihtiyaçları olan bir birey olduğu anlamını taşımaktadır (K6). Doğumdan sonra Allah'a şükretmek ve bebek ile annenin sağlığı için duada bulunmak niyetiyle mevlid okutulur. Yine çocuğun doğumuna şükürde bulunmak için "akika kurbanı" kesilerek aile ve yakınlarla birlikte yenmek üzere yemeği yapılır. Çocuğun saçı traş edilerek saçının ağırlığınca altın sadaka olarak dağıtılır. Aile büyüklerinin de hazır bulunduğu isim verme töreninde bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet okunur. Bu, bebeğin İslam diniyle tanıştırılmasını ve dini değerlere bağlı olmasını simgeler. Bir başka uygulama ise yeni doğan bebeğin banyo suyuna tuz konmasıdır. Bu uygulama, bebeğin cildinin tuzlanması yoluyla terinin kokmaması düşüncesi ile yapılır. Bununla birlikte, ileride değeri yüksek olsun diye bebeğin banyo suyuna para atmak da yaygındır (K3). Bursa'da yaşamakta olan Bulgaristan Türklerindeki doğuma dair uygulamalar, halkbilimi açısından zengin ve anlamlı ritüellerle doludur.

Müslüman Türk toplumunda ölüm ritüelleri ise İslam inancı ve geleneksel Türk kültürünün birleşimiyle şekillenmiştir. Bu ritüeller, vefat eden kişiye son görevlerin yapılmasını, yas tutanların teselli edilmesini ve toplumsal dayanışmanın pekiştirilmesini amaçlamaktadır. Bu inanışlar kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturur ve toplumun birlik ve dayanışmasını güçlendirmektedir. Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin ölüm ile ilgili halk inanışlarına baktığımızda ise; ölüm anında hastanın yanında bulunulup *Kelime-i Şehadet* getirilir ve dualar okunur. Cenaze namazında merhum için dua edilerek Allah'tan af dilenilir. Cenaze evinin kolaylıkla bulunabilmesi düşüncesi ile ölen kişinin

ayakkabıları evin giriş kapısı önüne konulur. Ayrıca bu, ‘ölen kişi artık burada değil, bu evi terketti’ manasını da taşır (K6). Defin işleminin ardından merhumun yakınlarına, ölümün üçüncü gününü geçmeyecek şekilde taziye ziyaretinde bulunulur. Acıların paylaşarak hafifletilmesi düşüncesi ile yapılan taziye ziyaretlerinde üçüncü günü aşmamak ise İslam inancında bulunan ölümün kabullenilerek isyana dönüşmemesi gereğindendir. ‘Kırk gün’ kavramı, doğumda olduğu gibi ölümdede zorunlu bir ibadet biçimi olmasa da geleneksel olarak ölenin 40. gününde mevlit okutulması ve yemek verilip ölen kişi için duada bulunulması adeti olarak karşımıza çıkar. Eğer ölen kişi önceden bir miktar para bıraktı ise, sevabı ölen kişiye bağışlanmak üzere kurban kesilir ve yemek verilir. Böylelikle verilen yemeğin sevabının kendisine ulaştığına inanılır (K2). Bursa’daki Bulgaristan göçmenlerinin doğum ve ölüme dair uygulamaları, Anadolu’dakilerden çok farklı değildir (K6).

4.3.1.2. Evlilik

Anadolu’daki evlilik ve düğün ritüellerinin izlerini takip ettiğimizde, hakkında bilgi edinilen eski yerleşik veya göçer toplulukların uygulamalarının günümüz ritüelleriyle şaşırtıcı bir biçimde bağlantılı olduğunu görmek mümkündür (Altınay, 2013: 45). Bulgaristan Türklerinin günümüzde Bursa’daki geleneksel olarak yapılan düğün ritüellerinde ilk olarak damat adayı, ailesi ve yakınlarıyla birlikte kızın evine giderek kız isteme merasimini gerçekleştirir. Bu merasimde kahve ikramı yaygındır ve kahvenin içine şeker veya tuz katılması farklı anlamlar taşır. Damadın kahvesine katılan tuz, talip olduğu kız için çeşitli zorluklara katlanıp katlanamayacağına dair ilk ölçüttür. Şeker ise misafirperverlik ve iyi niyetin bir göstergesidir. Misafirlerin ağırlanmasında ikram edilen şeylerin tatlı olması, ev sahibinin konuklarına duyduğu saygıyı ve iyi niyetini gösterir. Bu durum damat nezdinde ise geleneksel olarak kahvenin tadının damat adayına olan bakış açısını yansıtmayı amacıyla yapılır. Nişan, evliliğin ilk adımı olarak kabul edilir ve genellikle ailelerin katılımıyla gerçekleşir. Bu törende yüzüklerin takılması ve nişan kurabiyelerinin dağıtılması gibi ritüeller yapılır. Düğünden bir gece önce düzenlenen kına gecesi, gelinin yakın arkadaşları ve aile üyeleriyle birlikte eğlendiği, gelin annesinin ise hüznü olduğu bir etkinliktir. Gelinin ellerine kına yakılır ve bu ritüel, evliliğin bereketli ve mutlu olmasını simgeler. Düğün gününde damat ve ailesi, gelin evine giderek gelini alır ve damat evine getirir. Bu süreçte yine çeşitli eğlenceler ve oyunlar düzenlenir.

Geleneksel kıyafetlerin giyildiği düğünlerde müzik eşliğinde edilen danslar ve oynanan oyunlar bu törenlerin ayrılmaz bir parçasıdır.

4.3.1.3. Nevruz ve Hıdırellez

Bu iki bayram da Bursa'daki Bulgaristan Türkleri arasında kutlanmaktadır. Nevruz'da ateş yakma geleneği yaygın olarak bilinen ve uygulanan bir ritüeldir. Bazı insanlar arasında ateşin üzerinden atlanması ile insanların kötülüklerden ve hastalıklardan korunacağına, özellikle de yılan ve akrep sokmalarından uzak durulacağına dair bir inanç vardır. Bu inanışlar, doğanın uyanışı ve yenilenmesiyle birlikte insanların da arınma ve temizlenme isteğini yansıtır. Bazıları için sadece süs niyetiyle, bazıları içinse tılsımlı olduğu düşüncesiyle, bazılarına göre ise bereket sembolü olarak görülen “Martenitsa” adlı bilekliklerin takılması, Bursa'daki Bulgaristan göçmenleri arasında da yaygın olarak gözlemlenmektedir.

Bursa'da yaşayan göçmenler arasında Hıdırellez gelenekleri ise Bulgaristan'daki haline oldukça yakın şekliyle devam ettirilmektedir. 5 Mayıs gecesi, dileklerin yazıldığı kağıtlar gül dallarına bağlanır ve 6 Mayıs sabahı erkenden kalkılarak bu kağıtlar suya atılır. Çeşitli dilekleri bulunanlar dileklerini çamurdan bir şekil haline getirip yüksekçe bir tepeye bırakırlar. Paralarının bereketlenmesini isteyenler yedi farklı karınca yuvasından alınan toprağı, bir paket içinde gül dallarına asarlar (Çağınlar, 2018: 153-155). Ardından yeşillik alanlara gidilerek özellikle çavdar tarlalarında yuvarlanılır ve ağrıyan bölgelere söğüt dalı sürülür. Bunların yapılmasının nedeni, bahar ile başlayan yeni bir yaşam döngüsünü sağlıklı ve bereketli olarak geçirmek düşüncesidir. Genellikle mavi renk elbiseler giyinerek yeşillik alanlarda bir araya gelen kızlar, bakır bir kaptaki suyun içine niyetler ederek attıkları yüzük ve küpe gibi eşyaları maniler söyleyerek geri çıkarırlar. Sudan yüzüğü çıkaran kızın o yıl evleneceğine, küpeyi çıkaranın ise kısmetinin bir sonraki yıla kaldığına inanılır (Çağınlar, 2018: 163-164). Açık alanlarda, parklarda ve kırdaki piknikler yapılır. Çeşitli oyunlar oynanır, halk dansları ve müzik eşliğinde eğlenilir.

Nevruz ve Hıdırellez'in kutlanma biçimlerinin, ritüellerin ve bu bayramlara yüklenen anlamların, göç süreciyle birlikte evrildiği ve Bursa'nın yerel kültürüyle harmanlandığı görülmektedir.

Göç olgusu, toplulukların kültürel, sosyal ve dini yapıları üzerinde derin etkiler oluşturmaktadır. Buna göre, göç eden toplulukların yeni çevrelerine adapte olma

sürecinde, geleneksel inanışlarının bir kısmını korurken, bir kısmını da yeni koşullara uyarladıklarını görülmektedir. Bu bağlamda, Bursa'da yaşayan Bulgaristan göçmenlerinin halk inanışları, yüzyıllar boyunca süregelen geleneklerle yoğrulmuş zengin bir kültürel mirasın parçası şeklinde değerlendirilebilir. Bu inançlar, günlük yaşamın her alanında, özellikle de toplumsal ritüellerde önemli bir yer tutmaktadır. Halk inanışlarının derin izleri, bu topluluğun müzikal kimliğinde de kendini gösterir. Geleneksel çalgılar ve müzik, bu inançların ifadesi ve aktarımında önemli bir rol oynamaktadır.

4.3.2. Müzik ve Kültürel Kimlik Bağlamında Düğün Gelenekleri

Kaplan'ın aktardığı üzere, "Mc Gregor'a göre kültür, bir ürün değil bir süreçtir. Devam eden bir eylemdir. Onunla, belirli insanlar, belirli zamanlarda yaşamlarının anlamını kavramaya ve yaşamlarını bir düzene sokmaya çalışırlar" (2013: 22). Kültür ve ona bağlı kavramlara tesir eden en önemli unsurlardan biri ise göçtür. Bruno Nettl'a göre göç ile beraber, kültür öğelerinden biri olan müzikte de eski formların fonksiyonlarına yönelik değişiklikler olur. Göç edilen bölgeye getirilen kültürel öğeler ile yerleşilen bölgedeki kültürel unsurlar bir araya gelerek farklı bir mozaik oluşturur ki bunun ilk adımı; uyum sağlayabilmek için yerleşilen toprakların geleneklerini öğrenmektir (Söylemez, 2019: 2546).

Bu bağlamda, Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin kendi geleneklerinin yanında yerleştikleri toprakların kültürel özelliklerine de uyum sağladıkları görülmektedir. Örneğin, günümüzde Bursa'da yerleşik bulunan Bulgaristan göçmeni olan gençler, önceden olduğu gibi görücü usulü yerine bu kez genellikle kendi aralarında anlaştıktan sonra ailelerine durumu bildirerek evliliğin ilk adımlarını atmaktadırlar. Kız isteme faslı önceki yıllarda Bulgaristan'da da olduğu gibi "Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile kızınızı oğlumuza istiyoruz" cümlesiyle başlar ve "Allah mesud etsin" cevabı alındıktan sonra kahve ve çikolata ikramı yapılarak söz kesilmiş olur. Bulgaristan'da önceki yıllardaki uygulamalarda başlık parası çoğunlukla istenmiyorken, günümüzde de istenmemekte ancak hangi ev eşyasını hangi tarafın alacağı belirlenebilmektedir. Kına gecesi ya evde ya da uygun bir bahçede, müzik ise kayıttan çalınarak ya da orkestra tutularak yapılır ve çoğunlukla davetlileri oynatmaya yönelik olarak genellikle ritmik özelliktedir (Çağınlar, 2018: 153). Kınada kadınlar, kendi aralarında da eğlenceler

düzenler; ya kendileri yemek yapar ya da hazır yemekler eşliğinde çoğunlukla kayıtlardan müzik çalarak bu eğlenceği sürdürürle (K6). Kına gecesinde gelin, “bindallı” isimli kostümünü giyerek başına kırmızı bir örtü örter ve davetliler de gelinin etrafında bir daire şekli alarak üzerine mum yaktıkları kına tepsisi ile beraber türküler söyleyip gelinin çevresinde dönerler (Çağınlar, 2018: 154). Avuca yakılan kınanın üzerine gelinin kayınvalidesi tarafından “altın” ya da “para” konulur (K6).

Kına ritüelleri esnasında kına ile beraber ağıt da yakıldığı görülmektedir. Hüzünlerin, serbest ezgili ve ritimli bir müzik dili kullanılarak edebi bir biçimde ifade edilmesi anlamına gelen ağıtlar, birçok kültürde bulunur ve ülkemizde genellikle kadınlar tarafından bir acı ifadesi olarak kına gecelerinde yakılır. Ağıtlar, yerel kültürün unsurlarını tanımlamayı kolaylaştırır (Dönmez, 2019: 13). Bu bağlamda göç, müzik ve yemek kültürlerini değiştirip onları yerleşilen toprakların çamuruyla yeniden biçimlendirdiğinden (Varlı, 2022: 134) ve kızın evlenmesi de evinden göç etmesi anlamına geldiğinden “Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar” isimli kına ağıdının bir nevi göç teması taşıdığı söylenebilir. Anne ve kızı ağlatan kına anında söylenen buruk türkülerden “Kız Kınası Naz Kınası”, “Kaşığı Yarım mı Kaldı” gibi eserler” (K6), anne-evlat sevgisinin artık uzaktan uzağa yaşanacak bir hasrete bezenecek olması gerçeği ile çok yakından yüzleştirdiği için bu duruma şahitlik edenleri de ağlatmaktadır.

Günümüzde, düğün günü geldiğinde nadir de olsa gelinin dualarla evden çıkarken; akordeon, klarnet, çümbüş ve davul eşliğinde yapılan müziklerle bir süre oynanıp sonra salona uğurlandığı görülebilmektedir (K6). Genellikle düğün salonlarında kıyılan nikah sonrası “Ramo” “Kızılıklar Oldu mu” isimli türküler başta olmak üzere çalınan oyun havaları eşliğinde yapılan danslarla düğün merasimi devam eder (Çağınlar, 2018: 154). “Güldaniyem”, “Gitme Bre Hamdim”, “Deryalar” gibi eserler eşliğinde yapılan oyunların yanı sıra “Payduşka” da oynanan oyunlar arasındadır. Eski tarz havaların ve oyunların artık tercih edilmediği, ancak köylerde nadir de olsa kaba zurna ve ipli davullar eşliğinde “ağır çiftetelli” oynandığı da görülmektedir. Anadolu’ya dair “Erik Dalı”, “Ankara’nın Bağları”, “Çiftetelli” gibi hareketli güncel eserler de Bulgaristan göçmenlerinin düğünlerinde çalınmaktadır (K6). Buna karşın Bulgarca şarkılarla eğlenilen düğünler de görülmektedir (K6-K7-K9). 1989 göçü ile birlikte Bursa’ya gelen genç nesil, Bulgaristan’daki Türkçe yasağından ötürü Bulgarca’yı iyi düzeyde bilmektedir ve eğlencelerinde Bulgarca şarkıları tercih edebilmektedirler. Fakat aynı göç yılında belirli

bir yaşın üzerindeki kişiler Bulgarıayı pek bilmezler (K6). Görüşmecilerden K2'nin aktardığına göre, düğün bitiminde davul ve darbuka eşliğinde kız tarafı damat tarafına gider, renkli jelatinlerle süslenmiş, üzerinde kızarmış tavuk olan bir tepsi pilav oğlan tarafından müzikler ve oyunlar eşliğinde alınır ki; buna "Tavuk Alma" denir. Arkasından damat tarafı kız evine giderek bu kez süslenmiş olan bir tepsi baklavayı yine oyunlar eşliğinde alır ve tüm bu yiyecekler orada bulunanlara ikram edilir (K2).

Düğünlerde çalınan müzikler ve sunulan yemeklerin de genellikle belirli bir kültürel temayı yansıttığı görülmektedir. Düğünlerde yenilen yemeklerin çalınan müzikle olan bağılantısı, kültürel ve duygusal bağlamlarda da düşünülebilir ki; müzik ve yemekler aracılığıyla duygusal ve sosyal bağlar pekiştirilir. Bilimsel olarak da insan beyni, çevreden aldığı arka plan seslerini hisseder ve yaşamakta olduğu an ile uyumlaştırarak yeme-içmeden alınan olumlu tepkiyi artırır. Yapılan araştırmalara göre, içinde bulunulan durum ile ilgili davranışların belirlenmesinde, dinlenilmekte olan mziğın büyük pay sahibi olduğu anlaşılmaktadır (Baba & E. Baba, 2021: 151). Bu bağlamda, özellikle düğün gibi özel etkinliklerde, çalınan müziklerin katılımcıların duygu durumunu, enerjisini ve sosyal etkileşimlerini büyük ölçüde etkilediğı gözlemlenmiştir. Müzik bu yönü ile, düğünlerdeki genel atmosferin ve katılımcıların davranışlarının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Çalışmanın 3. bölümünde de bahsedildiğı gibi 1980 yılı ncesi Bulgaristan'da yapılan Türk düğünlerinde uygulanan düğün sonrası kız ve erkek taraflarının sırasıyla birbirlerine yemek yapıp götürerek hep birlikte yemek yiyip kaynaşmalarına, geline arka çıkan yakınıları manasında "gelin arkası" ve damadın yakınıları anlamında "damat arkası" adları verilmektedir. Ancak günümüzde Bursa'daki bu uygulamaya "geze" adı verildiğı görülmektedir (K2, K3, K4).

Sünnet düğünleri ise, günümüzde Bulgaristan göçmeni olarak Bursa'da yaşamakta olan Türklerde Müslüman kimliğinin bir sembolü olarak görülmektedir. Bu manada sünnet, dini bir gereklilik ve erkek çocuğın yetişkinliğe doğru geçişinin ilk adımı olarak değerlendirilir. Sünnet ocuğının babasının yakın tanıdığı bir kişi çocuğa kirve olur ve ocuk ile ailesi arasında bulunan samimiyet ve güven bağıını güçlendirir. Düğün salonlarında veya evlerde yapılan düğünlerde kirve, sünnet çocuğuna saat veya altın takar; diğer davetliler de aileye olan yakınlık derecelerine uygun düşün hediyeleyer

getirirler (Çağmlar, 2018: 154). Günümüzde salonlarda yapılan düğünlerde, sünnet işlemi daha önceden gerçekleştirilmiş olduğundan sünnet çocuğunun da eğlencelere katılabilmesi sağlanmaktadır. Bu salon düğünlerinde zengin orkestralar eşliğinde geleneksel oyunlar oynanabiliyorken, bazılarının da ise kayıttan çalan güncel popüler müziklerle gençler eğlendirilmektedir. Müzikli ve danslı olabilen düğünler, evlerde ya da salonlarda yalnızca mevlit okutularak da olabilmektedir. Eskiden olduğu gibi günümüzdeki düğünlerde de yemek ikramı oldukça yaygın bir gelenektir (Çağmlar, 2018: 155).

Bursa’da yaşayan Bulgaristan Türklerinin düğün ritüellerinde kullandıkları çalgılara baktığımızda ise, 1950 yıllarına kadar çokça kullanılan zurnanın, bu tarihlerden sonra yerini klarnete bıraktığı görülmektedir. Düğünler genellikle iki klarnet ve iki davul eşliğinde yapılır olmuştur. Türklerin bağımsızlık ve hükümdarlık alameti olarak değerlendirilen davul, tarihin her döneminde binlerce yıldır kullanılagelen temel bir çalgıdır (Asker, 2022: 217). Bu yönüyle, geleneksel anlayıştaki düğün ve eğlencelerde halen tercih edilmektedir. Davulun adeta ayrılmaz bir parçası olan zurna ise sesinin yüksekliğinden ötürü daha ziyade açık mekanlarda kullanılmaktadır. Kullanımı süren diğer Türk Müziği çalgılarından bağlama, ud, kanun, bendir, cümbüş, darbuka ve bunlara sonradan katılan keman ise az da olsa bazı düğünlerde yer bulurken daha ziyade göçmen koroları tarafından tercih edilen çalgılardır. Geleneksel Türk Müziği çalgılarından olmasa da, değişen ve gelişen müzikal uygulamalara göçmenlerin de zamanla ayak uydurmalarıyla akordeon, klarnet, saksafon ve org hem düğün eğlencelerindeki hem de korolardaki yerini korumaktadır (K5).

4.3.3. Göçmen Dernekleri ve Müzik Kültürü

Edward Said’in tanımladığı üzere göçmenlik, “kesintili bir var olma” durumu olup, geride bırakılan yer ile bir hesaplaşma biçimidir ve bu, modern kültürde güçlü bir motif haline gelmiştir. Bu nedenle, göç çalışmaları insanın mekânsal hareketliliğiyle kurduğu ilişkilere, yanına alabildiklerine ve geride bıraktıklarına, hatırladıklarına ve unuttuklarına odaklanmak zorundadır (Eklemezler, 2019: 675).

Göçmenlerin kendi kültürel miraslarını canlı tutmalarına yardımcı olan oyunlar, aynı zamanda yeni nesillere bu mirası aktarmalarına da imkân tanımaktadır. Böylelikle bu

etkinlikler aracılığıyla hem kendi kimliklerini koruyabilir hem de içinde bulundukları topluma entegre olma sürecini daha kolay ve anlamlı bir hale getirebilirler. Ayrıca bu oyunlar sayesinde topluluklar arasında bağlar güçlenmekte ve dayanışma duygusu pekişmektedir.

Göçmenlerin kültürel kimliklerini ifade etmeleri ve paylaşımları hem bireysel hem de toplumsal düzeyde aidiyet duygusunun artmasına katkıda bulunur. 2000’li yıllardan itibaren, göçmenlerin kültürel kimliklerinin korunması maksadı ile derneklerde kurulan müzik ve halk oyunları ekipleri vasıtası ile, Bulgaristan’dan Bursa’ya göçmenlerce taşınan oyunlar ve türküler icra edilmektedir (Çağınlar, 2018: 154). Görüşülen kişilerden olan Hafize Beysim Gün, dernekler hususunda şunları söylemiştir: “Dernekler olarak Bursa’da 1983’de Bal-Türk Derneği korosunda ilk çalışmalara başladım. Bir dönem İstanbul’da sürdürdüm. Ardından Bal-Göç Derneği’nde koro çalışmalarını ilk kez ben başlattım. Şu anda Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği’nde koromuz çalışmaya devam ediyor” (K1).

Bir diğer görüşmeci kişi olan Meltun Kadioğulları ise dernekteki Türk Müziği çalışmaları hakkında şu konulardan söz etmiştir: Eğridere’liler Derneği çatısı altında göçmenlerden oluşan Sevgi Korosu, kendisi tarafından kurulduğu 2004 yılından itibaren Türkiye ve Balkanlarda konser çalışmalarını sürdürmektedir. Bulgaristan’da yaşayan Türk toplumunun müzik kültürünün, Türk Anadolu müziği ile pekiştirilmesini sağlayarak asimilasyonunu önlemek gayesi ile Türk Müziği konser etkinlikleri düzenlenmiştir (K5).

Bursa’da Bulgaristan göçmenlerinin kurduğu derneklerde müzik kültürü, Bulgaristan’dan getirilen zengin müzikal miras ile Türkiye’nin kültürel etkilerini bir araya getirmektedir. Genç nesiller arasında popüler olan modern müzik türleri de etkinliklerde yer almaktadır. Bulgaristan’da ve Türkiye’de popüler olan şarkılar, gençlerin ilgisini çekerek kültürel etkinliklerde çalınmaktadır. Ayrıca dernekler, genç nesillere müziği öğretmek ve bu geleneği sürdürerek kültürel kimliklerini güçlendirmek amacıyla müzik dersleri ve kurslar düzenlemektedir.

Resim 9. Bal-Göç Derneği Görükle Şubesi'nin gitar kursu öğrencileriyle yaptığı kurs sonu etkinliğinden bir görüntü, solda görüşmeci kişi müzik öğretmeni Turgay Paksoy; Kaynak: N. Tınazcı arşivi.

1989 göçmeni olarak Bursa'da yaşamlarına devam eden ve görüştüğümüz kişilerden olan müzik öğretmeni Turgay Paksoy ve Türk Müziği kültürü konusunda çalışmalar yapan matematik öğretmeni Mümin Köseoğlu da 2000'li yılların başında Bursa'da birlikte kurdukları müzik grubu hakkında bilgiler vermiş, tamamı göçmen olan katılımcılarından ihtiyacı olanlara nota eğitimi aldıklarılarından söz etmişlerdir. Yine görev yaptıkları okulda öğretmen ve öğrencilerle karma bir koro kurup hem Rumeli Türküleri seslendirmişler hem de sosyal yardımlarda bulunmuşlardır (K8-K9).

Bursa'daki Bulgaristan göçmen derneklerinden gözlem yapma imkânı bulduğumuz, Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği ile Eğridere'li Derneği'ndeki müzikal faaliyetlerde kullanılan çalgılara baktığımızda; Bulgaristan'da mahalli sanatçı ve tiyatroculuk yaparken göç ettikleri Bursa'da Devlet Tiyatrolarında görev yapmış olan Hafize Beysim Gün'ün yönettiği Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği Türk Halk Müziği korosunda seslendirilen Rumeli Türkülerine bağlama, akordeon, keman, ud, darbuka ile eşlik edildiği görülmüştür (Resim 10).

Resim 10. *Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği* korosunun konser provasından bir görüntü, Kaynak: N. Tınazcı arşivi.

Günümüzde Bursa'daki Eğridere Reliler Derneği'nin Sevgi Korusu'nu ise, Bulgaristan'da Klasik Batı Müziği eğitimi almış ve göç ettikleri Bursa'da Senfoni Orkestrası'nda görev yapmış olan Meltun Kadioğulları yönetmektedir. Bağlama, akordeon, klarnet, saksafon, kanun, darbuka, bendir, klavyenin eşlik ettiği koronun repertuvarında Rumeli Türkülerinin yanı sıra Anadolu Türküleri, marşlar, Türk Sanat Müziği eserleri ve Türk Hafif Müziğine dair çok geniş bir müzik yelpazesi bulunmaktadır (Resim 11).

Resim 11. Egridirli Derneği Sevgi Korosu'nun konserinden bir görüntü, Kaynak: N. Tınazcı arşivi.

Görüldüğü gibi, Bulgaristan göçmenleri Türkiye'de geçirdikleri uzun yıllar içerisinde Türk müziği kültürüyle de iç içe geçtiklerinden Türk sanat müziği ve halk müziği, repertuvarlarında önemli bir yer tutmaktadır. Bağlama, kanun, keman, darbuka ve ud gibi çalgıların korolarında kullanılıyor olması da bu nedene bağlanabilir. Göçmen dernekleri, kurdukları korolarla, geniş çeşitliliği olan müzik kültürlerini koruyarak ve geliştirerek topluluklarına güçlü bir kimlik ve birlik duygusu kazandırmaktadırlar.

4.3.4. İnanç ve Müzik

Bursa'da Bulgaristan'dan gelen Müslüman göçmenler arasında dini müziğin yeri ve öneminin oldukça büyük olduğu görülmektedir. Müslüman topluluklar, dini müzik aracılığıyla kültürel kimliklerini ve dini inançlarını yaşatmaktadırlar. Bu bağlamda Müslüman göçmen toplulukların dini törenlerinde mevlit ve ilahiler önemli bir yer tutmaktadır. Mevlitler genellikle doğum, düğün, sünnet gibi özel günlerde veya Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini bayramlarda düzenlenir. Bu törenlerde okunan ilahiler ve kasideler dini bir atmosfer oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim tilaveti de dini toplantıların

ve ibadetlerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Göçmen topluluklar, Kur'an tilaveti ile dini etkinliklerinde manevi bir derinlik sağlamaktadır. Bu tilavetler, genellikle özel eğitim almış hafızlar tarafından gerçekleştirilir. Ramazan ayında iftar ve sahur etkinliklerinde, bayram namazlarında hep bir ağızdan tekbirlerin okunduğu camiler, dini müzik icra edilen diğer alanlardır. Özellikle Ramazan ayında düzenlenen mukabele ve teravih namazlarında okunan Kur'an ve ilahiler, topluluk için manevi bir bütünleşme sağlamaktadır. Dini müzik ayrıca zikir meclislerinde ve tasavvufi toplantılarda ney, bendir, kudüm gibi çalgılar eşliğinde ilahiler ve kasideler şeklinde kendini göstermekte ve katılımcıların huzur bulmalarına vesile olmaktadır.

Bursa'da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müzik kültürü incelenirken, yapılan araştırmalar sonucunda Bektaşî kültürüne mensup göçmen bireyler tespit edilemediğinden, bu konuya ilişkin verilerin elde edilmesi mümkün olmamıştır.

Bursa'daki Bulgaristan göçmenlerinin dini müzik aracılığıyla hem dini inançlarını yaşatıp hem de kültürel kimliklerini korudukları söylenebilir. Müzik, topluluk içinde birlik ve dayanışma duygusunu pekiştirmektedir.

4.3.5. Popüler Kültür ve Müzik

Bulgaristan göçmenlerinin, kendi kültürel miraslarını korurken aynı zamanda farklı müzik türlerine de açık oldukları söylenebilir. Örneğin Bursa'da Bulgaristan göçmenlerinin Avrupa müziğine bakışı, topluluğun kültürel ve bireysel çeşitliliğine bağlı olarak değişiklik gösterse de genel olarak Bulgaristan göçmeni genç nesiller arasında Avrupa müziğine dair pop, rock, hip-hop ve elektronik müzik gibi türlerin oldukça popüler olduğu görülmektedir. Gençler, küresel müzik trendlerini takip ederek batı müziği sanatçılarına ilgi göstermektedir. Bu müzik türleri, gençlerin kimliklerini ve sosyal çevrelerini şekillendirmede önemli olmaktadır. Örneğin hem Bulgarca hem de Türkçeyi kullanarak çift dilli olarak seslendirdiği şarkılarıyla Aziz, göçmenler arasında oldukça popüler olmuştur.

Elektro gitar, org, bateri, saz ve bas gitardan oluşan orkestraları ile Bulgaristan'ın özellikle Burgaz bölgesinde uzun süre düğünlerde Türk Müziği icra etmiş ve halen Bursa'da düğün müzisyenliği alanında çalışmaya devam etmekte olan Ali Türkcan kendisi ile oyunlar hakkında yapılan görüşmede, yasaklardan sonra Bulgaristan'daki Türkler arasında ne çalınır ve oynanır ise Bursa'da da onların çalınıp oynandığını ancak

“Bulgaristan Köçekleri” adı ile Bursa’da oynanan oyunların esasen Bulgaristan’da olmadığını, gençlerin eğlencelerinde sonradan ortaya çıktığını belirtmiştir (K7).

Yanı sıra, Bulgaristan göçmenlerinin göç ettikleri bölgenin kültüründe önemli bir yer tutuyor olmasından dolayı aşına oldukları Avrupa müziğinin, Türkiye’ye uyum sağlama anlamında olumlu bir etki yarattığı görülmektedir. Türk pop müziği ve batı müziği etkileriyle harmanlanmış Türk sanatçıları, göçmen topluluklar arasında da popüler olmuştur. Bu durum, kültürel entegrasyona büyük katkı sağlamıştır.

Eğitimi almış olan bireyler, batı klasik müziği ve caz gibi türlere de ilgi göstermektedir. Örneğin, Bulgaristan’daki müzik okulları ve konservatuvarlarda eğitim görmüş olan müzisyenlerin batı müziği öğelerini iyi bildiği ve icra ettiği görülmektedir. Bu alanda Filibe’de 10 yıl konservatuar eğitimi alıp senfoni ve opera alanında Kırcaali’de çalışmış ve 1989 yılında Bursa’ya göç etmiş olan fagot sanatçısı Meltun Kadioğulları kendisiyle olan görüşmede yaptığı müzikal çalışmalarını şöyle özetlemiştir:

“Bulgaristan’da Türkler arasında müzik eğitimi ilk kez 1952’de Filibe Müzik Okulu ile başlamıştır. Mezun olabilen az sayıdaki kişilerden bazıları 1966’da Kırcaali’de müzik sınıfı kurulması için görevlendirildi. Biz de oranın öğrencileri olarak 8 kişi mezun olduk. İlerleyen yıllarda da Kuzey Bulgaristan’da yaşayan Türklerin müzik kültürünü geliştirmek gayesi ile Varna’da bir müzik sınıfı oluşturuldu ve orası da mezunlar verdi”

Kadioğulları, Türkiye’ye göç ettikten sonra ailesini Bursa’da bırakarak öncelikle Adana’da görev yapmış ve 2000 yılında nakil olduğu Bursa Senfoni Orkestrası’nda görevine devam ederken aynı yıl Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Nefesli Sazlar Kent Orkestrası’nı da kurmuştur. Dedesinin ve babasının bağlama çaldığını, kendi çocuklarının da senfoni orkestralarında görev yaptığını kaydeden Kadioğulları, müziğin kültürel aktarımdaki yerini vurgulamıştır. Yine bu bilincin gereği olarak ilişkilerin sürdürüldüğü Bulgaristan’da meşhur olmuş senfoni orkestrası sanatçıları Türkiye’ye davet edilmiş ve Bulgaristan’da da özellikle Türklerin yaşadığı bölgelerde asimilasyona karşı bir bakıma kültürel kontrol sağlamak niyeti ile ortak konserler verilmiştir. Ayrıca diğer dünya ülkelerinde de Türk müzik kültürünü ve solistlerini tanıtmak, seviyesini göstermek maksadıyla konserler düzenlenmiştir. Bu konserlerde zaman zaman yabancı şefler bulunsa da bir tane Türk eserin muhakkak repertuvara konduğundan söz ederek; şeflerin bazen yönetmekten kaçındığında ise ‘yönetmek istemiyorsanız gelmeyeceksiniz ya da

bizim eserlerimizi seveceksiniz' dediklerini söylemiştir. Değerli şef Hikmet Şimşek'in de kendilerine bu konuda destek olduğunu ve Türk bestekarlardan örneklerle ya da en azından bir köçekçe ile Türk müziğini tanıtarak Türk bayrağını yurt dışında dalgalandırma konusundaki gayretlerini ifade etmiştir. Ancak, Bulgarlar arasında klasik müziğin çok yaygın olarak dinlendiğini; 13 Opera, 15 tane Senfoni orkestrası bulunduğunu, Türkiye'de bu sayının daha az olmasının kendilerini üzdüğünü de sözlerine eklemiştir (K5).

Bulgarlar her ne kadar Klasik Batı Müziği ile yakından ilgilenseler de onun etkisine kendi geleneksel müziklerini kapalı tutmuşlardır. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde Bulgaristan'ın kendi geleneksel müziğini tanıyıp, Türk müziği ile olan etkileşim süreçlerinden bahsederek, Bulgaristan'daki Türk müziğine olan Balkan etkisinden söz edilecek ve böylelikle göç ile birlikte Bursa'ya taşınmış olan Türk müziğinin ayırt edici özelliklerinin oluşumuna kaynaklık eden sebepler aktarılmaya çalışılacaktır.

4.4. Sosyo-Kültürel Kimlik Bağlamında Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Türklerinin Müzik Uygulamalarında Ayırt Edici Özellikler

Bulgaristan türküleri, özellikle yöresel tavır ve işleniş farklarıyla Rumeli'nin diğer bölgelerinden ayrılrsa da temel müzikal yapılar açısından benzerlik gösterir. Bu yönüyle Bulgaristan türkülerinin, Rumeli türkülerinin zenginliğini oluşturan önemli bir bileşen olduğu söylenebilir. Bununla beraber Bulgaristan hem Osmanlı hem de yerel halkların müzik gelenekleriyle zenginleşmiş bir bölgedir. Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Osmanlı döneminden itibaren bu müzikal gelenekleri sürdürmüş ve kendi yerel ezgileriyle harmanlamışlardır. İlk olarak Müzikal eserler, belirli kurallar doğrultusunda işlenmiştir yani makamsaldır. Türkülerde kullanılan notalar arasında, Klasik Batı Müziği'nde bulunmayan ara sesler yer alır ve bu da müziğe kendine özgü bir tını kazandırır. Mikrotonal yapı, Bulgaristan Türklerinin müzik kültüründe duygusal ve dramatik anlatımların daha geniş bir yelpazede ifade edilmesine olanak tanır. Bulgaristan türkülerinde makam kullanımı, Anadolu türkülerine benzer şekilde, melodik kalıpların belli bir seyir izlemesi ile şekillenir. Ancak bu seyir, yerel müzikal karakteristik özellikler ve halkın kültürel birikimi doğrultusunda bir miktar farklılaşabilmektedir. Sözlerde genellikle aşk, hasret, yiğitlik, göç, vatan temalarının öne çıktığı türküler ayrıca yine belirli ritmik kalıplarla şekillendirilmiş olup çoğunlukla aksak ritimlidir. Bu iki unsur bir

arada bulunduğundan, Bulgaristan Türkülerinin klasik tarzda olduğu söylenebilir. Bununla birlikte adlarının “türkü” olması hasebiyle “sezgisel” özellikte, ezgilerinin makamsal işleyişe uygun olması nedeniyle de “tasarımsal” nitelikte olan Bulgaristan türkülerinin, Türk müziğini “halk” ve “sanat” müziği olarak ayrı ayrı değerlendiren müzik çevreleri arasında bir köprü görevi gördüğü söylenebilir. Bu da sözleriyle “türkü” ezgisiyle “şarkı” olan Bulgaristan türkülerinin, belirgin ve kendine has bir kimliğe sahip olduğunu ve kendi içinde Türk müziğini bile birleştirici özellikte olduğunu göstermektedir.

Türk ve Bulgar müzikleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, her iki müziğin de zengin ve çeşitli etkilerle şekillendiğini göstermektedir. Bulgaristan göçmenleri Anadolu’dan götördükleri türküler, aralarına yenilerini de ekleyerek Balkan şivesi ile mayalayıp göç ile birlikte tekrar Anadolu’ya geri getirmişlerdir. Bursa’ya göç ettikten sonra Bulgaristan Türkleri, yerel halkla etkileşim içine girerek, aynı zamanda Türkiye’deki popüler müzik kültürüyle de yakınlaşmışlardır. Buna ilave olarak, hangi idarenin altında yaşıyorsa onun, kültürü etkileme potansiyeli ile karşı karşıya kalındığı da gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye’nin dört bir yanına dağılmış olan Bulgaristan Türkleri, göçmenlik deneyimleriyle birlikte taşıdıkları kültürel mirası, bulundukları coğrafyanın etkisiyle yeniden yorumlamışlardır. Özellikle Bursa, Osmanlı döneminden bu yana göçmen toplulukların kimliklerini rahatça ifade edebildikleri bir şehir olmuştur. Bursa ile Rumeli bölgesinin birbirlerine olan coğrafi yakınlığı, müzikal anlamdaki yakınlığı da doğurmuş ve göçmenlerin müzikal ifadelerinde yabancılik çekmemesine neden olmuştur.

4.4.1. Bulgar ve Türk Müziği Etkileşimi

Bulgaristan Türklerinin geleneksel müziklerinin, uzun tarihsel süreç içinde Osmanlı idaresinde olmalarından dolayı dönemin kültürel etkilerini ve o bölgede yaşamış olan Türk toplumunun kendine has özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Yakın geçmişte gelindiğinde ise Cemil Şaban, Osman Aziz, Hasan Rodoplu, Kadriye Latifoğlu gibi isimler geleneksel Türk müziğinin sevilen icracıları olarak bu kültürün sürekliliğinin sağlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Yine aynı dönemde Türkiye ile bağlantıda kalabilmek için Almanya-Türkiye hattında seyahat eden Türklerden yol üzerinde kasetler alınmış ve Anadolu’daki müzik kültürü takip edilmiştir (K7-K8).

Bulgar müziğine bakıldığında ise, yine Osmanlı idaresinde kalmış olmalarından dolayı Türk müziği ile ezgisel ve makamsal yakınlıklar göze çarpmaktadır. Hatta Sultan-i Yegâh ve Karcıgar gibi makamların ismen Bulgar müziğinde yer aldığı görülmektedir ancak bu makamların kültürel ifadesini meydana getiren ses siteminin etkisiyle de hissiyat olarak Türk müziğine uzak olduğu söylenebilir. Bulgar toplumunun Türk müziği ile birlikte Slavların müziğinden de etkilenecek kendi geleneksel müziklerini oluşturduğu, o nedenle Bulgar müziğinin Yugoslav, Makedon, Sırp ve Romanya müziklerine de yakın olduğu ancak Balkan coğrafyası dışındaki Batı müziği etkisinde olmadığı da söylenebilir. Bulgarların “işlenmiş halk müziği” olarak tanımladıkları geleneksel müzikleri oldukça özgündür ve dünya çapında başarılı olmuştur. Türkler ise Balkan müzikleri içinden genel olarak ritmik, melodik ve çift sesliye müsait olanları dinlemeyi tercih etmektedir (K8). Buna bağlı olarak Bulgarlarla ve diğer yakın coğrafya kültürleri ile iç içe yaşandığından, Türklerin müziklerinde Balkan müziğinden unsurlar bulunması gayet doğaldır. Bu etkileşim ile ilgili olarak Kadioğulları’nın aktardıkları şu şekildedir:

“Bulgarlardaki aksak ritimli müzikler ile Türk müziğindeki aksak ritimliler (9/8, 7/8, 5/8) birbirlerine çok benzerler. Ayrıca Bulgarlar 2/4, 3/4, 4/4, 6/8’lik ritimleri de kullanırlar. Bulgarların kullandığı 11 tane makam vardır; örneğin bizim kullandığımız “Karcıgar” ve “Hicazkar” makamlarını Bulgarlar da kullanır. Okullarında haftada 1 saat makam dersi verilir ve müzik eğitimi almış olan herkes müzik öğretmeni olabilir. Ben, Anadolu ezgileri ile Bulgar makamlarını birleştirerek birçok beste yaptım (bkz. “Doğduğum ve Doyduğum Topraklardan Besteler”). Bunlar öylesine birbirine yakındır ki; Bulgaristan’da çalsanız Bulgarlar ‘bunlar bizim şarkılar’ diyerek oynarlar, bizler de burada onların ezgilerine eşlik ederiz. Bununla birlikte Bulgarların halk müziklerinde ve popüler müziklerinde çok fazla Türkçe kelime kullanılır “(K5).

Göç olgusunu konu alan, memleket özlemi ve zorlukları işleyen şarkıların, Bursa’da yaşayan Bulgaristan Türklerinin müzik repertuvarında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çünkü bu şarkılar hem geçmişe duyulan özlemi hem de yeni yaşamlarına uyum sürecini yansıtmaktadır. Geçmişte yaşanmış olan acılar, savaşlar ve ölümlerin bıraktığı izler, özellikle o dönemin gençleri olan belli bir yaş üzeri göçmenlerin hafızalarındaki tazeliğini korumaya devam etmektedir. Bu durum, göç sonrası yaşanan kimlik değişimi ve adaptasyon süreçlerine duygusal bir bağlam kazandırmaktadır.

4.4.2. İcralardaki Fonetik Farklılıklar

Bursa’da yaşamakta olan Bulgaristan göçmeni Türklerin kültürel kimlik ve müzik bağlamında bir diğer ayırt edici özellik ise sözlü icralarında karşılaşılan fonetik farklılıklardır. Özellikle icralarda karşılaşılan Rumeli’ye has sesler, Rumeli ağızlarına özgü telaffuz ve şive özelliklerini barındırmakta, bu da müziklerine karakteristik bir zenginlik katmaktadır. Bu fonetik özellikler hem müzik dilini hem de topluluğun kimlik bilincini şekillendiren unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Müzikal ifadelerdeki ses yapıları, vurgu ve artikülasyon gibi fonetik unsurlar hem Bulgaristan Türklerinin kendine özgü kimliklerini koruma çabalarını hem de yeni bir kültürel ortamda bu kimliği nasıl ifade ettiklerini anlamamız açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Yakın tarihe bir göz atıldığında, Bulgaristan’da 1972 yılından itibaren iyice sıkılaştırılan Türkçeye yönelik zorlayıcı politikalar sonucunda Bulgaristan Türkleri arasında bu süreci yakinen yaşamış olan 50-55 yaş altındaki kişilerin Türkçe konuşmakta zorlandığı, konuşabilenlerin ise tonlama ve vurgulamada zayıf bir Türkçe kullanarak Bulgar aksanı ile konuştukları oldukça belirgin bir şekilde fark edilmektedir. 1991 yılı itibariyle bu yasakların kaldırılmış olmasına rağmen, okullarda Türkçe eğitimi verebilecek olanların ‘89 Göçü’ ile Türkiye’ye göç etmiş olmaları, çocukların iyi bir Türkçe eğitimden yoksun kalmalarının sebeplerindendir (Alptekin vd., 2020: 19-20). (Daha geniş bilgi için bkz. “Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri”). Yaşanılan çeşitli zorlukların ardından isteğe bağlı olarak konulan Türkçe dersi saatlerinde çocukların oyun oynamaya giderek derse girmemeyi tercih etmesi ve bu konuda kararlı bir duruş sergilenememesi ise bir diğer nedendir (K10). Bulgar yönetiminin sistematik olarak Türklükten soğutma gayretleri neticesinde bazı ailelerin kendilerini psikolojik baskı altında hissettiği ve “yavrum ben sana Türkçe öğretirim, okulda sana kötü gözle bakmasınlar” düşüncesiyle çocuklarının Türkçe dersini seçmelerine mâni oldukları görülmektedir (K8). Son zamanlarda Bulgaristan’daki Türklerin genellikle hem Türkçe hem de Bulgarca biliyor olmalarından kaynaklı çift dilli ortam, her iki dilin de birbirini etkilemesine yol açabilmektedir. Özellikle çocuklar, her iki dilin fonetik özelliklerini karıştırarak öğrenebilmektedir. Türklerin, Bulgarlarla fazla ilişki içinde olmadan yoğun olarak yaşadığı Kırcaali, Mestanlı, Cebel bölgelerinde İstanbul ağzına yakın bir Türkçe konuşulmaktadır. Fakat bazı komşu kasabalar arasında küçük şive farklılıkları bulunabilmektedir (K8). Buna karşılık, Bulgaristan’ın kuzey

bölgelerindeki müzik icralarında Karadeniz şivesine benzerlikler dikkati çekmektedir (K5). Bölgeler arasındaki bu söyleyiş farklılıklarına örnek vermek gerekirse: “köprü” ve “ördek” kelimeleri doğu bölgelerinde burada yazıldığı haliyle söylenmekte iken, batı bölgelerinde “küpri” ve “ürdek” şeklinde telaffuz edilmektedir (Nemeth, 1981: 125).

Bulgaristan’daki Türkler arasında bulunan bu farklılık ve benzerliklerin, göç ile beraber Bursa’ya taşınması da kaçınılmaz olmuştur. Görüşme yaptığımız Meltun Kadioğulları, Bursa’daki göçmenlerin köken vatanlarında konuştukları şiveyi Bursa’daki koro çalışmalarında doğal haliyle kullandıklarını şu ifadelerle anlatmıştır: “Burada çalıştırdığım Sevgi Korosu’nda geçtiğimiz Balkan Türkülerini, Bulgaristan’da iken ilk kez nasıl öğrendi isek aynı şive yapısını koruyarak icra etmeye özen gösteriyoruz. 1950 yılından itibaren Bursa’ya göç etmiş olanların arasında belirli sözcük kullanımları halen devam ettiğinden bu konuda zorlanmıyoruz” (K5). Kadioğulları’nın bu sözleri, Bulgaristan Türklerinin Bursa’da icra ettikleri müziklerinde Bulgaristan’da kullanılan yerel şiveyi ve Türkçenin ağız özelliklerini, dolayısıyla da kültürel kimliklerini koruma çabasını göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Bursa'daki Bulgaristan Türklerinin önce Bulgaristan'daki müzikal uygulamalarına değinilmiş, göçlerden sonra da Bursa'daki biçimleri incelenerek geçirdiği değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu vesile ile göçmen topluluğun müzik kültürünün zenginliği ve çeşitliliğinin muhafazası, kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için önemli bir adım atılmaya çalışılmıştır. Müziğin, bu topluluğun kimliğini ve dayanışmasını güçlendiren bir unsur olarak kültürel devamlılık ve yenilik arasında bir köprü vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır.

Göç eden toplulukların, yerleşik halklarla etkileşimi sonucunda, bazı inanış ve pratiklerin zamanla kaybolduğu, bazılarının ise evrilerek yeni biçimler aldığı gözlemlenmiştir. Bu değişim süreci, kültürel alışverişin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Göçmen topluluklar, yeni yaşam alanlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak ve kimliklerini korumak amacıyla, halk inanışlarını da yeniden yorumlamakta ve yeni anlamlar yüklemektedir. Göçün halk inanışları üzerindeki etkileri, sadece bir değişim süreci olarak değil, aynı zamanda kültürel zenginleşme ve çeşitlenme olarak da görülmelidir. Göç eden topluluklar, yeni çevrelerinde eski ve yeni inanışları harmanlayarak hem kendi kültürel miraslarını yaşatmakta hem de yeni kültürel biçimler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, göçün halk inanışları üzerindeki etkileri, kültürel kimliğin dinamik ve esnek doğasını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bulgaristan Türklerinin kültürel kimlik inşasında kullandıkları müzik, diaspora topluluğunun diğer üyeleriyle iletişim kurmasının da bir yoludur. Hem Türkiye'deki hem de Bulgaristan'da kalan ailelerle olan bağlar, müzik aracılığıyla güçlendirilmektedir. Bu bağlamda müzik hem yerel hem de ulus ötesi bir kimlik inşasında önemli bir rol oynamaktadır.

Geçmişten günümüze Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel yaşamlarındaki müziğin yerine dair bir karşılaştırma yapıldığında ise, göç ederek ülkemize gelenler göç etmeyerek Bulgaristan'da kalanların akrabaları olduğu için zamanla müzik uygulamalarında oluşan farklılıklar iki tarafın da kültürel yaşamları hakkında analiz yapılmasına imkân vermektedir. Bulgaristan'da kalanlar, kendi geleneksel uygulamalarına devam etseler de sürekli değişen ve gelişen bir kültür ile yan yana yaşamının kaçınılmaz sonucu olarak

Bulgaristan müziklerine de kendi törenlerinde yer vermeye başlamışlardır. Göç edenler ise, kurdukları derneklerde ve bir araya geldikleri diğer sosyo-kültürel ortamlarda geleneksel oyunları ve müziklerini icra ederek değişime bir süre direnç gösterebilirler de zaman içinde, yerleşilen toplumun müzikal pratiklerine uyum sağlamaya başlamışlardır. Bulgaristan Türklerinin her iki ayağında da icralar, artık içinde yaşanılan çoğulcu toplumunkilerine benzemeye yüz tutmuştur. Bununla birlikte, Bulgaristan'da kalan Türk toplumunun zamanla Bulgar müziklerini kendi içlerine kabul etmesi gibi, özellikle son dönemde Türkiye'ye göç edenler de iletişim araçlarının artarak yaygınlaşması ve küreselleşmenin bir sonucu olarak aynı durumun tesirinde kalmaktan kurtulamamıştır. Özellikle genç nesil, düğünlerinde Bulgar müzikleri eşliğinde oynamaktadırlar. Düğünler, kınalar, sünnetler ve asker uğurlamaları gibi kültürümüze dair ortamlarda Türkçe dışında şarkıların söylenmemesi konusunda derin bir hassasiyete sahip olan göçmen sayısı oldukça fazladır. Bazı göçmenlerin, yeni nesillerini bu durumdan kurtarmak için kurdukları dernekler, korolar ve açtıkları kurslar vasıtasıyla büyük çabalar harcadıkları görülmüştür.

Bursa'ya göç eden Bulgaristan Türklerinin müzik kültürü hem geleneksel hem de modern unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin geleneksel çalgıları olan bağlama, ney ve ud gibi çalgılar da müziklerinde yer almaktadır. Bu durum, göçmen topluluğun iki kültür arasında bir köprü kurduğunu ve her iki kültürel mirası da yaşattığını göstermektedir. Örneğin, göçmen topluluğun dini müziği toplumsal bütünleşmenin önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Mevlitler, ilahiler, Kur'an tilavetleri ve tasavvuf müziği hem bireysel ibadetlerde hem de toplu etkinliklerde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu müzikler, topluluğun manevi bağlarını güçlendirmekte ve kültürel kimliklerini pekiştirmektedir. Ayrıca dini müzik eğitimi, genç nesillerin hem dini hem de kültürel kimliklerini korumalarına yardımcı olmaktadır. Bunun yanında Avrupa müziği, özellikle genç nesiller arasında popülerliğini artırmaktadır. Pop, rock, hip-hop ve elektronik müzik gibi batı müziği türleri, gençlerin kimlik ve sosyal çevrelerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Piyano, gitar ve keman gibi batı müziği çalgıları, müzik eğitiminde ve gençlerin müzikal pratiklerinde yer bulmaktadır. Bu durum, genç nesillerin küresel müzik trendlerine açık olduklarını ve kültürel çeşitliliği benimsediklerini göstermektedir.

Göçmen topluluğun müzik kültürü, toplumsal kimlik ve kültürel dayanışmayı güçlendiren bir araç olarak öne çıkmaktadır. Müzik, topluluğun bir araya gelmesini, ortak değerler etrafında birleşmesini ve kültürel kimliğini korumasını sağlamaktadır. Bu bağlamda müzik etkinlikleri, festivaller ve bayramlar, toplumsal bütünleşme ve kültürel dayanışmanın önemli araçlarıdır. Bulgaristan'dan göç eden Türkler, özgün fonetik vokal tarzlarını Bursa'daki müzikal pratiklerine taşımış ve bu sayede, bölgedeki müzik kültüründe hem geçmişin izlerini koruyarak hem de yeni bir kimlik oluşturarak farklı bir ses dokusu oluşturmuşlardır. Sözlü icralarında, eski Rumeli türküleri, maniler ve diğer halk ezgilerinin göç sonrası da canlı bir şekilde yaşatıldığı anlaşılmış ve yapılmış olan bu araştırmayla bunların toplumsal belleği diri tutan bir işlev gördüğü belirlenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma ile Bursa'ya göç eden Bulgaristan Türklerinin müzik kültürü derinlemesine incelenerek, bu topluluğun müzikal pratiklerinin kimlik, kültürel miras ve toplumsal bütünleşme açısından öneminin ortaya konması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında Bursa'da yaşayan göçmen topluluğun hem Bulgaristan'dan getirdikleri müzikal unsurları koruduklarını hem de Türkiye'deki yerel müzik kültürleriyle etkileşim içinde oldukları görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akça, B. (2008, 03). "1945-1990 Türk-Bulgar İlişkileri ve Bu Dönemde Muğla Vilayetine İskan Edilen Bulgaristan Muhacirleri". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 75-92. <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/143/tur> adresinden alındı
- Akhan, L. U., & Batmaz, M. (2015). "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Yaşam Profillerinin Memnuniyet Durumlarına Etkisi". *Bilig, (Güz)*(75), 23-42.
- Akhan, U., Fidan, N., Bayrak, A., Ay, İ., & Kahveci, S. (2021). *Bursa Şehir Sağlık Gelişim Planı*. Magic Digital.
- Alaca, E. (2016). *"Orta Asya'dan Günümüze Türk Tarihi ve Kültürü"*. Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786053186656>
- Alptekin, H., & vd. (2020). *"Bulgaristan Türklerinin Kültürel Ekonomik ve Siyasal Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri"*. Seta.
- Altınay, F. R. (2013-3, 03 06). Türkiye ve Kuzey Doğu Bulgaristan Deliorman Türklerinin Kına Havalarında Bir Varyant Üzerine İnceleme: "Ak Bakırlar Susuz Kaldı". *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, s. 43-63.
- Aman, F. (2012, 01 01). Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 135-151. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143625> adresinden alındı
- Asker, H. (2022). *Türk Dünyası Çalgıları*. Hasret Matbaası.
- Babaç, E., & Babaç, E. E. (2021, 10 18). Gastronomi, Müzik ve Beyin. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-13*, s. 149-161. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.980892>
- Bakanlığı, T. K. (2024, 07 03). *TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı*. Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: <https://bursa.ktb.gov.tr/TR-70229/cografya.html> adresinden alındı
- Baysal, N. (2020, 09 15). İnanç Sistemi Merkezli Bir Bakış İle Türk Doğum Geleneğinde Su. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, s. 1106-1124. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1305475> adresinden alındı
- Cebeci, A., & Belenli, T. (2009). "Bulgaristan Türk Halk Kültürü Üzerine Türkiye ve Yurtdışında Yapılan Araştırmalar". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 279-294.
- Çağınlar, Z. (2018). "Anadolu'ya Göç Etmiş Bulgaristan Türklerinin Kutlama Törenleri ile Bu Törenlerde Yer Alan Müzikler". *Folklor/Edebiyat*, 24(93), 151-166. <https://doi.org/https://doi.org/10.22559/folkloredebiyat.2017.76>
- Çakmak, S. (2022, Haziran 10). "1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları:Belene Kampı". *International Academic Social Resources Journal*, s. 784-792. <https://doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.63539>
- Çelik, N. (2019, 05 05). "Bulgaristan'dan Gelen Türk Göçmenlerin Manileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 21-38. <https://www.acarindex.com/pdfs/26182> adresinden alındı

- Çulha, İ. (2017-1). "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Süreci (1950-1951)". *Akademik-Der*, s. 55.
- Dağdeviren, M. (2022, 01 01). "Müziksel Öğelerin Kültürel Kimlik Oluşturmadaki Rolünün Etnomüzikolojik Yansımaları". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 229-240. <https://doi.org/10.30794/pausbed.961024>
- Dönmez, B. M. (2011-2, 09 01). "Bölgesel Müzik Kültürleri İçinde Bulunan Etnik Kimlik Kodları Üzerine Analitik Bir Değerlendirme". *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 149-164. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273553> adresinden alındı
- Dönmez, B. M. (2019). *Entnomüzikolojinin Temel Kavramları*. Bağlam.
- Eklemezler, S. (2019, 12 08). "Hatırda Kalanlar: Bulgaristan Muhaciri Kadınların Anlatılarında Göç". *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, s. 667-698. <https://doi.org/10.26466/opus.595302>
- Ercan, Y. (1990). "Balkan Türkleri ve Bulgarlar". *Belleten*, 54(209), 297-308. <https://doi.org/10.37879/belleten.1990.297>
- Ertin, G. (2015, 06 30). Bulgaristan'ın Nüfus Özellikleri (Geçmişten Günümüze). *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, s. 129-146. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1031526> adresinden alındı
- Gazimihal, M. R. (2006). *"Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz"*. Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, B. (1979). *"İnsan ve Kültür"*. Remzi Kitabevi.
- İlhan, A. İ. (2012). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul Basımında Bursa (1925-1928 Cumhuriyet / İkdam)*. Akmat Akınoğlu Matbaacılık A.Ş.
- Kaderli, Z. (2006, 01 01). "Deliorman Türk Sözel Kültüründe Müzik Geleneği". *Türkbilig*, s. 118-148. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/989431> adresinden alındı
- Kafesoğlu, İ. (2021). Tarih. *"Türk Milli Kültürü"* (s. 43). içinde İstanbul: Ötüken.
- Kalafat, Y. (2007). *"Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları"*. Berikan Yayınevi.
- Kaplan, A. (2013). *Kültürel Müzikoloji*. Bağlam Yayıncılık.
- Karatay, O. (2010, Kış). Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, s. 1-18.
- Kayapınar, L. (2012). "Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan'dan Gelen Göçmenler Üzerine Gözlemler". N. E. Hacısalihoğlu, & M. Hacısalihoğlu içinde, *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye* (s. 373-395). BalkarBalmed.
- Koyuncu, A. (2014). Tuna Vilayetinde Nüfus ve Demografi (1864-1877). - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, s. 675-737. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7023>
- Malinowski, B. (1992). *"Bilimsel Bir Kültür Teorisi"*. Kabalcı Yayınları.

- Mehmed, H. (2016). "Bulgaristan'da Halveti Tekkeleri". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 66-82.
- Merriam, A. P. (1964). *"The Anthropology of Music"*. Northwestern University Press.
- Mutlu, Ö. (2020). *"1989 Yılı Ve Sonrasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelen Göçlerin Yerleşmelere Olan Mekansal Etkilerine Bir Örnek: Bursa Şehrindeki Göçmen Konutları"* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Müdürlüğü, H. G. (2024, 08 01). *Bulgaristan Siyasi Haritası*. harita.gov.tr: <https://www.harita.gov.tr/urun/bulgaristan-siyasi-haritasi/546> adresinden alındı
- Nemeth, G. (1981). "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması". *Belleten*, 28-29(1980-1981), 113-167.
- Oğuz, E. S. (2011, 12 15). "Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/613153> adresinden alındı
- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi - I*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öz, H., & Yıldırım, K. E. (2022-4 (2), 10 06). "1984-1989 Bulgaristan Göçü Sonrası Türkiye'nin Balkan Dış Politikası". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 10-22. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2692935> adresinden alındı
- Özey, R. (2013, 09 20). "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası". *Marmara Coğrafya Dergisi*, s. 01-36. <https://doi.org/doi:10.14781/mcd.3635>
- Özkan, İ. (2020). "Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez Kutlamaları". *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-24.
- Özlem, K. (2015, 12 01). "Adalet Ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (2002-2015)". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-4 (2)*, s. 85-112. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/407975> adresinden alındı
- Özmen, N. (2014). Kültürel ve Dini Kodlarıyla Kolektif Belleğimizde Rumeli Türküleri. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 75-94.
- Öznur, Ş. (2012). "Geleneksel Türk ve Rum Düğünlerinden Bazı Kesitler". *Turkish Studies*, 4-11(7), 2611-2626. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3949>
- Öztürk, A. (2004). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya Hayatım ve Hatıratım*. Düşünce Kitabevi.
- Paşaoğlu, S. (2006). "Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Deliorman (Ludogoriye) Bölgesi Etnik Türklerinde Geleneksel Düğün Uygulamaları". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 73-89.
- Pınar, M. (2014, Temmuz 6). "1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*(89), s. 61-94.
- Rouxs, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. (A. Kazancıgil, Çev.) Kabalcı Yayınevi.

- Sancaktar, F. M. (2019, 12 31). "Aleksander Malinof Hükümeti ve Türk-Bulgar". *Türkiyat Mecmuası*, s. 127-150. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.655554>
- Serter, Y. T. (2019, 03). "*Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*", s. 337-348. <https://doi.org/10.16989/TIDSAD.1681>
- Seyaz, T. (2020-1, 01 31). "1970'ten Günümüze Bulgaristan Türk Edebiyatında Hatıra". *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, s. 73-107. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/952548> adresinden alındı
- Söylemez, M. (2019, 04 11). "Göç Türküleri: Yunanistan Mübadilleri Örneği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, s. 2544-2563. <https://doi.org/10.15869/itobiad.550100>
- Şimşir, B. N. (1985). "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu". *Bulgaristan'da Türk Varlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları .
- Şimşir, B. N. (1986). "*Bulgaristan Türkleri*". Bilgi Yayınevi.
- Taş, H. (2015). "Göçmenler Durağı Bursa". U. Üniversitesi içinde, *Uludağ Üniversitesi 40. Yıl Kitabı* (s. 333-345). Bilnet Matbaacılık.
- Tekin, C., & Altunsoy, Y. (2019, Nisan 1). "Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçler". *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 119-147.
- Tohumcu, A. (2015). "Bursalı Müzisyenler". U. Üniversitesi içinde, *Uludağ Üniversitesi 40. Yıl Kitabı* (s. 367-383). Bilnet Matbaacılık.
- Ulusoy, E. (2016). *Bulgaristan Türkleri Halkbilimi (Folkloru) Tarihi*. Sayfa Digital Baskı.
- Uygunkan, S. B. (2005, 01 01). "Kültürleme Kavramı ve Televizyon". *Kurgu Dergisi*, s. 205-213. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1496879> adresinden alındı
- Varlı, Ö. D. (2022, 07 27). Gastroetnomüzikolojiye Doğru-I. *Etnomüzikoloji Dergisi-5 (1)*, s. 97-138. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2559580> adresinden alındı
- Yalçın, E. (2009, 03 01). Türk-Bulgar Ortak Kültürü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 555-576. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000303
- Yeşil, Y. (2015, 09 10). Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, s. 117-136.
- Yıldırım, A. (2014(3)). "Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç Olgusu Arasındaki İlişki: Malatya İli Örneği". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 1-7., s. 1-7. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.92332> adresinden alındı
- Zafer, A. B. (2016, 01 31). "Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı" . *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 75-92. <https://doi.org/10.21550>

İnternet Kaynakları

Bulgar Kavalı: [https://nilufermuze.com/](https://nilufermuze.com/https://nilufermuze.com/qr.php?qr=dilli_kaval_2)
https://nilufermuze.com/qr.php?qr=dilli_kaval_2

Tambura: [https://tapadum.com/](https://tapadum.com/https://tapadum.com/product-category/string-instruments/bulgarian-tambura/)
<https://tapadum.com/product-category/string-instruments/bulgarian-tambura/>

Bulgar Gaydası: [https://bnr.bg/tr](https://bnr.bg/trhttps://bnr.bg/tr/post/101512410)
<https://bnr.bg/tr/post/101512410>

Bulgar Tapanı: [https://bulgariana.com/](https://bulgariana.com/https://bulgariana.com/product/bulgarian-drum-tupan-20-synthetic-skin-by-ivan-terziiski/)
<https://bulgariana.com/product/bulgarian-drum-tupan-20-synthetic-skin-by-ivan-terziiski/>

EKLER

Ek 1. Görüşme Soruları

Ek 2. Görüşme Yapılan Kişiler

Ek 3. Etik Kurul Raporu

Ek 4. Alandan Fotoğraflar

GÖRÜŞME SORULARI

- 1- Bulgaristan'dan ne zaman göç ettiniz?
- 2- Neden göç ettiniz?
- 3- Ritüelleriniz nelerdir? (Düğün, nişan, sünnet, doğum, cenaze)
- 4- Bu gelenek ve ritüelleri neden yapıyorsunuz?
- 5- Bu gelenek ve ritüelleri Bulgaristan'da yaşarken mi edindiniz?
- 6- Sürdürebiliyorsanız hangi yollarla sürdürüyorsunuz?
- 7- Sürdüremiyorsanız neden sürdüremediğinizi düşünüyorsunuz?
- 8- Bulgaristan'da müzik kültürünüz nasıldı?
- 9- Şu anda müzik kültürünüz nasıl?
- 10- Göçmenler olarak müzik sizin biraraya gelmenizi nasıl sağlıyor?
- 11- Müziğinizin, Türkiye'deki müzikler ile arasındaki farklılıkları nelerdir?
- 12- Müziklerinizde kullandığınız enstrümanlar Türkiye'dekiler ile farklı mı?
- 13- Hangi tür müzikler ile ilgileniyorsunuz?
- 14- Müziğin gelenek ve göreneklerinizdeki yeri nedir?
- 15- Müziği dini ritüellerde nasıl kullanıyorsunuz?
- 16- Bulgaristan'daki müzik kültürünüzü burada da devam ettirebiliyor musunuz?
- 17- Bulgaristan'dan getirdiğiniz müzik kültürünüzü sizden sonraki nesillere aktarabildiniz mi?
- 18- Çocuklarınız ve torunlarınızın Bulgaristan'dan getirdiğiniz müzik kültürüne yaklaşımı nasıl?

Ek 2

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİLER

(K1) Hafize Beysim Gün 1942 Varna doğumlu, 1977 göçmeni.

(K2) Hilmiye Çelik 1932 Egridere doğumlu, 1950 göçmeni. (Konuşmasına yardımcı olan kızı Sabriye Çelik).

(K3) Hüsniye Tınazcı 1947 Egridere doğumlu, 1950 göçmeni.

(K4) Huriye Tınazcı 1939 Egridere doğumlu, 1950 göçmeni.

(K5) Meltun Kadioğulları 1952 Egridere doğumlu, 1989 göçmeni.

(K6) Ali Enginay 1976 Cebel doğumlu, 1989 göçmeni.

(K7) Ali Türkcan 1962 Kırcaali doğumlu, 1989 göçmeni.

(K8) Turgay Paksoy 1962 Kırcaali doğumlu, 1989 göçmeni.

(K9) Mümin Köseoğlu 1955 Kırcaali doğumlu, 1989 göçmeni.

(K10) Hüseyin Köroğlu 1953 Kırcaali doğumlu, 1989 göçmeni.

Hasan Rodoplu 1948 Kırcaali doğumlu, İzmir’de yaşıyor (telefon görüşmesi 13.06.2024).

Ek 3

ETİK KURUL RAPORU

Ek 4

ALANDAN FOTOĞRAFLAR

Eğridere'liler Derneği'nde eski bir fotoğraf ; 08.03.2024.

Meltun Kadıoğlu (sağda) ile görüşme sırasında çekilen bir fotoğraf, 08.03.2024.

Eğridereliler Derneği Sevgi Korosunun Konseri 22.03.2024.

SEVGİ KOROSU 2024 YILI MART AYI KONSERİ REPERTUAR LİSTESİ					
SN	ESER ADI	RİTA SAYISI	KARAR SESİ	KORO / SOLO	GİRİŞLER - AÇIKLAMALAR
1	GİRİŞ MÜZİĞİ (SEFALAR GETİRDİNİZ)	2	RE		
2	Yemen Türküsü	2	RE		EMRAH+ORG+DARBUKA - 2. ORKESTRA
3	Eledim Eledim	2	RE		TEZCAN+ORG+DARBUKA - 2. ORKESTRA
4	Çanakkale Türküsü	3	RE		EMRAH+ORG+DARBUKA - 2. ORKESTRA
5	Haydar Haydar	3	RE	İSMAIL	KANUN TAKSİM - 2. ORKESTRA
6	Yiğidim Aslanım	3	RE		DORUK - 2. ORKESTRA
7	Evreşe Yolları Dar	3	RE	FEVZİYE	2 RİTİM - 2. ORKESTRA
8	Sigaramın Dumani (Bize Harputlu Derler)	3	RE		ORKESTRA (KLARNET)
9	Arpa Buğday Daneler (Amman Döne Döne Döne...)	2	RE	YÜKSEL	ORKESTRA
	Oy Miralay Miralay - Denizli'nin Adım Adım Yolları	2	RE	İSMAIL	ORKESTRA
10	Bana da Söyle	2	RE	TEZCAN	TEZCAN+ORG
11	Dam Başında San Çiçek (Burdan Göçek Ürgübe G...)	3	RE		KANUN+DARBUKA - 2. ORKESTRA
12	Arabamın Tekerleği Dönmesin Boşa	3	SOL	MECİT	ORKESTRA
13	100 Yıl marşı	3	RE		ORKESTRA
14	Dere Geliyor Dere	3	RE	NEŞE DENİZ	KAŞIK - KAŞIK+DARBUKA - ORKESTRA (KLARNET)
15	Ah Tren Kara Tren (Kumralım Güzelim Aman Yan...)	2	RE		ORKESTRA
16	Haydi Güzelim (Bu Sene de Bekar Gezelim)	2	RE	BATUHAN	ORKESTRA
	Sende ki Kaşlar Bendede Olaydı Yar	3	RE		ORKESTRA
17	Garip Bir Kuştu Gönülüm	2	RE		ORKESTRA
	Nerden Bileceksin	2	DO	ONUR	ONUR+ORG
18	Bahçe Duvarından Aştım	3	SOL		2 RİTİM - 2. ORKESTRA (KLARNET)
	Erbedeş Dilekhana	2	RE		ORKESTRA
19	Doyulur mu	2	RE	ÇİĞDEM	EMRAH+ORG+DARBUKA - 2. ORKESTRA
20	Babuba	2	RE	ELDURAN	ONUR+DORUK - 2. ORKESTRA (SAKSAFON)
21	Ah Bu Hayat Çekilmez	2	RE		ORKESTRA
22	İzmir Marşı	2	RE		ORKESTRA

Sevgi Korusu Konser Repertuarı.

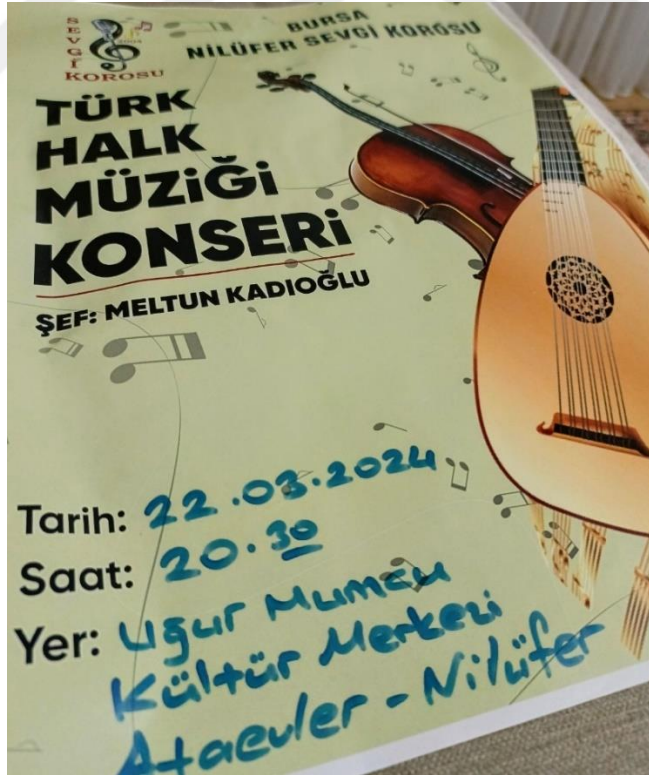
Sevgi Korosu Konseri; 22.03.2024.

Eğridere'li'ler Derneği'nde eski bir fotoğraf. (Ardino-Eğridere).

Sevgi Korusu konser ilanı.

Sevgi Korusu konser ilanı.

Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği'nde bir Konser Provası (05.02.2024)

Tunaboylular ve Deliormanlılar Derneği'nde bir Konser Provası-2.(05.02.2024)

Bal-Göç Görükle Şubesi ziyareti. 14.06.2024.

BALGÖÇ ENSTRÜMAN EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI				
2023-2024 DÖNEMİ SENE SONU PROGRAMI				
ELİF	: 1. Oyun	- 2. Hatırla Sevgili	- 3. Wals	
ELA	: 1. Samanyolu	- 2. Resimdeki Gözyaşları	- 3. Yıldızların ardında	
MELİS	: 1. Kuş Uçar	- 2. İlk Wals	- 3. Arkadaşım Eşek	
T.P.	: 1. Malaguena	- 2. Hekimoğlu	- 3. Leblebi koydum tase	- 4. Romance - 5. Those wour the days
TOPLU	: 1. Rasputin	- 2. Mavi Boncuk	- 3. Manastır	- 4. Memleketim - 5. Müzik Aşıkları

Bal-Göç Görükle Şubesi, Çocuk Müzik Kursu Konser Programı.14.06.2024

Bal-Göç Görükle Şubesi, Çocuk Müzik Kursu Belge Töreni. 14.06.2024.,

Görüşme yapılan kişiler Mümin Köseoğlu (solda), Turgay Paksoy (ortada). Bal-Göç Derneği Görükle Şubesi. 30.03.2024.

Bal-Göç Derneği Görükle Şubesi 2. Fotoğraf. 30.03.2024

Bal-Göç Derneği Görükle Şubesi 3. Fotoğraf. 30.03.2024.

Bal-Göç Derneği Görükle Şubesi 4.fotoğraf. 30.03.2024.

Görüşülen kişiler Sabriye Çelik (solda), Hilmiye Çelik (ortada) 1950 göçmenleri.17.06.2024.

Görüşmecı kişi Huriye Tınazcı (sağda) ve annesi (Ö.T.10.07.2024), 1950 göçmeni, 18.06.2024.

Devlet Tiyatrolarından Emekli, Bulgaristan’da Mahalli Sanatçısı Hafize Beysim Gün.
(Görüşülen kişi.30.01.2024).

Ad
01 KISKANIRLAR GÜZELİM SENİ
02 ÇİKOLATA ÇİKİTA
03 GİTSİ GİTSİ
04 ONA BUNA BAKMA
05 VARNALIYIM
06 HOPSA
07 ŞOKOLADİ
08 TÜM AŞIKLAR BURAYA
09 NE NE İSKAM
10 SEVİYORUM ANLASANA

11 KAMİNİTE PADAT
12 DEMEDİM Mİ
13 ŞANSIMA
AYRILIK AYRILIK
BURGAZ
EVALA- 9-8
Най-добрите
KISKANANLAR ÇATLASIN
LEYLİM LEY
MMA. Ах, леле-лей!
SEN TROPE
SON AŞKIMDIN
YAŞA BANA BE-9-8

Бяла роза-9-8
Елена
Искам вино да се лей
Кажи честно!
Хайде на морето
Шушана

Bulgaristan göçmenlerinin düğünlerinde çaldığı sıralı repertuarı, Ali Türkcan arşivi.

Bursa’da düğün piyanisti olan görüşülen kişi Ali Türkcan (03.08.2024)

Görüşülen kişi Hüseyin Köroğlu ve elinde kendi yaptığı gadulka çalgısı.(07.08.2024)

Görüşülen kişi Ali Enginay (solda). (05.08.2024)